

“Mitä iloo siit o ko se o samallai kaikel”

Porilaissyntyiset ja Poriin muuttaneet nuoret aikuiset
aluepuhekielen puhujina ja tarkastelijoina

Lotta Aarikka

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kieli ja suom-ugr.kielentutk./suomen kieli

Huhtikuu 2014

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

AARIKKA, LOTTA: "Mitä iloo siit o ko se o samallai kaikil". Porilaissyntyiset ja Poriin muuttaneet nuoret aikuiset aluepuhekielen puhujina ja tarkastelijoina.

Pro gradu -tutkielma, 91 s., 5 liite s.

Suomen kieli ja suom-ugr.kielentutk./suomen kieli

Huhtikuu 2014

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kahta informanttijoukkoa: 10:ä Porista kotoisin olevaa ja 14:ää Poriin aikuisiällä muuttanutta nuorta aikuista ja sitä, miten he jäsentävät ja kuvailevat Porin aluepuhekieltä. Informantit tekevät puhutusta kielestä hyvin erilaisia havaintoja: kuvailevia ja kuvauksellisia, mutta myös kielenainekseen kohdistuvia huomioita. Käsillä ovat kielelliset piirteet kuten loppu-*n:n* kato, diftongien avartuminen, rajageminaation puuttuminen, vokaaliaineksen loppuheitto, *d : r* -vaihtelu, yks. 1. ja 2. persoonapronomien *mää/sää* -edustus, yleisgeminaatio ja *i : ei* -muotoinen imperfekti (*mietin : mietein*). Lisäksi tutkielmassa pohdiskellaan, onko informanttien mainitseman ”tunnistettavan rytmin” taustalla tosiasiaa kielenaineksesta paikannettava prosodininen piirre. Informanttien Porin aluepuhekielen kuvausta tarkastellaan myös vasten kahta Porin murteen traditionaalista kuvausta, joista toista edustaa Paula Eskolan Porin murrekirja (1987) ja toista Kalevi Wiikin Sano se murteella -teoksen (2006) kuvaus Porin alueen murteista.

Lisäksi tässä työssä käsitellään kielen kommentoinnin prosessia: mihin aikaan kuvattava kielimuoto kytketään ja ketkä kuvataan kielimuodon puhujiksi tai ”osaajiksi”. Huomio kiinnittyy myös kommentoinnin kohteeseen, joka saattoi paljastua yhden kielenkäyttäjäkontaktin kautta muodostuneeksi käsitykseksi jostakin puhutun kielen alueellisesti tunnistettavasta muodosta. Tässä työssä osoitetaan myös, että kielenkäyttäjien kommentointiin vaikutti informanttien ja käsillä olevan kielimuodon suhde. Lisäksi tutkimuksessa hahmotetaan informanttien kommenttien ja tutkimuskirjallisuuden avulla kaksi käsitteellisesti erilaista puhutun kielen muotoa: vaihteleva (alue)puhekieli ja aito murre.

Tämän pro gradu -työn lopussa arvioidaan myös kansanlingvistisiä metodeja ja tutkijan postitiota.

Avainsanat: sosiolingvistiikka, kansanlingvistiikka, kansandialektologia, kielenkäyttäjä, murre, aluepuhekieli, Pori, merkitsevä piirre.

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO.....	3
1.1.	Tutkimuksen lähtökohdat ja aineslähteet.....	3
1.2.	Tutkimuskysymykset.....	5
2.	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA.....	7
2.1.	Kielellisten asenteiden tutkimus.....	7
2.2.	Kansanlingvistiikka ja -dialektologia Suomessa.....	7
2.3.	Tiedostamistutkimus.....	9
3.	NUORET AIKUISET TUTKITTAVIEN JOUKKONA.....	11
3.1.	Aineiston koostumus ja käyttö.....	11
3.2.	Syntyperäisten porilaisten aineisto (SP).....	13
3.3.	Poriin muuttaneiden aineisto (PM).....	17
3.4.	PM- ja SP-aineistojen vertailua.....	20
3.5.	Aineiston keruutilanne ja haastattelijan rooli.....	22
3.5.1.	Parihaastattelut ja yksittäishaastattelut.....	22
3.5.2.	Haastattelupaikkakunnat.....	23
3.5.3.	Haastattelurunko ja kysymykset.....	24
3.5.4.	Tiedostamis- ja imitaatiotestit haastattelun osana.....	25
4.	KUVATTU JA KOETTU PORIN ALUEPUHEKIELI.....	28
4.1.	Kuvaukset Porin aluepuhekielestä.....	28
4.1.1.	Murrekirja Porin aluepuhekielen kuvaajana.....	29
4.1.2.	Kielitieteellinen esitys Porin aluepuhekielestä.....	30
4.2.	Kielenkäyttäjien huomioita Porin aluepuhekielestä.....	31
4.2.1.	Kuvainnollista luonnehdintaa.....	33
4.2.2.	Eksplisiittisesti mainitut merkitsevät piirteet.....	35
4.2.3.	Imitaatio- ja tiedostamistestin piirretoteumat.....	37
4.2.4.	Luonnehdinnan ja piirrehavainnon rajatapauksia.....	44
4.2.5.	<i>Ot siit sit</i> ja muita Porin aluepuhekielen kiteymiä.....	46
4.3.	Porin murteen kuvauksen ja kielenkäyttäjien huomioiden yhtymäkohdat ja rajapinnat.....	49

5.	NUORET AIKUISET KIELENKÄYTTÄJINÄ JA TARKASTELIJOINA.....	53
5.1.	Kielellisen valinnan perusteleminen: Kuka puhuu aitoa murretta ja koska?.....	53
5.1.1.	Informanttien huomiot kielen ajallisesta kiinnekohdasta ja muutoksesta.....	54
5.1.2.	Murreauktoriteetit.....	55
5.2.	Kommentoinnin kohteena kielimuoto – vai sittenkin kielenkäyttäjä?.....	58
5.3.	Kielenkäyttäjän ja kielimuodon suhde.....	65
5.4.	Aito murre ja vaihteleva puhekieli.....	70
5.4.1.	Kielenkäyttäjien vaihtelutietoisuus.....	71
5.4.2.	Murre normatiivisena kielenä.....	74
5.4.3.	Kielitieteilijät aluepuhekielen tai murteen tutkijoina.....	77
6.	METODOLOGISTEN RATKAISUJEN ARVIOINTIA JA POHDINTAA.....	79
6.1.	Tutkija oman murteensa puhujana ja tutkijana.....	79
6.2.	Taustatietokäsité murroksessa.....	81
6.3.	Integraation ja ”kotiseurakkauden” tutkimisesta kielenulkoisena muuttujana.....	84
7.	LOPUKSI.....	86

LÄHDELUETTELO

LIITTEET

1. Johdanto

Kesällä 2013 Turun Samppalinnan maauimalan jonossa tuntematon myöhäiskeskikäinen mies lähestyi minua ja sanoi: ”Sä olet varmaan Porista kotoisin.” En ole asunut Porissa seitsemään vuoteen, mutta puhetapani kertoi edelleen tuntemattomalle maauimalaan jonottajalle, missä olen syntynyt ja kasvanut. Tämä melko yksinkertainen ja arkinen seikka kiehtoo: Mikä tekee murteesta tunnistettavan? Kuka murteen tunnistaa ja miten? Millä perusteella murre tunnistetaan? Miten murre tunnistettavana kielimuotona suhteutuu kielenmuutokseen ja tilanteiseen variaatioon? Näistä inhimillisen uteliaisuuden laukaisemista pohdinnoista sai alkunsa tämä pro gradu -tutkielma.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää 1980-luvulla syntyneiden porilaisten ja Poriin muuttaneiden nuorten aikuisten kielellisiä asenteita ja tapoja jäsentää puhuttua kieltä. Lisäksi pyrin tutkimuksessani tuomaan ilmi, mitä kielellisiä piirteitä haastatteluaineistoni joukko pitää merkitsevästi Porin aluepuhekielisinä, ja miten nämä piirteet suhteutuvat Porin murteen traditionaaliseen kuvaukseen. Työni lopussa (luku 6) käsittelen yleisesti metodologisia valintojani suhteessa puhutun kielen ja kielenkäyttäjien laajempaan tutkimukselliseen viitekehykseen.

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja aineslähteet

Pirkko Nuolijärvi ja Marja-Leena Sorjonen (2005) erittelevät puhutun suomen tutkimuksen alkuperäistraditioksi dialektologisen tutkimussuuntauksen, jota on harjoitettu pääasiassa 1800-luvun lopulta 1900-luvun loppupuolelle. Dialektologia on keskittynyt paikallismurteisiin ja niiden välisiin suhteisiin, ja sen päätavoitteena on ollut kuvata mahdollisimman yksityiskohtaisesti äänne- ja muotorakenteen edustuksen kehitystä. Informantteina on käytetty iäkkäitä ihmisiä, sillä tarkoitus on ollut tallentaa vanha, katoavaksi uskottu murre tuleville sukupolville. Näin ollen reaaliajassa tapahtuva kielellinen vaihtelu ei ole juurikaan kiinnostanut tutkijoita. (Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 11–12.)

Suomalainen puhutun kielen tutkimus sai uutta suuntaa William Labovin New Yorkissa toteuttamista puhutun englannin äänteellisen vaihtelun tutkimuksista, joilla Labov pyrki osoittamaan, että kielenkäyttäjän sosiaalinen asema vaikuttaa hänen kielenkäyttönsä. (Ks. esim. Labov 1966, 1978). 1970-luvun alusta tutkimuksen kiinnostuksen kohteet

ovat suuntautuneet sosiaaliseen variaatioon ja informanttiryhmät on pyritty rakentamaan ikään kuin läpileikkaukseksi populaatiosta: kielenoppaiksi on valittu ihmisiä eri ikäryhmistä, sosiaalisista taustoista sekä molemmista sukupuolista. (Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 12–13.)

1970-luvulla käynnistettiin merkittävä suomalaisen alueellisen ja sosiaalisen vaihtelun tutkimusprojekti, Nykysuomalaisen puhekielen murros –hanke (NPM). Hankkeen innostamana on syntynyt parisensataa opinnäytetyötä, jotka ovat pyrkineet kartoittamaan nyky-Suomessa puhutun kielen koostumusta sekä kaupungissa että maalla. (Lappalainen 2003: 14.)

Sosiolingvistiikan alahaara kansanlingvistiikka tutkii tavallisten kielenkäyttäjien kielitietoisuutta ja sijoittuu dialektologian ja sosiolingvistiikan tutkimussuuntien välimaastoon (Palander 2005: 293). Kansanlingvistinen tutkimus asettaa tutkimuskohteeksi tavallisen kielenpuhujan kieltä koskevat mielteet (Vaattovaara 2009: 15).

Tämä tutkimus kuuluu puhutun kielen tutkimuksen sosiolingvistiseen alaan, tarkemmin sen kansanlingvistiseen haaraan, sillä sen keskiössä on tavallisten kielenkäyttäjien käsitykset Porin alueella puhutussa kielessä. Vaikka työni käsittelee nimenomaan Porin alueella puhuttua kieltä ja siinä näin ollen on vahva kansandialektologinen näkökulma, sijoitan tämän tutkimuksen kansanlingvistiikaksi, sillä tarkastelen alueellisuutta – ”murreainesta” – yhtenä puhutun kielen ominaisuuksista. Tutkimukseni keskiössä ei siis ole pelkästään Porin alueella puhuttu kieli ja kielenkäyttäjien kokemus siitä vaan laajemmin informanttien tavat jäsentää ja tyypitellä puhuttua kieltä.

Lähdeaineistoni koostuu 21:stä itse keräämästäni 24:n 1980-luvulla syntyneen informantin haastattelusta. Aineistoni jakautuu kahteen osaan: syntyperäisten porilaisten aineistoon (SP-aineisto, 10 informanttia) sekä Poriin muuttaneiden aineistoon (PM-aineisto, 14 informanttia).

Keskeisiä käsitteitä tutkimukseni kannalta ovat mm. **piirre**, **kielimuoto**, **tiedostaminen** ja **identiteetti**. Käytän myös itse keksimääni käsitettä **merkittävä piirre** kuvaamaan niitä kielen piirteitä, joita informanttini pitävät erityisen omaleimaisina juuri Porin aluepuhekielille, ja joiden perusteella he tekevät eron puhutun Porin aluepuhekielen ja muun puhutun suomen välillä. Lisäksi käytän tutkimuskohteestani eli aineistoni

informanteista ja heidän edustamistaan ei-kielitieteellistä koulutusta saaneista henkilöistä termiä **kielenkäyttäjää**, vaikka useimmat puhekieltä kansanlingvistikseen näkökulmasta tutkivat fennistit (esim. Vaattovaara, Palander, Nupponen) käyttävät yleisesti ei-kielitieteellisen koulutuksen saaneista kielenkäyttäjistä termiä maallikko.¹

Ongelmallisin termipari työni kannalta ovat **murre** ja **aluepuhekieli**. Tämän työn tutkimuskohteena on alueellisen ominaisuuden perusteella tunnistettava puhuttu kieli. Tutkimuskohdettani kutsun pääasiassa termeillä aluepuhekieli ja Porin alueella puhuttu kieli. Haastatteluja tehdessäni olen käyttänyt informanttien kanssa pääasiassa termiä Porin murre sen yleistajuisuuden ja konstailemattomuuden vuoksi. Palaan näiden kahden termin – aluepuhekieli ja murre – sekä niiden tarkoitteiden väliseen jännitteeseen tarkemmin luvussa 5.4.

Läntisiä murteita on tutkittu varsin vähän kansanlingvistikseen näkökulmasta (Vaattovaara 2009: 28). Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen/suomen kielen oppiaineessa käynnissä olevassa Satakuntalaisuus puheessa -hankkeessa on kerätty aineistoa Porista ja sen lähikunnista sekä muualta Satakunnan alueelta, mutta aineistoa hyödyntävä tutkimus ei ole toistaiseksi ollut kansanlingvistikseen suuntautunutta.

1.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen päämääränä on kvalitatiivisen aineistoanalyysin avulla selvittää:

1. Mitä kielenkäyttäjät mieltävät merkitseviksi Porin aluepuhekielen piirteiksi ja miltä osin ne vastaavat perinteisesti Porin aluepuhekielen piirteiksi määritettyjä piirteitä?
2. Miten aineistoni kielenkäyttäjät kuvailevat puhuttua kieltä?
3. Millä keinoin aineistoni kielenkäyttäjät jäsentävät puhuttua kieltä ja miten he tyypittelevät kielenpiirteitä?

Tutkimuskysymykseen 1 pyrin vastaamaan luvussa 4, kun käyn lävitse niitä piirteitä, joita aineistoni informantit eksplisiittisesti tai implisiittisesti nostavat esille

¹ Termivalinta on ideologinen ja kuvastaa näkökulmani aineistolähtöisyyttä. Kansanlingvistikassa, jossa tutkimuskohteena on kielenkäyttäjien omat käsitykset kielestä, on mielestäni epäluontevaa puhua maallikoista kielenkäyttäjien tosiasiaa ollessa kielitajun asiantuntijoita, joiden tapaan hahmottaa kielellinen konstruktio tutkijat yrittävät päästä käsiksi.

haastatteluissa ja niiden testiosuoksissa. Kysymyksiin 2 ja 3 pääsen käsiksi luvussa 5, kun analysoin informanttieni erilaisia taktiikoita jäsentää puhuttua kieltä ja kertoa siitä.

2. Tutkimuksen teoreettinen tausta

Tässä luvussa esittelen sosiolingvistisen asennetutkimuksen taustaa (2.1) sekä selvitän, millaista kansanlingvististä ja -dialektologista tutkimusta Suomessa on tehty (2.2). Alaluvussa 2.3. kerron lyhyesti tälle tutkimukselle oleellisesta tiedostamistutkimuksesta.

2.1. Kielellisten asenteiden tutkimus

Erotuksena moninaisesta asenteiden ja asenteellisuuden tutkimuksen kentästä sosiolingvistinen asennetutkimus keskittyy kielellisten asenteiden tutkimukseen. Kielellisten asenteiden kirjo on toki sekin hyvin laaja ja sisältää monenlaisia tutkimuskohdefokuksia vieraan kielen oppimisesta kielen muutokseen. (Pälli 1999: 123-124) Esimerkiksi vuoden 2013 aikana Kotimaisten kielten keskuksen tutkija Riitta Korhonen ja Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaineen tutkija Hanna Lappalainen selvittivät verkkokyselyn avulla noin 1500 suomalaisten asenteita nykykielen tilasta ja ihmisten kielenkäytöstä (Kotus, asennetutkimus).

Kielellisestä asenteesta puhuttaessa on määritettävä, mitä kohden asenne ja asennoituminen suuntautuu – itse kieltä vai kielenkäyttäjää (Pälli 1999: 123–124). Kahtiajako kielimuodon ja sen käyttäjän välillä ei kuitenkaan ole aina yksiselitteinen – tähän aiheeseen palaan oman aineistoni valossa luvussa 5.3.

Sosiolingvistisen asenteentutkimuksen tausta on 1960-luvun Yhdysvalloissa. Sosiolingvistit kuten Labov ovat keskittyneet esimerkiksi kielenpiirteiden negatiiviseen tai positiiviseen leimautumiseen (stigmaattisuus, prestiisi) ja siihen, miten tällainen leimautuminen vaikuttaa kielenmuutoksiin. (Palander 2010: 11.)

Sosiolingvistisestä asenteentutkimuksesta kansanlingvististä tekee se, että tutkimuksen lähtökohdat eivät ole ns. tutkijamotivoituneita vaan palautuvat aidosti tavallisen kielenkäyttäjän kielitietoisuuteen ja hänen kielestä tekemiin havaintoihinsa (Niedzielski – Preston 2003: 8–9).

2.2. Kansanlingvistiikka ja -dialektologia Suomessa

Kansanlingvistiikka tutkii tavallisten kielenkäyttäjien kielitietoisuutta ja sijoittuu dialektologian ja sosiolingvistiikan tutkimussuuntien välimaastoon.

Kansandialektologia on erityisesti kielenkäyttäjien murrehavaintoihin keskittyvä kansanlingvistiikan suuntaus (Palander 2005: 293), kun taas kansanlingvistiikan voi katsoa olevan kiinnostunut yleisemmin kaikista tavallisten kielenkäyttäjien kielihavainnoista (Vaattovaara 2009: 27). Jaottelu on tämän työn kannalta ja oman aineistoni valossa hankala, sillä kielenkäyttäjät eivät välttämättä tee eroa puhutun kielen ja erityisesti murteiden kommentoinnin välillä. Näihin huomioihin palaan tarkemmin luvuissa 5.1. ja 5.4.

Kansanlingvistiikka on tieteenhaarana suhteellisen uusi suomalaisessa kielentutkimuksessa. Vaikka kiinnostusta puhujien asenteita kohtaan on voitu nähdä jo vuosisadan alussa, ne eivät ole olleet tutkimuksen keskiössä. Johanna Vaattovaara sijoittaa kansanlingvistiikan rantautumisen suomalaiseen tutkijayhteisöön 2000-luvun alun tienoille, jolloin tutkija Marjatta Palander nosti kansanlingvistisen tutkimuksen tunnettuutta arvioimalla yhdysvaltalaisen tutkijan Dennis Prestonin kirjoja Virittäjään (Vaattovaara 2009: 27).

Marjatta Palanderin seuruututkimuksen ”Lapsuudesta keski-ikään” (2005) voi osittain katsoa kuuluvan kansanlingvisteen tutkimussuuntaukseen. Tutkimuksessaan Palander seuraa yhden informantin kielellistä muutosta lähes kolmenkymmenen vuoden ajanjaksolla. Tämän seurujakson loppupuolella Palander pyytää kielenopastaan ”Pasia” arvioimaan, mitä piirteitä hän puheessaan käyttää (Palander 2005: 293–305). Myös Palanderin laaja tutkimus itä- ja eteläsuomalaisten nuorten aikuisten murrekäsityksistä on kansanlingvistinen tutkimus (Palander 2010).

Johanna Vaattovaaran väitöskirjatutkimus (2009) käsittelee peräpohjalaisten abiturienttien subjektiivisia paikka- ja murrekokemuksia. Vaattovaara tutkii informanttiensa asenteita kotipaikkaansa, kotipaikkansa kieleen ja muihin suomalaisiin puhekielen muotoihin sekä haastattelututkimuksen että kyselyn keinoin. Samoin Anne-Maria Nupposen Itä-Suomen yliopistoon tekemä väitöskirja selvittää syntyperäisten savolaisten ja Savoon muuttaneiden kokemuksia savon murteesta (Nupponen 2011).

Moni suomalaisia puhekieliä sosio- tai kansanlingvistisestä näkökulmasta tutkiva tutkija on tutkinut aluepuhekieltä, joka on hänelle merkityksellinen ja todennäköisesti ainakin jollakin tapaa osa hänen kielellis-kulttuurista taustaansa (esim. Vaattovaara 2009, Mustanoja 2011, Nupponen 2011). Myös tässä työssä tutkijan ja kielimuodon – minun ja Porin aluepuhekielen välillä on henkilökohtainen suhde. Tutkijan, kommentoijan ja kie-

limuodon välistä suhdetta ja sen vaikutusta kommentointiin ja tutkimusprosessiin analysoin tarkemmin luvuissa 5.3. ja 6.1.

2.3. Tiedostamistutkimus

Yhden näkökulman kielitietoisuuteen tarjoavat erilaiset tiedostamis- tai tiedostustestit, joiden kautta tutkijat pyrkivät tarkastelemaan, miten hyvin ihmiset tiedostavat, miten itse puhuvat, ja missä määrin kielellinen, idiolektin sisäinen variaatio (sekä alueellinen, tilanteinen että sosiaalinen) on puhujan itse säädeltävissä.

Kirjassaan ”Lapsuudesta keski-ikään” tutkija Marjatta Palander kertoo keväällä 2003 kielenoppaallaan teettämästä murre-tietoisuustestistä. Testissä Palanderin informantille, ”Pasille”, annettiin rypäs yleiskielisiä muotoja, jotka hän kielensi oman murteensa mukaisesti. Testissä oli edustettuna informantin kotipaikkakunnan, Enonkosken murteen ”tärkeimmät piirteet” niin kuin Palander ne on määritellyt. Pasin murre-tietoisuustestiin antamia vastauksia tarkasteltiin vasten hänen vuonna 1999 tallennettua haastatteluaan (Palander 2005: 294). Testiin valituista 37 tutkitusta piirteestä neljässä Pasin arvio poikkesi selvästi hänen haastatteluaineistossa käyttämästään muodosta (Palander 2005: 303). Palanderin lisäksi erilaisia käännös- tai tiedostamis- tai tunnistustestejä tutkimuksissaan ovat käyttäneet ainakin Nupponen (2011) ja Vaattovaara (2009).

Tässä tutkimuksessa käyttämäni tiedostamistesti (liite 2) sekä imitaatiotesti (liite 3) eroavat esimerkiksi Palanderin tiedostamistestistä siinä mielessä, etten valitse tutkijana puhutusta kielestä tai Porin aluepuhekielestä yksittäisiä tarkasteltavia piirteitä. Testien virkaa toimittaa dialogi (tiedostamistesti) ja virkkeiden joukko (imitaatiotesti). Informanttieni Porin murteen imitoinnin ja esittämisen ratkaisuihin täydennän niitä huomioita, joita informanttini Porin murteesta vapaan haastattelun yhteydessä tekevät. Yleiskielisen dialogin kääntämisen yhteydessä informantit saattavat tuoda esille käsityksiä sellaisistakin piirteistä, jotka eivät spontaanissa kuvailussa tule heille mieleen (Nupponen 2011: 249).

En tässä tutkimuksessa vertaile tiedostamistestin eri luentakertojen välistä variaatiota, kuten tein kandidaatintyössäni (Aarikka 2011). En myöskään vertaile ns. vapaan puheentuoton ja tiedostamistestien välistä kielenainesta järjestelmällisesti. Tarkastelen tässä tutkimuksessa alaluvussa 4.2.3. tiedostamistestejä sekä PM-aineiston

informanteilla teettämiäni imitaatiotestejä rinnakkain tuodakseni ilmi, miten informantit kielentävät sellaiset Porin aluepuhekielen piirteet, jotka he eksplisiittisestikin mainitsevat. Lisäksi luvussa 4.3. käyn lävitse muutamia piirteitä, joita informantit toteuttivat imitaatio- ja tiedostamistestissä, mutta joita he eivät maininneet vapaan haastattelun aikana eksplisiittisesti.

3. Nuoret aikuiset tutkittavien joukkona

Tutkimukseni aineistona toimii itse toukokuussa 2013 keräämäni haastatteluaineisto. Haastattelin yhteensä 24:ää nuorta aikuista, joista kymmenen on syntynyt ja elänyt nuoruutensa Porissa. Loput 14 informanteistani on aikuisiällä Poriin opiskelujen perässä tai muusta syystä muuttaneita.

Perinteisessä sosiolingvistisessä tutkimuksessa informantijoukko on pyritty kokoamaan mahdollisimman edustavaksi: on suosittu molempien sukupuolten ja ikäryhmien tasaista edustusta (Milroy – Gordon 2003: 24–26; 35–39). Oman aineistoni olen rajannut nuoriin aikuisiin siitä syystä, että edustavaksi segmentoitu aineisto vaatisi tuntuvasti suuremman määrän informantteja, jotta tarkastelu olisi mielekästä. Johtopäätöksien ja kattavan kvalitatiivisen analyysin kannalta on perusteltua, että haastateltavani edustavat ainakin ikäryhmältään homogeenistä ihmisjoukkoa.

Jo haastateltavien etsintävaiheessa kerroin avoimesti, että pro gradu -tutkimukseni käsittelee Porin aluepuhekieltä: ”Teen opinnäytetyötä Turun yliopiston suomen kielen oppiaineeseen aiheenani Porin aluepuhekieli ja siihen liittyvät asenteet sekä syntyperäisten porilaisten että kaupunkiin muuttaneiden keskuudessa” (liite 5). En siis yrittänyt peitellä haastattelujen varsinaista tarkoitusta kuten joissakin keruuhankkeissa on tehty (Mustanoja 2009: 56) vaan informantit ilmoittautuessaan tiesivät ainakin pääpiirteittäin, mitä olin tutkimassa.

3.1. Aineiston koostumus ja käyttö

Aineistoni koostuu seitsemästä syntyperäisten porilaisten haastattelusta, jotka tein kymmenelle Porissa 1980-luvulla syntyneelle, mutta myös muualla asuneelle miehelle ja naiselle. Haastatteluista kolme oli parihaastatteluja (kaksi informanttia samassa haastattelussa), neljä yksittäishaastatteluja. Kaikki haastateltavat olivat ystäviäni tai tuttaviani, jotka olen tuntenut useita vuosia. Informantit myös tuntevat toisensa. Tätä syntyperäisten porilaisten aineistoa kutsun työssäni lyhenteellä **SP-aineisto**.

Aineistoni toinen osajoukko koostuu 80-luvulla syntyneiden, Poriin vuosina 2002–2011 muuttaneiden yhdeksän naisen ja viiden miehen haastatteluista. Haastateltavat tavoitin sosiaalisen median (Facebook) sekä Porissa toimivien korkeakoulujen (Satakunnan ammattikorkeakoulu, Porin yliopistokeskus) sähköpostilistojen avulla. Tätä yhdeksän

naisen ja viiden miehen Poriin muuttaneiden aineistoa kutsun työssäni lyhenteellä **PM-aineisto**.

Toisin kuin esimerkiksi Marjatta Palander itä- ja eteläsuomalaisten nuorten aikuisien murrekäsitysten selvitystutkimuksessaan (Palander 2010: 21), en edellyttänyt informanteilta ”selvästi määriteltävää murretaustaa”. Kuten oletettavaa oli, kaikilla informanteistani oli jokin käsitys itsestään kielenpuhujana ja jonkinlainen suhde johonkin alueellisesti tunnistettavissa olevaan kielimuotoon. Näihin kielellisten kiinnekohtien kokemuksiin palaan tarkemmin luvussa 5.3.

Haastattelut olivat kaksiosaisia. Haastattelujen ensimmäisen osan pohjana toimi haastattelurunko (liite 1), joka oli hieman erilainen SP- ja PM-haastatteluissa. SP-aineiston haastattelujen toinen osa koostui nk. tiedostamistestistä (liite 2), jonka informantit haastattelutilanteessa lukivat kolmella tapaa: ensin ns. murteistamalla tekstin (”mahdollisimman paksuksi poriksi”), sitten kielentämällä dialogin omaan suuhunsa sopivalla tavalla (”miten itse sanoisit”) ja lopulta vain paperista lukien. Näitä kolmea esitystapaa kutsun tässä työssä murteistusluennaksi, kielennysluennaksi ja suoraluvuksi. PM-aineistossa haastateltavat tekivät haastattelujen lopuksi imitaatiotestin (liite 3), eli ”käänsivät” tiedostamistestistä irrotetut kuusi virkettä sellaisiksi, miten he kokivat että porilainen ne sanoisi.

Sekä tiedostamistestit että imitaatiotestit litteroin karkealla tarkekirjoituksella. Haastattelujen vapaan osion litteroin hyvin karkeasti tässä työssä käsittelemiäni esimerkkejä lukuun ottamatta.

Käytän tässä työssä paljon aineistoesimerkkejä. Esimerkit on numeroitu juoksevasti ja ne on nimikoitu informanteille antamieni kutsumanimien mukaan (ks. alaluvut 3.2. ja 3.3.). Lisäksi esimerkkeihin on merkitty, onko katkelma vapaasta haastatteluosiosta (VH) vai haastattelun testiosuudesta (tiedostamistesti, TT; imitaatiotesti, IT). Syntyperäisten porilaisten tiedostamistestikatkelmiin on lisäksi merkitty, mistä luentakerrasta on kyse (murteistusluenta, kielennysluenta, suoraluku). Tiedostamis- ja imitaatiotestikatkelmissä olen alleviivannut sen osan, joka kuuluu testin tekstiaineeseen ja jota informantit yrittävät kääntää tai imitoida.

(1)

S: mää tua pohdi just tota ensimmäist lauset tua et millai mä se niñku iha oikeesti sanoisi. ku se_o ku se_o tällee, näi.

LA: ni.
 S: ko mää voisi sanoo myös s_et lähe. tai et et mää lähi- lähi sillo,
 LA: mm.
 S: mut em mää sanois et lähek kahdeksalt. en tiä sanoisiḡko.
 LA: (naurua)
 S: (naurua) täs rupee analysoimaa liikaa, se_o niijku huono,
 LA: se_o joo, voi kuule.
 S: huono asia.
 Sini, (Siru & Sini) TT kielennys

Kaikki haastatteluni on arkistoitu Turun yliopiston suomen kielen oppiaineen lauseopin arkiston Satakuntalaisuus puheessa -korpukseen (SAPU).

3.2. Syntyperäisten porilaisten aineisto (SP)

Tässä luvussa esittelen syntyperäiset porilaiset informanttini. Taustatiedot olen kerännyt Googlen ilmaiseksi tarjoamalla form-palvelulla eli sähköisesti internet-lomakkeen välityksellä. Taustatietokysymykseni löytyvät tämän työn liitteistä (liite 4). Taulukoissa esitetyt taustatiedot mukailevat mahdollisimman tarkasti informanttien itsensä luovuttamia tietoja muutamia yhtenäisyysstilisointeja lukuunottamatta. Taulukossa 1 esittelen SP-aineistoni informanttien taustatiedot.

TAULUKKO 1. Porissa syntyneiden informanttien kutsumanimet, syntymävuodet, koulutusaste ja -ala tai ammatti.

Informantin kutsumanimi	Syntymävuosi	Koulutus	Koulutusala/ammatti
Siiri	1986	Yliopistotutkinto	Teologia
Sanna	1987	Yliopistotutkinto	Hallintotieteet
Satu	1981	Ammattikorkeakoulu	Terveystieteet
Siru	1987	Yliopistotutkinto	Yhteiskuntatieteet
Sini	1987	Ammattikorkeakoulu	Sosionomi (AMK)
Santeri	1988	Ammattikoulu	Sähköasentaja/ Palvelupäällikkö
Simo	1984	Yliopistotutkinto	Ympäristötieteet
Sebastian	1986	Ammattikorkeakoulu	Nuorisotyönohjaaja
Severi	1986	Ammattikorkeakoulu	Sairaanhoitaja
Sami	1985	Yliopistotutkinto	Englantilainen filologia

Olen antanut SP-aineiston informanteille kutsumanimiksi s-alkuiset etunimet, jotta myöhemmissä aineiston käsittelyluvuissa (luvut 4-6) on helpompi seurata, minkä aineistojoukon informantista on kyse. Ikärakenteeltaan aineistojoukossani painottuvat vuodet 1985–1987, joihin ovat syntyneet kaikki joukon informantit Satua (1981), Simoa (1984) ja Santeria (1988) lukuunottamatta.

Pääosin SP-aineistoni informantit ovat korkeastikoulutettuja, mutta aineiston nuorin informantti Santeri on suorittanut ammatillisen tutkinnon. Informanttien ammatillinen ja koulutuksellinen tausta on kirjava. Koulutuksensa puolesta aineistosta erottuu maininnan arvoisesti Sami, jonka koulutuksellinen tausta on toisessa kielitieteessä, englantilaisessa filologiassa. Sami tuo tätä asiantuntija-asemaansa muutamassakin haastattelun kohdassa esille, kuten esimerkissä kaksi:

(2)
toki kielekäytöst jos puhutaa ni kyllähä sit taa_se ympäristö sitä muakkaa. et kyl semmosii tendensei on nähtävis.
Sami, VH

TAULUKKO 2. SP-aineiston informanttien muuttohistoria, vanhempien kotipaikkakunnat sekä sosiaalisten kontaktien sijainti.

Kutsumanimi	Informantin muuttohistoria	Äidin/isän syntymäpaikka	Informantin kontaktit (P = puoliso, MY = muutamia ystäviä, SY = suurin osa ystäväistä)
Siiri	2005 Helsinki 2010 Pori	Pori/Merikarvia	P: Pori, SY: Helsinki, Pori
Sanna	2006 Tampere	Pori mlk/Nokia	P, MY: Tampere MY: Turku, Helsinki
Satu	2001 Turku 2006 Pori	Pori/Huittinen	P, SY: Pori MY: Turku
Siru	2007 Turku	Pori/Pori	SY: Turku, Helsinki, Tampere, Mikkeli.
Sini	1988 Pomarkku 1995 Pori 2007 Tampere 2012 Turku 2013 Tampere	Pori/Pori	P: Niinisalo SY: Turku, Tampere MY: Pori
Santeri	2007 Tampere	Pori/Pori	P: Tampere SY: Pori, Tampere, Turku, Kuopio, Rovaniemi
Simo	2003 Helsinki 2006 Pori 2007 Helsinki	Pori/Merikarvia	P, SY: Pääkaupunkiseutu MY: Tampere, Turku, Pori
Sebastian	2005 Järvenpää 2008 Helsinki	Kokemäki/ Pomarkku	P, MY: Pori. MY: Pääkaupunkiseutu
Severi	2007 Tampere	Pori/Pori	SY: Tampere MY: Helsinki
Sami	2007 Turku	Pyhäjoki/Mustio	P: Helsinki SY: Turku MY: Pori, Helsinki

Kaikki SP-aineiston informantit ovat syntyneet Porissa ja asuneet siellä nuoruutensa. Vain Sini on poikkeus: hän on asunut Porin lähikunnassa Pomarkussa varhaisen lapsuutensa ja muuttanut Poriin takaisin 8-vuotiaana. Monet informanteista ovat toisen polven porilaisia ja lähes kaikkien vanhemmat ovat kotoisin Satakunnan alueelta – vain Samin vanhemmat ovat tässä suhteessa poikkeus.

Suurin osa informanteista on muuttanut Porista pois 19-vuotiaana eli asuneet haastatteluhetkellä muualla noin 10–6 vuotta. Siiri ja Satu ovat aineiston paluumuuttajat: molemmat ovat palanneet Poriin aikuisiällä – Siiri 24-vuotiaana ja Satu 25-vuotiaana.

SP-aineistoni informanttien muuttohistoria on suhteellisen yksioikoinen. Vaikka muutamat informantit ovat asuneet lyhyitä ajanjaksoja (< 4 kk) ulkomailla, ovat

muuttokohteet painottuneet yksinomaan eteläiseen ja läntiseen Suomeen ja sen suuriin kaupunkeihin: Turkuun, Helsinkiin ja Tampereelle.

Syntyperäisten porilaisten aineisto muodostaa sosiaalisen verkoston, sillä kaikki informantit tuntevat paitsi minut myös suurimman osan muista SP-joukon informanteista.² Sosiolingvistejä on arvosteltu siitä, että he tutkivat näennäisiä ryhmiä – ryhmiä, jotka ovat olemassa vain tutkijan rajauksen ja määrittelyn kautta. Esimerkiksi Hanna Lappalainen yritti ratkaista tätä dilemmaa tutkimalla helsinkiläisten nuorten aikuisten joukkoa, joka muodosti sosiaalisen verkoston. (Lappalainen 2004: 16–18.)

Sosiaalisen verkoston ja erilaisten kielellisten kontaktien tarkempi tarkasteleminen olisi epäilemättä hedelmällistä ja mielenkiintoista. Tällainen tarkastelu kuitenkin vaatisi yksityiskohtaisempaa ja metodeiltaan erilaista datankeruuta, johon palaan tarkemmin luvussa 6.2. Vaikka en tässä työssä pysty analysoimaan informanttien muutohistorian sekä erilaisten sosiaalisten ja siten kielellisten kontaktien vaikutusta heidän kieleensä ja asenteisiinsa, on mielestäni kvalitatiiviselle puhutun kielen tutkimukselle ensisijaisen tärkeää esitellä nämä tiedot. Kieli on osa yksilön monitahoista ryhmäidentiteettiä. Tätä eksplikoi Sebastianin kommentti esimerkissä kolme:

(3)

SEB: em mä ehkä itteeni enää porilaiseks miältäis, mut sit taas, sil- silloij ku me tavataa ni sillo mä, kyl ain viittaa et mä_näe porilaisii.

LA: nii.

SEB: et se niijku me- meitä kollektiivi on kyl ainaki niijku porilaiset.

SEV: hyviijkip porilaine.

SEB: (nauraa) mut em mä tiä yksilönä en ehkä. ö' vältän mahdollisimma paljo.

Sebastian & Severi, VH

Sebastianin lisäksi oman paikallisen sekä kielellisen identiteettinsä rakentumisen syitä pohtii Sanna, joka esimerkissä neljä analysoi avopuolisensa Santerin porilaistöisyyden vaikutusta omaan paikallisuuden kokemukseensa:

(4)

S: joku semmone perusta o olemas ja sen nimi_o porilaine.

LA: ni.

S: ja sitä ehkä vahvistaa se, et kun niijku asuu, porilaise henkilö kanssa, ni ehkä se on niijku myös senne yhteine jaettu identiteetti-

LA: nii.

S: et me olla kotosi siält porist ni kai me ollaa nyt niijku porilaisii, koska se yhdistää,

LA: nii.

² Toisten informanttien sidokset ovat löyhempiä kuin toisten, mutta en tässä työssä mene siihen sen enempää. Kaikki SP-aineiston informantit tuntevat kuitenkin yli puolet informanttijoukon jäsenistä.

S: niinku meitä. et ehkä, jos ei olis niinku porilaise ihmise kans yhdes ni voi ol et et se- se vaikuttais taas siihe asiaa eri taval voi ol et se vahvistais sitä tulis semmone mä nyt tosiaa oo porilaine tai sit tulis niinku sellane, et jotenki, koittas leimautuu niinku eri asioihi tai eri taval- la.

LA: nii.

S: mailmakansalaiseks.

LA: (nauraa)

Sanna (Sanna & Santeri), VH

3.3. Poriin muuttaneiden aineisto (PM)

Tässä luvussa esittelen Poriin aikuisiällä muuttaneet informanttini. Informanttieni taustatiedot olen kerännyt samalla taustatietolomakkeella kuin SP-aineiston informanttien taustatiedot. Olen antanut informanteille p-alkuiset kutsumanimet, jotta myöhemmissä aineiston käsittelyluvuissa (luvut 4-6) on helpompi seurata, minkä aineistojoukon informantista on kyse.

TAULUKKO 3. Poriin muuttaneiden informanttien kutsumanimet, syntymävuodet ja syntymäpaikat, koulutusaste sekä -ala tai ammatti.

Informantin kutsumanimi	Syntymävuosi ja paikka	Koulutus	Koulutusala/ ammatti
Piia	1985 Turku	Yliopistotutkinto	Visuaalinen kulttuuri
Paula	1981 Alavieska	Ammattikorkeakoulu	Kirjastonhoitaja
Pirita	1989 Oripää	Yliopistotutkinto	Kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma (myöh. K & M ko.)
Pauliina	1986 Mikkeli	Yliopistotutkinto	K & M ko.
Peppi	1986 Rovaniemi	Yliopistotutkinto	K & M ko.
Pilvi	1986 Turku	Yliopistotutkinto	K & M ko.
Petra	1987 Riihimäki	Yliopistotutkinto	K & M ko.
Päivikki	1985 Kankaanpää	Ammattikoulu	Merkonomi
Pinja	1987 Rauma	Ammattikoulu, Lukio	Ravintolakokki
Paavo	1984 Kuopio	Yliopistotutkinto	Kauppatieteet
Pauli	1984 Vantaa	Yliopistotutkinto	Kauppatieteet
Pekka	1988 Vilppula	Yliopistotutkinto	K & M ko.
Pasi	1985 Seinäjoki	Lukio	Muusikko
Petri	1983 Turku	Yliopistotutkinto	Visuaalinen kulttuuri

Poriin muuttaneiden aineiston informanttien syntymävuosissa on hajontaa ja he kattavat lähes koko vuosikymmenen. Ainoastaan syntymävuodet 1980 ja 1982 eivät ole aineistossa edustettuna. Myös syntymäpaikkojen maantieteellisen kattavuuden suhteen PM-aineisto on ilahduttavan kirjava.

Muutamilla haastateltavilla oli päällekkäisiä koulutuksia (esim. AMK + yliopistokoulutus), jolloin koin tarpeelliseksi ilmoittaa vain yliopistokoulutuksen. Toisen asteen tutkinnot olen ilmoittanut molemmat. Suurin osa PM-aineistostani on korkeastikoulutettua, vain Päivikki, Pinja ja Pasi ovat käyneet toisen asteen koulutuksen.

PM-aineiston informanttien koulutusala on painottunut Porin yliopistokeskuksen Kulttuurin tuotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman opiskelijoihin. Subjekttiivisen haastattelutuntumani perusteella tämä ei kuitenkaan vaikuttanut kovinkaan ratkaisevasti haastattelujen kulkuun tai siihen, millaisia huomioita informantit kielestä tekivät. Humanistinen ja kulttuurintutkimuksellinen tausta näkyi mielestäni selkeästi vain kahden PM-aineiston informantin suhtautumisesta puhuttuun kieleen. Esimerkissä viisi Pauliina kuvailee haastattelujen aikaan ajankohtaista Porin Ässien suomenmestaruusvoittoon liittyvää tunnelmaa:

(5)

P: yhdisty se jääkiekko ja kieli ja se koko pori hypetys yhteen.

LA: nii.

P: et si- siin niinku oli semmone, joo et on- o- jotenki tuli semmone et joo et tä_on niinku just niim poria.

LA: (naurahtaa)

P: ja siihen kuulu vahvasti se kieli, niinku, siihe jääkiekkoelämykseen tavallaan.

Pauliina, VH

Tämä kielen ja kulttuurin synteesi oli kantava teema myös Petrin haastattelussa, joka sisälsi pitkiä keskustelunomaisia jaksoja Porin kulttuuripiirien, porilaisen identiteetin ja kielen suhteesta. Vastaavankaltaisia ”kieli osana kulttuuria” ja ”minä kielenkäyttäjänä ja -arvioijana” -pohdintoja oli kuitenkin jokaisessa haastattelussa ja niiden syvällisestä analyysistä saisi yksinään toisen pro gradu -työn aikaiseksi.

TAULUKKO 4. PM-aineiston informanttien muuttohistoria ja sosiaaliset kontaktien paikka kunnat.

Kutsumanimi	Informantin muuttohistoria	Äidin/isän syntymäpaikka	Informantin kontaktit (P = puoliso, MY = muutamia ystäviä, SY = suurin osa ystäväistä, PE = perhe)
Piia	s. 1985 Turku 2004 Helsinki 2011 Pori	Ähtäri/Moisio	P, MY: Pori SY: Helsinki PE, MY: Turku
Paula	s. 1981 Alavieska 2000 Raisio 2003 Pori	Piehinki (Raahe)/ Alavieska	P, SY: Pori MY: Helsinki, Tampere, Raahe
Pirita	s. 1989 Oripää 2008 Pori	Pöytyä/Oripää	P, SY: Pori MY: Tampere, Turku, Kuopio.
Pauliina	s. 1986 Mikkeli 2007 Pori	Mikkeli/Mikkeli	P, SY: Pori MY: Turku, Helsinki, Jyväskylä, Mikkeli, Kouvola.
Peppi	s. 1986 Rovaniemi 2009 Pori	Orimattila/ Kajaani	SY: ”Ympäri maailmaa”.
Pilvi	s. 1986 Turku 2007 Pori	Utajärvi/Turku	SY: Pori PE, MY: Turku MY: Tampere, Kuopio, Helsinki, Ulkomaat.
Petra	s. 1987 Riihimäki 1996 Vantaa 2006 Turku 2008 Pori	Helsinki/Kajaani	P, SY: Pori MY: Turku, Helsinki
Päivikki	s. 1985 Kankaanpää 1987 Jämijärvi 2002 Kankaanpää 2003 Espoo 2005 Pomarkku 2006 Pori	Jämijärvi/ Myrskylä	P: Lontoo SY: Pori
Pinja	s. 1987 Rauma 2000 Pori 2002 Turku 2005 Tampere 2007 Pori	Alavieska/ Puolanka	P: Pori SY: Helsinki MY: Pori, Kuopio, Sodankylä, Tampere
Paavo	s. 1984 Kuopio 2003 Tampere 2010 Pori	Kuopio/Kuopio	PE: Kuopio SY: Tampere, Helsinki, Pori
Pauli	s. 1984 Vantaa 2009 Pori	Hämeenlinna/Eno	PE, SY: Pk-seutu. PE: Tampere, Vaasa. MY: Satakunta (Pori, Rauma), Varsinais-Suomi, Pirkanmaa ja Uusimaa
Pekka	s. 1988 Vilppula 1994 Mänttä 2007 Vaasa 2009 Pori	Virrat/Oulu	P, SY: Pori MY: Helsinki, Tampere, Mänttä- Vilppula, Kuopio, Turku
Pasi	s. 1985 Seinäjoki 2004 Jalasjärvi 2010 Pori	Vaasa/Seinäjoki	SY: Seinäjoki, Pori

Petri	s. 1983 Turku 2007 Helsinki 2007 Turku 2010 Pori	Luhanka/Turku	SY: Turku, Pori, Helsinki, Tampere.
-------	---	---------------	-------------------------------------

Pauliina, Peppi, Pinja ja Petri ilmoittivat taustatietolomakkeissaan myös ulkomailla vietetyistä vuosista, mutta kaikki ulkomaaraportoinnit oli ilmoitettu yhden vuoden tarkkuudella, joten oletan niiden olevan opintoihin liittyviä muutaman kuukauden mittaisia vaihtojaksoja tai muita lyhytaikaisia ulkomaanreissuja (au pair -toiminta, työharjoittelu tms.), joita ei liene mielekästä liittää tämän työn pohdiskeluihin.

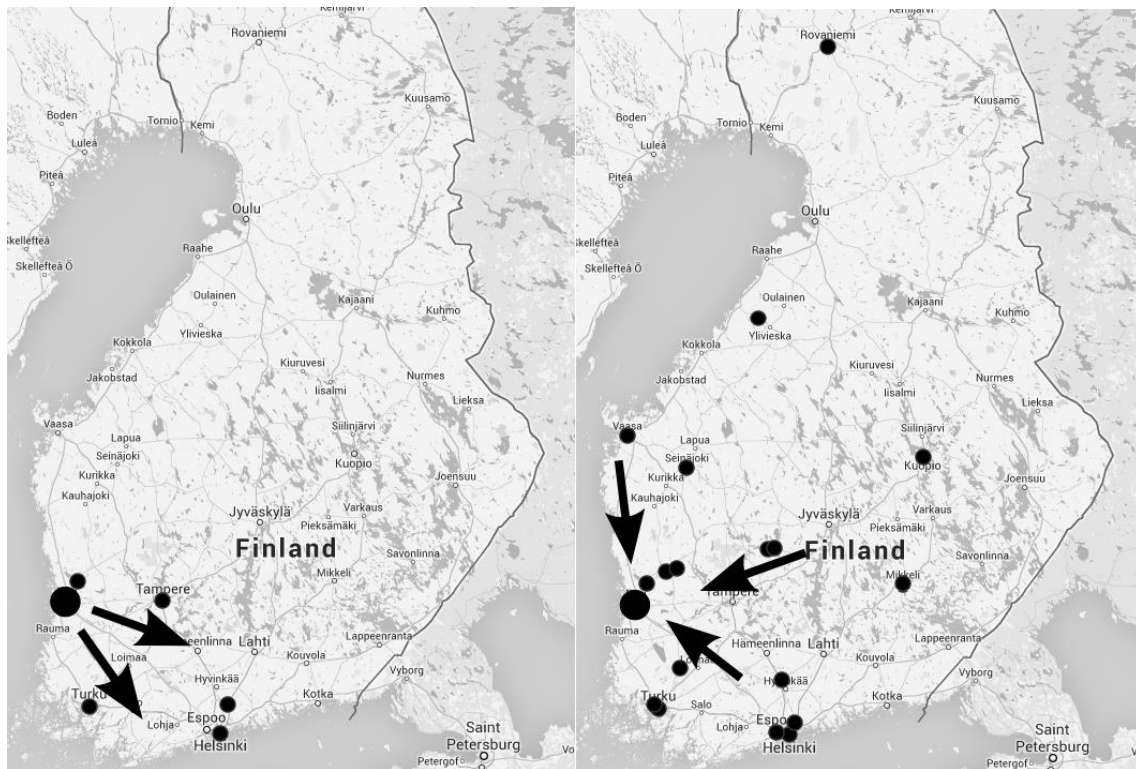
Informanttien muuttohistoriassa on selkeää variaatiota. Viisi informanteista on muuttanut synnyinpaikkakunnaltaan suoraan Poriin (Pirita, Pauliina, Peppi, Pilvi ja Pauli), osalla muuttohistoria näyttäytyy hyvinkin kirjavana (esim. Päivikki). Useimmat PM-aineiston informanteista ovat syntypaikkakuntansa suhteen ainakin jomman kumman vanhempansa puolelta toisen polven natiiveja (esim. Pauliina, Paavo, myös Pirita, Paula, Pasi), mutta myös maantieteellisesti etäisiä taustoja synnyinpaikkakunnan suhteen löytyy (Petra).

3.4. PM- ja SP-aineistojen vertailua

Perustelin melko tiukan aineistorajaukseni sillä, että halusin molempien aineistojoukkojeni olevan mahdollisimman yhteismitallisia. Tässä luvussa tarkastelen, missä suhteessa näin on ja toisaalta miten aineistojeni informanttijoukot eroavat toisistaan.

Informanttien koulutustaustan osalta aineistot ovat suurin piirtein symmetriset: vain toisen asteen tutkinnon suorittaneet ovat molemmissa aineistoissa selkeässä vähemmistössä (SP 1/10, PM 3/14). Aineiston koulutustaustallinen epätasapaino ei ole tietoinen valinta, mutta selittyy tavalla, jolla aineistoni hankin: SP-aineiston koostuessa omasta sosiaalisesta verkostostani lienee ymmärrettävää, että korkeastikoulutetut ovat korosteisessa asemassa. PM-aineiston informanttikontaktit puolestaan hankin paitsi sosiaalisen median myös Porin yliopistokeskuksen ja Satakunnan ammattikorkeakoulun kanavia pitkin, mikä lienee vaikuttanut siihen, millaiset ihmiset haastattelukutsun ovat ylipäättään saaneet. Tutkijana en näe informanttien koulutustaustan yksipuolisuutta haittana tämän tutkimuksen kannalta. Mainittava asia se kuitenkin on.

Kuten luvussa 3.2. mainitsin SP-aineistoni informantit ovat muuttaneet pääasiassa eteläisen ja läntisen suomen suuriin kaupunkeihin: Turkuun, Tampereelle ja Helsinkiin. PM-aineistoni informanttien muuttohistoria on maantieteellisesti moninaisempi. Kartalla 1 havainnollistan visuaalisesti, miten Poriin muuttaneet jakautuvat syntymäpaikoiltaan ja muuttohistorialtaan Suomen kartalle ja millaisessa suhteessa jakaantuminen on Porista muuttaneiden SP-informanttien muuttoliikkeeseen.

(Mapdata © 2014 Google)

KARTTA 1. Vasemmalla SP-aineiston muuttoliike Porista. Oikealla PM-aineiston informanttien syntymäpaikat ja muuttopaikat ennen Poriin muuttamista

Yksikään SP-aineistoni informanteista ei maininnut perheensä maantieteellisestä sijoittautumisesta taustatietolomakkeeseen. Syytä en tiedä. Voi olla, että informantit katsoivat vanhempien kotipaikkakuntakysymyksen kattavan myös perheen sijainnin, tai pitävän itsestään selvyytenä, että koska heitä haastatellaan porilaisina, on heidän perheensä myös Porissa.

3.5. Aineiston keruutilanne ja haastattelijan rooli

Haastattelijana otin aktiivisen roolin kumpaakin haastatteluaineistoa kerätessäni: kyselin informanteilta muustakin kuin haastattelurungon asioista ja kerroin myös avoimesti itsestäni. Halusin haastatteluiden rakentuvan mahdollisimman luonnollisiksi keskusteluiksi, en muodollisiksi vastausenantotilanteiksi, jotka muistuttavat enemmänkin tehtävän suorittamista kuin vuorovaikutustilannetta (Karhu 1995: 94–95). On myönnettävä, että aktiivinen osallisuuteni ja avoimuuteni saattaa olla vaikuttanut informanttien vastauksiin. Koen kuitenkin, että kvalitatiivista haastatteluaineistoon perustuvaa tutkimusta tehdessä inhimillisiä vaikuttimia ei voi minkäänlaisella tutkijalähtöisellä asemoinnilla sulkea pois. Haitat tiedostaen pyrin siis maksimoimaan hyödyt. Omaan rooliini haastattelijana sekä haastatteluun taustatietoja välittävänä tilanteena palaan tarkemmin luvuissa 6.1. ja 6.2.

3.5.1. Parihaastattelut ja yksittäishaastattelut

PM-aineiston kaikki haastattelut olivat yksittäishaastatteluja, eli tilanteessa olivat läsnä vain tutkija ja haastateltava. SP-aineiston haastatteluista peräti kolme oli parihaastatteluja, eli haastateltavana oli samaa aikaa kaksi informanttia (Siru & Sini, Sebastian & Severi, Sanna & Santeri). Koin ryhmähaastattelut SP-aineiston haastatteluja kerätessäni hyödyllisiksi kahdesta syystä: ensinnäkin aikaisemman haastattelukokemukseni³ mukaan usean ihmisen läsnäollessa haastattelutilanne muuttuu keskustelunomaisemmaksi. Näin käy varsinkin, kun haastateltavat ja mahdollisesti myös haastattelijat ovat ennestään toisilleen tuttuja. Toisekseen vuorovaikutuksellinen fokus on parihaastatteluissa vähemmän korosteisesti vain haastattelijan ja haastateltavan välinen. Toisin sanoen informantit saattoivat kannustaa toisiaan ja kysellä toisiltaan tarkennuksia, kuten esimerkissä 6 Sebastian tekee Severille.

(6)

SEV: ni ja sit en tiä onks siinä vähä ruottistaki vaikutteita.

LA: ni.

SEB: miten. mikä. (naurahtaa)

Sebastian & Severi, VH

Parihaastattelun heikkoutena voi perustellusti nähdä skenaarion, jossa informantit alkavat varoa sanojaan tai imevät toisiltaan vaikutteita. Oman haastattelijaintuitionsi

³ Olen näiden haastattelujen lisäksi tehnyt kielitieteellisiin tarkoituksiin haastatteluja Turun yliopiston suomen kielen oppiaineen Satakuntalaisuus puheessa -hankkeeseen kesällä 2010. Lisäksi olen tehnyt useita haastatteluja TY:n folkloristiikan oppiaineeseen opintojeni ja erään sukukirjahankkeen merkeissä.

mukaan näin ei kuitenkaan tätä aineistoa kerätessä käynyt, vaan haastateltavat uskalsivat ilmaista erimielisyyttä ja oman mielipiteensä haastattelutilanteissa. Esimerkiksi Sanna ja Santerin yhteishaastattelussa Santeri sijoittaa Poria muistuttavaksi murteiksi Pohjanmaan alueen murteet, jota Sanna oman vastauksensa antamisen (Porin murretta lähellä ovat Turku ja Rauma) jälkeen kommentoi:

(7)

S: ku sit taas mää oo alkanu kuulee pohjamaas niñku enemmä yhtäläisyyksii sit taas siihe mite tampereel puhutaa mikä sit taas johtuu siit et mun työpaikas o paljo just pohjalaisii ja tamperelaisii-

LA: mm.

S: mitkä mää koita niñku, koko aja hakee,

LA: nii.

S: siit jotenki alitajusesti niñku, et m- milt ne kuullostaa.

Sanna (Sanna & Santeri), VH

3.5.2. Haastattelupaikkakunnat

Kaikki PM-aineiston haastattelut yhtä lukuunottamatta on tehty Porissa. Paikan valinta ja siten kielellinen ympäristö vaikuttivat epäilemättä tapaani puhua vuorovaikutustilanteessa. Vaikka minulla ei tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollisuutta tarttua asiaan tarkemmin on mainittava, että kursorisestikin kuunneltuna on erotettavissa, että puhun huomattavasti yleiskielisemmin ainoassa PM-aineiston haastattelussa (Pauli), joka on aikataulusyistä tehty Helsingissä. Oma puhetapani ja siinä kuuluvat Porin aluepuhekielen piirteet innostivat kahdessakin tapauksessa informantin kommentoimaan puhettani suhteessa Porin aluepuhekieleen. Näihin esimerkkeihin palaan tarkemmin luvussa 4.2.2. ja totean tässä vain, että todistettavasti omalla puhetavallani ja sen porilaisiksi miellettyillä piirteillä oli vaikutusta haastattelutilanteeseen (ks. myös luku 6.1.).

SP-aineiston haastattelupaikat ovat vaihtelevampia. Tein haastatteluja Porin (Siiri, Sanna & Santeri) lisäksi Turussa (Siru & Sini, Sami) ja Helsingissä (Sebastian & Severi, Simo). Paikan valinnan merkitystä voin jälkikäteen vain arvailla: kenties SP-aineistoni informantit olisivat olleet virittyneempiä keskustelemaan Porin aluepuhekielestä, jos olisin tehnyt haastattelut Porissa.

3.5.3. Haastattelurunko ja kysymykset

Haastattelurunko oli hieman erilainen SP-informanttien sekä PM-informanttien haastatteluissa. Synteesi haastattelurungoista on tämän työn liitteenä 1. Runko toimi tukirankana kysymyksilleni, jotka kuitenkin muotoilin luontevammiksi ja tilanteeseen sopivammiksi itse haastattelutilanteessa, sillä halusin sen muistuttavat mahdollisimman paljon luonnollista vuorovaikutustilannetta (ks. 3.5).

SP-informanteilta kysyin ensimmäiseksi, miten usein he käyvät Porissa ja keitä he siellä käydessään useimmiten tapaavat. SP-informanteilta kysyin myös, kokevatko he olevansa porilaisia vai onko Pori heille vain paikka, josta he ovat kotoisin. PM-informanteilta puolestaan tiedustelin, miten he ovat Poriin päätyneet ja onko heidän kaveripiirissään pääasiassa porilaisperäisiä vai muualta muuttaneita ihmisiä.

Toisena kysymyksenä SP-informanteille esitin, miten heidän kokemuksensa mukaan heidän kotipaikkakuntansa murre kuuluu heidän omassa puheessaan vai kuuluuko se ollenkaan. PM-informanteilta kysyin, ovatko he huomanneet porilaisten ilmaisujen tarttuneen omaan puheeseensa ja jos kyllä, millaisten.

Kerurupeamani ensimmäisissä haastatteluissa (Sami, Paavo, Pirita, Petri ja Päivikki) esitin kolmannen kysymyksen kuten haastattelurungossa on esitetty: tuntevatko informantit ketään porilaista julkisuuden henkilöä niin, että voisivat kommentoida hänen puheenparttaan. Myöhemmissä haastatteluissa kysymys muotoutui erilaiseksi: jos informantit olivat nimenneet jonkun ”tosi paksusti Porin murretta puhuvan” henkilön, pyysin luonnehtimaan tämän henkilön kieltä. Jos he eivät olleet nimenneet tällaista Porin aluepuhekieltä tunnistettavasti ja korostuneesti puhuvaa henkilöä, pyysin heitä miettimään, ovatko he saaneet ns. havahtumiskokemusta eli havahtuneet siihen, että joku jossain lähetyvillä puhuu huomiota herättävän porilaisittain. Näihin vastauksiin palaan tarkemmin luvussa 5.3.

Yhtenä ajatuksena tutkimukseni alkuvaiheilla oli käsitellä sitä, miten kielenkäyttäjät jäsentävät ja arvioivat populaarikulttuurissa ilmenneitä Porin aluepuhekielen representaatioita. Toinen ohjaajistani FT Tommi Kurki kehoitti minua kysymyksenmuotoilun lisäksi ottamaan ko. representaatioista ääninäytteet. Koin haastatteluvaiheessa ääninäytteiden käyttämisen vaivalloisena, mutta haastatteluja tehdessä huomasin ne välttämättömiksi – vain muutamat informanteistani pystyivät

kommentoimaan tai vastaamaan minulle mitään. Kysymys oli siis suoraan sanottuna epäonnistunut, enkä käytä siihen saaneita vastauksiani tässä työssä ollenkaan.

Neljä viimeistä kysymystä olivat kaikille haastateltaville samanlaisia. Kysyin, millaiselta Porin murre kuulostaa, mitä toista murretta se muistuttaa (esim. ”jos porilla ois joku läheisin murre, niinku sukulainen”), miten kauas Porista pitää mennä jotta kieli muuttuu (”ihan maantieteellisesti, että ympärillä puhuttu kieli on jotain muuta kuin poria”) ja lopulta, mikä murre on kauimpana Porin murteesta (”jos mietit vaikka janaa, jossa pori on toisessa ääripäässä, niin mikä olis toisessa?”⁴)

Näiden kysymysten lisäksi kysyin tilanteesta ja informantista riippuen koko joukon erilaisia tarkentavia kysymyksiä. Vapaan haastattelumuodon vuoksi aineistoni on vaikeasti yhteismitallinen ja informanttien vastauksia on välillä hankala verrata toisiinsa. Siitä huolimatta aineistoni on laaja ja tämän tutkimuksen fokuksen sijaan olisin saman aineiston avulla voinut tarkastella montaa eri asiaa.

Aineistoanalyysissäni keskityn sen tarkastelemiseen, millä tavoin informanttini Porin aluepuhekieltä luonnehtivat. Haastattelurunkoni kysymykset maanittelivat informanteistani esiin hyvin erilaista ja moninäkökulmaista pohdintaa: Kysymykset murteesta ja porilaisvaikutteista omassa kielessä saivat informantit miettimään omaa kieltään ja kielenkäyttöään suhteessa alueellisuuteen. Kolme viimeistä kysymystä (”mitä pori muistuttaa”; ”miten kauas pitää mennä, että kieli muuttuu”; ”mikä murre on porista kauimpana”) kutsuivat informantit vertailemaan eri aluepuhekielen muotoja, joka toi esiin sekä aikaisemmasta poikkeavasti argumentoituja havaintoja että implikoi kielenkäyttäjän suhdetta muihin aluepuhekieliin ja itseensä kielikommentaattorina. Näihin kysymyksiin annettuja vastauksia käytän analyysini pohjana alaluvuissa 5.2 ja 5.3.

3.5.4. Tiedostamis- ja imitaatiotestit haastattelun osana

Teetin jokaisen haastattelun loppuun informanteillani testit, joita kutsuin haastattelutilanteessa vaihtelevasti ”leikkisäksi testiksi”, ”aivojumpaksi” tai ”pähkinäksi”. SP-aineistoni informanttien oli määrä lukea testin (liite 2) dialogi kolmella tapaa: ensin murteistamalla (”mahdollisimman paksuksi poriksi”), sitten

⁴ Tämän janamallinnuksen päähäni istutti yksi informanteistani (Sanna), joka kysyy vapaasti mukaellusti tarkentavan kysymyksen: ”et jos ne murteet ois vaikka janaalla, niin mikä ois porista kauimpana”. Käytän tätä vertausta kaikissa Sanna & Santeri -haastattelun jälkeisissä haastatteluissa.

sovittamalla dialogi omaan puheenparteen eli kielentämällä se itse (”miten itse sanoisit”) ja lopulta vain ”suoraan paperista”. Näitä kolmea luentatapaa kutsun murteistus-, kielenlys-, ja suoraluennaksi.

PM-aineistossa haastateltavat tekivät haastattelujen lopuksi imitaatiotestin (liite 3), eli ”käänsivät” tiedostamistestistä irrotetut kuusi virkettä sellaisiksi, ”miten porilainen ne sanoisi”. Molempien tekstien osalta haastateltavani kielensivät tekstit puheeksi äännitteille. Kaksi informanteista (Peppi ja Pauliina) ryhtyivät kirjoittamaan omia vastauksiaan, enkä kokenut haastattelutilanteessa tarpeelliseksi kieltää kirjoittamista jäsentämisen apuvälineenä.

SP-aineiston haastateltavista neljälle: Satulle, Sannalle, Sirulle ja Sinille tiedostamistestin dialogi oli ennestään tuttu, sillä haastattelin heitä myös kandidaatintutkielmani teon yhteydessä kesällä 2010. Koska aikaväliä tekstinpätjän luennassa oli kolme vuotta, en usko aikaisemman kokemuksen dialogin tekstistä vaikuttaneen juurikaan informanttien kielenlykseen.⁵

Alaluvussa 4.2.3 hyödynnän haastattelujen lopuksi informanteilla teettämäni tiedostamis- ja imitaatiotestejä, kun vertailen, miten informantit kielensivät sellaisia piirteitä, joita vapaassa haastattelussa liitivät Porin murteeseen. Lisäksi kirjoitetun kielen murteeksi muuntaminen laukaisi informanteissa pohdintaa, jota hyödynnän tämän työn analyysiluvuissa 4 ja 5.

SP-aineistoni informanteista muutamat pohdiskelivat murteistusluentaan ryhtyessään, millaista murretta heidän on tarkoitus tuottaa: sellaista ”jota kukaan ei enää puhu” vai ”mitä kuulee kaupungilla”. Tähän aluepuhekielen kielimuodon kronologisen kiinnittämisen vaikeuteen palaan luvussa 5.1.1. ja yleisemmin funktionaalisen ja arkipäiväisen puhekielen sekä ”murre” -käsitteen problemaattiseen suhteeseen luvussa 5.4

Erityisesti tiedostamistestin tuoma aineisto olisi antanut minulle mahdollisuuden tutkailla tilanteista vaihtelua eri luentakertojen välillä, kuten tein kandidaatityössäni

⁵ Kandidaatintutkielmani yhteydessä teettämäni tiedostamistestit luetutin informanteilla järjestyksessä suoraluenta, kielenlysluenta, murteistusluenta. Silloisen kokemukseni mukaan alun yleiskielinen luentakerta jähmeytti informanttien kielenlystää, joten halusin vaihtaa luentakertojen järjestyttä kerätessäni aineistoa pro gradu -työhöni.

(Aarikka 2011). Tämän työn fokuksen ja laajuuden kannalta se ei kuitenkaan ole mahdollista.

4. Kuvattu ja koettu Porin aluepuhekieli

Tämän luvun alaluvussa 4.1. käsittelen muutaman esimerkin kautta, millaisia populaareja ja kielitieteellisiä kuvauksia Porin aluepuhekielestä on esitetty. Tarkastelun keskiöön olen valinnut kaksi esitystä: Paula Eskolan Porin murrekirjan sekä Kalevi Wiikin ”Sano se murteella” -teoksen Porin alueen murteita käsittelevän osuuden.

Alaluvussa 4.2. käyn lävitse, millaisia huomioita aineistoni informantit Porin alueen puhekielestä esittivät ja miten he pyrkivät toteuttamaan näitä huomioita tiedostamis- ja imitaatiotesteissä. Analyysini apuna käytän Dennis R. Prestonin hahmottelemaa kielenkäyttäjien kielitietoisuuden taksonomiaa.

Näiden kahden tarkastelun jälkeen on yhteenvedon vuoro: alaluvussa 4.3. vertailen informanttien huomioita kielitieteellisiin esityksiin Porin murteesta ja pyrin tämän vertailun avulla hahmottamaan Porin murteen merkitsevät piirteet – ne piirteet, jotka tavalliselle kielenkäyttäjälle tekevät Porin aluepuhekielestä muista Suomen aluepuhekielistä erillisen, tunnistettavan kielimuodon.

4.1. Kuvaukset Porin aluepuhekielestä

Tutkimukseni on osa Satakuntalaisuus puheessa -hanketta, jossa tutkitaan Satakunnassa puhuttavaa kieltä. Maakunnassa puhutut murteet jakautuvat lounaismurteisiin ja hämäläisvaikutteisiin siirtymämurteisiin. Maakunnan murrealueiden välistä kahtiajakoa havainnollistaa hyvin se, että yksi Suomen vahvimista murrerajoista on ainakin 1900-luvun puolivälissä kulkenut lounaismurteisen Luvian ja hämäläisiin siirtymämurteisiin lukeutuvan Porin välillä, vaikka paikkakunnilla on maantieteellistä välimatkaa vain 16 kilometriä (LVV). (Siitonen – Kurki 2009: 158.)

Porin alueen puhekielen kielipiirteitä ei ole tutkittu järjestelmällisesti dialektologisen tutkimuspainotuksen aikaan. Pertti Virtarinta (1946, 1957) käsittelee omassa kielitieteellisessä tutkimuksessaan länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoriaa. Hän rajaa tutkimuksensa tarkastelukohteiksi Porin ympäryskuntien kielimuodot (läheisimpinä esim. Ahlainen, Ulvila – aina Loimaa, Huittinen saakka), mutta varsinaisesti Porin alueen kieleen hän ei syvenny, eikä sijoita kuvaamiaan kielenäyhteitä ja kielenpiirteitä Porin alueelle.

4.1.1. Murrekirja Porin aluepuhekielen kuvaajana

Paula Eskolan kirjoittama ”Porin murrekirja” (1987) on keskittynyt 22 informantin kertomuksien kautta hahmottelemaan juuri vanhaa Porin alueen puhekieltä. Eskolan informantit ovat keski-ikältään noin 80-vuotiaita (Eskola 1987, 9). Kirjan tarkoitus ja asennoituminen puhuttuun kieleen tulee selväksi jo alkusanojen ensiriveillä:

”Syntysanat’ Porin murrekirjalle lausui tietämättään porilainen yleisönosastokirjoittaja Satakunnan Kansassa 15.7.1977 harmitellessaan vanhan Porin murteen katoamista ja esittäessään, että porilaisten murrepakinoitsijoiden teksteistä koottaisiin teos kiinnostuneiden lukijoiden iloksi.”

Eskolan näkökulma Porin aluepuhekieleen edustaa siis dialektologista katsantokantaa, jossa murre on normatiivinen kielimuoto, jota tulee varjella muutokselta tai vähintään tallentaa jälkisukupolville ihailtavaksi. Oma lähtökohtani puhutun kielen tutkimukseen on hyvin erilainen: puhuttu kieli on ja on aina ollut jatkuvassa muutoksessa – se on puhutun kielen ominaisuus, ei ulkoinen uhka.

Paula Eskola kokoaa murrekirjassaan yhteen Porin alueen puhekielestä tehtyjä opinnäytteitä, jotka rajoittuvat kuitenkin vain yhden yksittäisen piirteen tai spesifin ammattisanaston tutkimukseen. (Eskola 1987, 198). Eskola pyrkii aineistonsa avulla täyttämään tämän aukon ja hahmottaa kirjansa luvuissa ”Puheenomaisuudesta” ja ”Porin murteen yksityiskohtaista luonnehdintaa” melko selkeät rajat sille, millaista Porissa puhuttu kieli tyypillisesti on. (Eskola 1987, 201–222). Tätä Eskolan hahmotelmaa käytän osarunkona sille, mitä tutkimuskysymyksissäni mainitut ”perinteisesti Porin aluepuhekielen piirteeksi määritetyt piirteet” ovat, kun analysoin omien informanttieni käsityksiä Porin aluepuhekielen piirteistä alaluvussa 4.3.. En tässä esittele Eskolan 32 kohtaista piirrelistää, sillä osa Eskolan huomioista esittelee enemmänkin Eskolan omaa aineistoa hahmottelematta mitään yhdemukaista sääntöä kuvaamaan ilmiötä koko Porin murteen osana.⁶

Eskola käsittelee rajanvedon vaikeutta luvussaan ”Porin murteen ’epäyhtenäisyys’” ja mainitsee paitsi muuttoliikkeen ”muualta” tuomat vaikutteet myös sosiaalisen variaation (Eskola 1987: 199). Murrekirjaan on Eskolan mukaan otettu nykyisen Porin kaupungin alue, mutta murrehuomionsa Eskola sanoo käsittävän Porin murteen ja esittävänsä ”vain

⁶ Esim. *k:n* astevaihtelua koskevissa huomioissaan Eskola toteaa: ”*l:n*, *r:n* ja *h:n* jäljessä *k:n* astevaihtelua kuvaavat seuraavat esimerkit: (---)” (Eskola 1987, 208). Lueteltuja esimerkkejä (17 kappaletta) ei ole mielekästä esitellä tässä työssä, sillä ne pyrkivät luonnehtimaan enemmänkin Eskolan aineistoa kuin Porin murretta kielimuotona.

viittauksia” Ahlaisten ja Reposaaaren murteisiin. Näitä kahta lähempänä Porin murretta Eskola määrittelee Ulvilan, Nakkilan ja Kullaan murteet. (Eskola 1987, 199)

4.1.2. Kielitieteellinen esitys Porin aluepuhekielestä

Kalevi Wiik määrittelee kirjansa ”Sano se murteella” alkulauseessa opuksensa enemmän oppikirjaksi kuin tieteelliseksi tutkimukseksi (Wiik 2006, 15). Teosparin ensimmäinen osa ”Suomen murteiden kartasto” keskittyy tarkemmin kielitieteelliseen piirreanalyysiin ja eri piirteiden levikkiin. Koska tarkoitukseni on tässä työssä tarkastella, miten Porin alueen puhekieli koetaan ja esitetään, on perusteltua, että käytän Wiikin murrekirjojen jälkimmäistä osaa.

Myös Wiikin näkökulma puhuttuun kieleen eroaa vahvasti omasta tutkimuksellisesta lähtökohdastani. Wiik kirjoittaa esipuheessaan (s. 16) :

”Tavallisten ihmisten ja ammatti-ihmisten kiinnostus murteisiin on lähtökohdiltaan erilaista: Tavallinen ihminen on huolestunut siitä, että murteen häviävät; kukaan ei enää puhu niin kuin ennen. (---) Ei tarvitse paljon kärjistä, jos väittää, että murteiden tuntemus on nykyisessä yliopisto-opetuksessa tärkeää lähinnä siksi, että sen pohjalta pystytään selvittämään nykyisessä puhekielessä esiintyviä ilmiöitä ja kehityksiä.”

Vaikka käsittelen tutkimuksessani juurikin ”tavallisten ihmisten” kiinnostuksen kohteita, pyrin luvussa 5.4. osoittamaan, että Wiikin tavoin myös kielitieteilijät hahmottavat aluepuhekielistä – murteista – puhuessaan tosiasiaa kaksi rinnakkaista kielimuotoa: funktionaalisen puhekielen, jossa saattaa olla leimallisia alueellisia piirteitä, sekä romantisoitun institutionaalisen murteen.

Porin murteen Wiik sijoittaa teoksessaan lounaiseksi välimurteeksi, mutta toteaa jaottelun ja niiden nimityksien olevan vain yksi tapa esittää asia (Wiik 2006, 24). Tarkempaan alaluokkaan, Porin seudun murteisiin, Wiik lukee maantieteellisesti Porin, Ahlaisen, Ulvilan, Nakkilan, Kullaan, Noormarkun, Pomarkun, Siikaisen ja Merikarvian alueet.

Wiik erottaa (Wiik 2006, Taulukko 12, 268) 18 Porin ryhmän murrepiirrettä tai ilmenemää. Myös näitä piirteitä käytän vertailupohjana kun tarkastelen, millaisia seikkoja informanttini ottavat Porin aluepuhekielestä esille.

4.2. Kielenkäyttäjien huomioita Porin aluepuhekielestä

Dennis R. Preston on kehittänyt tavallisten kielenkäyttäjien kielitietoisuuden erittelemiseen nelihaaraisen taksonomian, joka pyrkii kuvamaan neljää toisistaan riippumatonta jatkumoa⁷ (Preston 1996: 40-45)

1. *Käsiteltävyys (availability)*. Kielen eri osa-alueet eivät ole samalla tavalla kielenkäyttäjien huomion kohteena tai käsiteltävissä. Jatkumon toisessa ääripäässä kielen ilmiö päätyy helposti keskustelun kohteeksi, toisesta ääripäästä löytyvät piirteet, joista kielenkäyttäjät ovat haluttomia tai kykenemättömiä käymään keskustelua.
2. *Täsmällisyys (accuracy)*. Kielenkäyttäjien käsitykset ja näin ollen kuvaukset voivat olla hyvin tarkkoja, epämääräisiä tai suorastaan vääriä.
3. *Yksityiskohtaisuus (detail)*. Kielimuotoa voidaan kuvailla joko yleisesti, kiinnittäen huomiota kokonaisuuteen (”hakkaava nuotti”) tai keskittyen yksityiskohtiin (”deet sanotaan ärränä”)
4. *Imitointikyky (control – imitative control)*. Informantti saattaa kyetä matkimaan kielenilmiötä hyvin, tai sitten ei ollenkaan.

Tässä alaluvussa keskityn erityisesti Prestonin taksonomian kolmanteen kohtaan eli aineistoni kielenkäyttäjien tapaan kommentoida Porin aluepuhekieltä toisaalta kuvainnollisin havainnoin ja toisaalta hyvinkin yksityiskohtaisia huomioita tehden. Alaluvussa 4.2.4. sivuan taksonomian ensimmäistä tyypittelyä ”käsiteltävyyttä” pohtiessani, mitä informanttini tosiasiaissa kommentoivat käyttäessään termejä rytmi ja intonaatio.

Lähes poikkeuksetta jokainen informanttini kiinnitti jossain vaiheessa haastattelua erityistä huomiota sanastoon. Esimerkiksi Severi keskittyy tiedostamistestin teossa miettimään sanan *pyörä* ”porilaista” vastinetta.

(8)

mm, komee pyörä. (.) vai sanottiiks poris fillari? vai oliks sil joku, em mä muista. nooo mää sano pyörä ny.

Severi (Sebastian & Severi), T murteistus

⁷ Käyttämäni termisuomennotukset ovat Johanna Vaattovaaran (Vaattovaara 2009: 31–32), mutta havainnollistavat tekstiesimerkit omasta aineistostani tai aineistoni kannalta relevantteja itse keksimiäni esimerkkejä.

PM-aineiston Paula pohdiskelee verbiä *odottaa* ja sovittelee aikaisemmin haastattelussaan positiivisessa hengessä mainitsemaansa *ina* -sanaa mukaan tekstiin miettien, miten ”ne sanoo”.

(9)

toi- tost tulee heti mielee tää ina, mikä o must aivan ihana sana täällä-

(10)

ku mäa mieta mitä ne- mitä täällä ku täällä odotetaa ni ei täällä ventata mut täällä ov varmaa niinku. (.)mä en sitä saa ku mä aatteli_että, voiñk mäa ny- (.)

oñks tääl ny sitte oottaa. (.) jos siin on_et voiñk mäa ny oottaa. (.) ina. ne ei sano s- siihe ei tuu se ina ku se on niñkun vähän aikaa, siihe tulis joku muu sana. (.)

Paula, T

Murresanaston ja sanojen pohdinta oli läsnä testien lisäksi useassa vapaan haastattelun osiossa. Esimerkiksi *hantuuki* -sana sai huomiota sekä Siirin että Santerin haastattelussa: Siiri kertoi käyttävänsä sanaa tarkoituksella, Santeri puolestaan pohdiskeli ruotsalaislajien asemaa Porin aluepuhekielessä. Tutkijalle informanttien jämähtäminen ”murresanaston” pohdintaan oli tämän työn fokuksen kannalta rasittavaa, mutta ymmärrettävää – kielenkäyttäjälle sana on kielellisistä käsitteistä helposti lähestyttävä, yleinen ja arkinen. Murteiden väliset sanastolliset merkityserot myös vaikuttavat kielelliseen kanssakäymiseen: murresanojen käyttäminen saattaa johtaa tilanteisiin, joissa keskustelukumppani ei ymmärrä, mitä puhuja tarkoittaa. Simo selittää *kui* -sanankäytön aiheuttamista väärinymmärryksistä:

(11)

S: toine_o kui.

LA: kui.

S: kui.

LA: mm.

S: koska ihmiset niñku ajattelee et kui tarkottas jotenki niñku miten.

LA: aijaa. okei.

S: niñku kuiñka.

LA: nii nii, nii aiva.

S: ei ei ei ei ei.

LA: (naurahtaa) mä_o-

S: se_on aiheuttanu useemma kerra sis sellasii et mä_o sillai kysyny kui,

LA: (naurahtaa)

S: ja sit niñku, ihmiset puhu- vastaa jotai iha muuk ku mitä mä,

LA: (naurahtaa)

S: niñku, odoti nitte vastaava.

Simo, VH

Tällaiset väärinymmärryksen hetket ovat sosiaalisesti huvittavia tai kiusallisiakin tilanteita ja saattavat siksi jäädä erityisesti informanttien mieleen.

4.2.1. Kuvainnollista luonnehdintaa

Kuvainnollista luonnehdintaa toi esiin parhaiten haastattelurungon kysymys ”Miltä pori kuulostaa?”. Taulukossa 5 olen hahmotellut, miten aineistoni informantit kuvailevat Porin aluepuhekieltä. Nähdäkseni kuvailussa erottuu neljä kategoriaa: kielen ”musiikillisuus” (eli puheen nopeutta, sävelkorkeutta ja tauotusta koskevat kommentit), visuaaliset kuvaukset (esim. karu), modaaliset eli tapaa ja siten vaikutelmaa kuvailevat sanavalinnat (hauska, tyly) ja personifioidut luonnehdinnat, jotka antavat kielelle ja kielimuodolle piirteitä, jotka tyypillisesti liitetään elolliseen olentoon. Useamman informantin käyttämät sanamuodot olen alleviivannut taulukkoon viisi.

TAULUKKO 5. Informanttien kuvainnollinen luonnehdinta Porin aluepuhekielestä tyypiteltyinä kolmeen luokkaan.

Kielen ominaisuuden tyyppi	SP-informanttien kuvailevia luonnehdintoja	PM- informanttien kuvailevia luonnehdintoja
”Musiikillisuus” (tempo, sävelkorkeus, tauotus)	<u>nopea</u> , ” <u>tunnistettava rytmi</u> ”, ” <u>tunnistettava intonaatio</u> ”	<u>hidas</u> , nopea, monotoninen, ” <u>tunnistettava rytmi</u> ”; asioita painotetaan laskemalla sanaa, ei nostamalla; nopeatempoinen, nopea rytmi, tasanen äänenpaino, sanat tulee putkeen ilman taukoa, tasainen
Visuaalisuus	karu, koruton, harmahtava, lyhyt	suora, pelkistetty
Modaalisuus	töykeä, röyhkeä, <u>töksähtelevä</u> , kova, tönkkö, kotoisa, karmiva	<u>kiireetön</u> , töykeä, töksähtelevä, mukava, lupsakka, tyly, hauska, välitön, täpökkä, karski, jämäkkä, hassu, kova, tönkkö, sähkömäinen
Personifioitu	<u>juntti</u> , ei turhan tärkeä, nostalginen, yksinkertainen, helposti lähestyttävä, kerskaileva	ilkikurinen, vittuileva, pilke silmäkulmassa, vaaraton, ei anna kovin älykästä kuvaa puhujasta, äijämäinen, sympaattinen, ”etelän kieli”

Jaotteluni voi kyseenalaistaa, sillä esimerkiksi ”juntti”-kuvauksen voi mieltää olevan enemmän tapaa kuvaava kuin leimallisesti inhimillistetty määre. Myös monien muiden käytettyjen luonnehdintojen suhteen jaottelun voisi tehdä toisin – tämä on yksi mahdollisista tavoista hahmottaa, millaisista elementeistä informanttien kielikäsitys syntyy ja millaisia piirteitä kieleen liitetään.

Kuvauksellisen luonnehdinnan vertailun hankaluus juontuu sanasemantiikkaan, kognitiiviseen kielitieteeseen ja makuasioihin: yhdelle karu on kaunista, toiselle rumaa, kolmannelle karskia ja niin edelleen. Siitä huolimatta yhtenäisyyksiä on: ei liene sattumaa, että viisi informanteista käyttää kuvailussaan jotain imitatiivista tavusarjaa (*töks töks*, Siiri, Pauli; *tök tök tök*, Siru; *täk täk täk täk*, Pasi, Santeri) kuvaamaan Porin aluepuhekieltä.

Raja kuvainnollisten huomioiden ja piirrehuomioiden välillä ei kuitenkaan ole kovinkaan selkeä. Kommentoidessaan vaikutelmaa kielenkäyttäjät itse asiassa saattavat kommentoida piirteitä tai niiden joukkoa, kuten Pekan haastattelusta noukittu esimerkki osoittaa:

(12)

P: tää porilainen tapa lyhennellä, ni kyl mä itekki tiän et sis se, tuntuu must hirveen töykeeltä,

LA: joo.

P: et et mä saatam puhu- kotona sanoo, tyttöystävälle johonki asiaan silleen et, no men ny si,

LA: ni.

P: ja se ei oo todellakaa se tapa, millä- millä, se asia hoidettais vaikkapa mäntässä,

LA: ni.

P: tai et sis, et sis se on vaan hirveen semmonen niñku suora ja jopa vähän töykee tapa,

LA: joo.

P: et täällähän se, toki on ihan arkee ja, em mää- siltiki must tuntuu et mä en oo, läheskää niin töykee ku perus porilaine, siltikää.

LA: (nauraa)

Pekka, VH

Pekka kertoo, että on havainnut omassa kielessään ”porilaista lyhentelyä”, mutta yrittää kiinnittää asiaan huomiota, sillä ei pidä siitä vaikutelmasta, jonka lyhentely keskustelukumppanille antaa. Pekan noukkima kielenaineksellinen esimerkki (*no men ny si*) sisältä myös toki imperatiivimuotoisen predikaatin, joka toisaalta voi olla Pekan kommentin kohteena, toisin sanoen kenties hänen kokemuksensa Porin murteen töykeydestä perustuu imperatiivimuotoisen direktiivin tavanomaisuuteen Porin alueella. Esimerkissä hän kuitenkin eksplisiittisesti ilmoittaa kommentoivansa juuri loppuheittoa

– ”porilaista tapaa lyhennellä”, joka antaa paitsi suoran myös tylyn ja töykeän vaikutelman. On myös mielenkiintoista, että Pekka ilmaisee ymmärtävänsä, että Porissa tai porilaisissa tällaista töykeyden vaikutelmaa ei synny, sillä puheenparsa on yleinen (*täällähän se, toki on ihan arkee*) mutta ajattelee sen silti olevan objektiivisesti ikään kuin ”porilaisuuden ulkopuolella” universaalisti töykeää (*mä en oo, läheskää niin töykee ku perus porilaine, siltikää*).

Samana töykeyden vaikutelmaa suhteessa ”puheen pätkimiseen” pohdiskelee Sanna, joka puheenvuorossaan jäsentää oman kielenkäyttönsä kotipaikasta riippuvaisia vaikutteita kahdella tapaa, ensin ”kielitekniisiin seikkoihin” ja sitten kulttuurisiin asioihin. Töykeyden hän tulkitsee suoruudeksi ja sijoittaa sen ”sanomisen tapaan”, kulttuurin kategoriaan:

(13)

S: mäki miäti et se ehkä kuuluu tai et jos- jos sitä nyt jotenki koittaa hahmottaa ni ehkä kahdel taval ja toine o niijku ikäänku se- se tapa ilmaista, eli se_et se ei oo välttämät niijku, öh, siin et mite jotai sanoi pätkii vaa tai semmosis niijku kiälitekniis seikois vaa jotenki et mite jotai asiaa lähtee ilmasemaa,

LA: mm.

S: niijku yleisesti senne nin- niijku- myös- myös kulttuurilline- kulttuuriasia niijku siin miäles_et. et just et, tai et ku porilaisii ihmiset usei kuvaa tai tuntuu et kuvaa niijku, niijku epäkohteliaiks tai töykeiks nii sit jotenki ajattelee et onkohan siin ilmasemistavas niijku jota- ki sellast suoruutta_et, a- siihe asiaa menee myös jotenki suuremmi tai-

LA: mm.

S: tai yksoikosemmi et ehkä muual, voi- vois kuvitel et jossaki niijku i- idäs tai kauempan ni ehkä siihe kuuluis niijku liittyy joitai semmosii krumeluurei, toisaalt se_o hämmäntävää koska ajattelee et senne suomalaisine yleisidentiteetti o aika semmone, suuraa asiaa menevä, en tiä-

Sanna, (Sanna & Santeri) VH

Näiden kahden esimerkin välisessä jännitteessä näkyvät informanttien taustojen ero: kun kielimuoto on lähellä omaa arkista kielenkäyttökokemusta, on sen muodosta sinänsä vaikea löytää tavan merkityksiä. On myös toki mahdollista, että Sannan viittaama *mitte jotai asiaa lähtee ilmasemaa* todella on rakenteellisesti erityinen Porissa ja sen lähialueilla, mutta tällaisen tarkasteluun minulla ei tässä työssä ole mahdollisuutta.

4.2.2. Eksplisiittisesti mainitut merkitsevät piirteet

Tässä aluvussa esittelen ne Porin murteen piirteet, jotka informanttini eksplisiittisesti mainitsevat joko vapaan haastattelun tai testeihin orientoitumisen yhteydessä.

TAULUKKO 6. Aineistoni informanttien eksplisiittisesti tekemät havainnot Porin aluepuhekielelle tyypillisistä piirteistä.

Piirre	Informantin käyttämä sanamuoto tai antama esimerkki	Havainnon tehnyt informantti
yleiskielisen <i>d:n</i> vastineena <i>r</i>	<i>d:n tilalla käytetään r:ää</i>	Sini, Sami
	<i>tiäräksää</i>	Pirita
	<i>demarit : remarit</i>	Paula
	<i>sare</i>	Peppi
Loppuheitto ja sananloppuisen <i>n:n</i> ja <i>t:n</i> edustus	<i>onk</i>	Sini
	<i>vokaali tippuu aina lopusta pois</i>	Pauli
	<i>porin ni se o pori</i>	Päivikki
Puuttuva rajageminaatio	<i>konsonanttikahdennukset jää pois</i>	Sami
	<i>hernekeitto : hernekeitto</i>	Simo
	<i>sadetakki, jauheliha : sadettakki, jauhelliha</i>	Pinja
Diftongien avartuminen	<i>tietyt : tiätyt</i>	Satu
Imperfektin <i>i : ei</i> vaihtelu yks. 1 pers. impf.tapauksissa, joissa yleiskielessä preesens ja imperfekti ovat homonyymejä	<i>mietein, hypein, pompein</i>	Pinja
	<i>miätei</i>	Pilvi
Yks. 1. ja 2. pers. pronomini	<i>mää</i>	Siru, Siiri, Paula, Pauliina
	jonkin kiteymäesimerkin (ks. 4.2.5.) yhteydessä (<i>tiäksää, ooksää, an ku mää, tiäräksää</i>)	Pasi, Pirita, Päivikki

Kuten edellisessä alaluvussa 4.2.1. mainitsin on välillä vaikea sanoa, kommentoivatko informantit piirrettä vai luonnehtivatko he vaikutelmaa, joka heille kielimuodosta on syntynyt. Tämä on Prestonin taksonomian ensimmäisen, käsiteltävyyttä erittelevän problematiikan ydin: juuri kielenkäyttäjien työkalujen tarkkuuden rajoituessa sanallisesti ”sanoja pätkitään” -tyyppisiin huomioihin on vaikea sanoa, mitä he itse asiassa kommentoivat. Juuri ”lyhyys” ja ”sanojen katkominen” sai jokaiselta informantilta jonkinmuotoisen maininnan, mutta luonnehdintojen tarkkuus vaihteli matemaattisen ylimalkaisesta (”pudota sanoista 50% pois”, Pirita) hieman tarkempiin havaintoihin, jotka olen maininnut taulukossa kuusi.

Erityistä hankaluutta aiheuttavat myös diftongin avartumisen tulkitseminen kielenkäyttäjän piirrehavainnoksi. Usea Informantti mainitsi mm. *tuanoinii* -sanan

(myös *tua, tuanoi*) eli tavallaan huomioi uo-diftongin avartumisen. En kuitenkaan tässä yhteydessä ole tulkinut näitä huomioita tiedostetuiksi tai sellaisiksi, että ne keskittyisivät kommentoimaan nimenomaan diftongia, vaan olen tulkinut niiden olevan vain esimerkkejä Porin murteelle tyypillisistä täytesanoista. Myös Pilvin huomio *miätei* -verbimuodosta sisältää avartuneen diftongin ja loppu-*n:n* kadon. Asiayhteydestä ja painotuksesta olen kuitenkin haastattelijana tulkinut, että esimerkin fokus on juuri poikkeuksellisessa imperfektimuodossa, ei kahdessa muussa piirteessä. Ainoastaan Satun tekemä huomio diftongin muutoksesta on mielestäni kiistattomasti juuri diftongin avartumisastetta koskeva:

(14)

S: et jos muut ihmiset sanoo tietyt, ni porilaine sanoo tiätyt.

LA: mm.

S: niijko_et sit vaihdetaa niit to- niijko, nii.

Satu, VH

Ongelmalliseksi nousevat myös huomiot, jotka koskevat sanastollista tai semanttisia eroja. Useampi kuin yksi informanteista mainitsee mm. *ketä* -pronominen käytön yleiskielisen *kuka* -kysymyspronominin sijasta (mm. Simo, Pekka). Myös sanan *yhtäkkiä* käyttäminen merkityksessä ”nopeasti” (esim. *selaan lehden vielä yhtäkkiä ja sitten saat sen*) nousi esiin kahdessa haastattelussa (Siru, Paula). Pauli nostaa haastattelussaan esille sanan *työ* merkityksessä *jonkun luokse*, itselleen aiemmin tuntemattomana merkityksensä.⁸ Näihin huomioihin ei tämän työn puitteissa ole mahdollisuus tarttua.

4.2.3. Imitaatio- ja tiedostamistestin piirretoteumat

Tässä luvussa erittelen, minkälaisia piirteitä SP- ja PM-aineistoni informantit toteuttivat imitaatio- ja tiedostamistesteissä. SP-aineiston imitaatiotesteistä tarkastelen tässä yhteydessä ainoastaan murteistusluentaa eli tilannetta, jossa informanttien on pyydetty esittävän tiedostamistestin dialogi ”mahdollisimman paksuksi poriksi”.

Imitaatiotesti ja tiedostamistesti ovat verrattaen lyhyitä tekstipätkiä, mutta tarkasteltavia piirteitä niissä on lukuisia. Olen rajannut tässä alaluvussa käsittelemäni piirteet sen perusteella, mitä kielenpiirteitä informantit nostivat eksplisiittisesti esiin vapaan haastattelun yhteydessä (ks. 4.2.2., taulukko 6). Lisäksi olen tehnyt joitain rajauksellisia

⁸ Paulin mainitsemassa esimerkissä on itse asiassa *k:n* kato (*tykö* : *työ*) eikä varsinainen merkitysero, mutta tapaus selkeästi hahmottuu hänelle merkityserona, joten olen sen sellaisena tässä yhteydessä maininnut.

ratkaisuja lähinnä käytännön syistä: Informanttien nimeämistä moninaisista sanaloppuisista ilmiöistä olen valinnut loppu-*n:n*, sillä sitä ilmenee testien kielenaineiksessa eniten. Lisäksi en ole käsitellyt ollenkaan informanttien nimeämää *i : ei* -imperfektiä (esim. *mietein*), sillä sillä ei ole tiedostamis- ja imitaatiotestien tekstissä potentiaalista ilmenemisympäristöä ollenkaan.

Luvun 4.2.2. kielenpiirteen ”toteumaluku” tarkoittaa tässä yhteydessä kielenpiirrettä toteuttamaan lähteneiden informanttien määrää, ei ilmenneen piirteen lukumäärää. Toiston ja tilanteisen variaation vuoksi sane- ja siten piirreilmenemiä ei ole yhteismitallista määrää eri informanttien välillä. Selkeyden vuoksi olen siis kiinnittänyt huomiota vain siihen, ketkä informanteista lähtevät piirrettä toteuttamaan, en miten monta kertaa ja millaisena piirre toteutuu.

Koska PM-aineiston informanteilla toteutettu imitaatiotesti koostui kuudesta tiedostamistestistä irroitetusta virkkeestä, olen rajannut SP-aineiston tiedostamistestin vastauksia saadakseni aineistoista yhteismitalliset ja vertailtavat. Toisin sanoen, en ole esimerkiksi tarkastellut SP-aineistosta kaikkia mahdollisia tiedostamistestin diftongeja vaan kiinnittänyt huomioni ainostaan niihin viiteen diftongi-ilmentymään, jotka löytyvät myös imitaatiotestien virkkeistä.

Koska haastattelun yhteydessä painotin, että informantit saavat toistella ja makustella testin yhteydessä repliikkejä, ovat vastaukset välillä hyvinkin fragmentaarisia ja toiston vuoksi on vaikea tulkinnallisesti sanoa, minkä variantin informantti ”valitsee”.

(15)

(kuiskaa) tuleekohan telkkarista mitää (--), tuleekohan? (.) tuleek telkkarist, mitää miele-
miälekiintost. tuleek telkkarist mitää mielekiintost. miälekiintost, onkohan se nii.

Pasi, IT

Esimerkiksi esimerkissä 15 Pasi toistelee sanaa ”mielenkiintoista” niin, että toistojen yhteydessä sanan *ie*-diftongin avartumisaste vaihtelee. Olen taulukkoon 7d merkinnyt diftongin avartumisen toteutumaksi, vaikka Pasi ei kyseistä varianttia ”lukitsekaan” ja vaikka on hyvin todennäköistä, ettei hän edes tiedosta diftongin avartumisasteen variaatiota imitaatiotestiä tuottaessaan. Sellaisissa toistojaksoissa, joissa informantti oman tulkintani mukaan päätyy johonkin lopputulokseen ikään kuin erehdyksen kautta, olen merkinnyt hänen ”valitsemansa” variantin ko. piirteen ilmenemäksi toiston mukanaan tuomasta variaatiosta huolimatta. Jos informantti ei tulkintani mukaan

preferoi mitään varianttia, vaan toiston aiheuttama variaatio on tulkintani mukaan tiedostamatonta, olen merkinnyt ilmenemän sen variantin eduksi, jonka informantit ovat eksplisiittisesti maininneet Porin murteen piirteeksi. Toisin sanoen, esimerkiksi esimerkin 15 tapauksessa olen merkinnyt ”mielenkiintoista” -sanana *ie*-diftongin avartuneeksi toteumaksi⁹ Pasiin osalta, sillä informanteistani Satu eksplisiittisesti mainitsi avartuneet diftongit yhtenä Porin aluepuhekielen piirteistä (ks. taulukko 6).

Koska annoin informanteille ilmaisunvapauden imitaatio- ja tiedostamistestien suhteen, muuttui joidenkin ilmiöiden potentiaalinen ilmenemisympäristö niin, ettei tarkasteltavan piirteen ollut mahdollista toteutua. Informantit saattoivat myös muuttaa repliikkien sanojen järjestystä ja vaihtaa kokonaan sanoja toisiin. Lisäksi erityisesti rajageminaation toteutumispotentiaaliin vaikutti vahvasti se, miten informantit tauottivat puhettaan. Näiden erinäisten vaihtelutilanteiden vuoksi ei kaikkien ilmenemiskohtien toteumamaksimi ole PM-aineistolla 14 ja SP-aineistossa 10. Taulukoissa 7a–7e olen merkinnyt maksimin sulkeisiin toteumaluvun jälkeen.

TAULUKKO 7a. Informanttien *d* : *r* -toteumat tiedostamis- ja imitaatiotesteissä.

Informanttien eksplisiittisesti mainitsema piirre	Potentiaaliset ilmenemiskohdat imitaatio- ja tiedostamistestissä	PM-aineiston toteumat	SP-aineiston toteumat	Yht.
Yleiskielisen <i>d</i> :n vastineena <i>r</i>	<i>odottaa</i>	1 (13)	2 (9)	13 (113)
	<i>edes</i>	0 (12)	2 (10)	
	<i>syödä</i>	0 (13)	4 (10)	
	<i>teidän</i>	0 (12)	2 (10)	
	<i>viedä</i>	0 (14)	2 (10)	

Kuten taulukosta 7a ilmenee, vain yksi informantti pyrki toteuttamaan yleiskielisen *d*:n vastinetta *r* imitaatiotestin yhteydessä. SP-aineistosta samaa piirremuutosta lähti toteuttamaan enimmillään neljä informanttia kymmenestä. Tämän tarkastelun pohjalta

⁹ Olen tätä tutkimusta tehdessä tulkinnut diftongien avartumisasteiksi vain kaksi – suppea tai avartunut – vaikka tapana on erottaa useampia väljyysasteita, useimmiten kolme tai neljä (ks. esim. Krook 1999: 44–45, Rapola 1966: 359). Syitä valintaani on kaksi: ensinnäkin on mielestäni hieman kyseenalaista, onko litteroijan korvakuulo luotettava arvioimaan äänteellisesti hienovaraista variaatiota. Toisekseen tämän tutkimuksen kannalta tarkempi avartuneisuusasteiden analyysi ei mielestäni ole tarpeellista.

lienee siis perusteltua päätellä, että Porista kotoisin olevat informantit liittivät *r*:n yleiskielen *d*:n vastineena Porin murteeseen, mutta Poriin muuttaneet informantit eivät kokeneet piirrettä merkitsevästi porilaiseksi.

TAULUKKO 7b. Informanttien toteuttamat rajageminaation puuttumisilmenemät tiedostamis- ja imitaatiotesteissä.

Informanttien eksplisiittisesti mainitsema piirre	Potentiaaliset ilmenemiskohdat imitaatio- ja tiedostamistestissä	PM-aineiston toteumat	SP-aineiston toteumat	Yht.
Puuttuva rajageminaatio	<i>odottaa vähän</i>	8 (8)	6 (6)	46 (66)
	<i>syödä jotain</i>	5 (8)	3 (3)	
	<i>itse vain</i>	5 (10)	7 (10)	
	<i>tarvitse viedä</i>	3 (6)	7 (7)	
	<i>viedä minua</i>	1 (6)	1 (2)	

Taulukossa 7b olen esitellyt rajageminaation puuttumisen toteumat. Koonnin perusteella voi vetää valitettavan vähän johtopäätöksiä, sillä tarkasteltavia toteumia on varsin vähän. Erityisesti ilmenemiskohtia *syödä jotain* ja *viedä minua* kohdalla toteumien määrää rajoitti vokaaliaineksen loppuheitto (*syö/äd*, *vie/äd*), joka poisti piirteeltä ilmenemisympäristön. Jotkut informantit saattoivat myös vaihtaa repliikkien sanajärjestystä, minkä vuoksi toteumamaksimit ovat rajageminaation puuttumisen osalta vaatimattomia. Informanttiryhmien välillä on nähtävissä kenties hienoisesti merkityksellinen ero ilmenemiskohdassa *tarvitse viedä*: SP-aineiston informanteista kaikki ovat toteuttaneet sananrajan ilman geminaatiota, kun PM-aineiston informanteista näin on tehnyt vain puolet.

TAULUKKO 7c. Informanttien loppu-*n*:n katototeumat tiedostamis- ja imitaatiotesteissä.

Informanttien eksplisiittisesti mainitsema piirre	Potentiaaliset ilmenemiskohdat imitaatio- ja tiedostamistestissä	PM-aineiston toteumat	SP-aineiston toteumat	Yht.
Loppu- <i>n</i> :n kato	<i>vähän</i>	12 (12)	10 (10)	219 (284)
	<i>hetken</i>	7 (10)	8 (10)	
	<i>jotain</i>	10 (12)	9 (10)	
	<i>ruokaakin</i>	8 (9)	10 (10)	
	<i>vain</i>	9 (13)	9 (10)	
	<i>teidän</i>	7 (12)	7 (10)	
	<i>mihinkään</i>	9 (14)	10 (10)	
	<i>jään</i>	6 (14)	9 (10)	
	<i>kotiin</i>	9 (14)	8 (9)	
	<i>tänään</i>	8 (12)	10 (10)	
	<i>tuleekohan</i>	7 (8)	9 (9)	
	<i>mitään</i>	9 (14)	9 (10)	
	<i>mielenkiintoista</i>	3 (13)	7 (9)	

Taulukoss 7c olen tarkastellut loppu-*n*:n katototeumia, joissa ero PM- ja SP-aineistojen välillä on selkeä. Vaikka myös PM-aineiston informantit ovat pääsääntöisesti toteuttaneet loppu-*n*:n kadon, on piirre SP-aineiston informanteilla lähes täydellinen. Suurin ero on sanansisäisen loppu-*n*:n edustuksessa, *mielenkiintoista* -ilmenemässä: 13:sta PM-aineiston informantista vain kolme on toteuttanut kadon, kun SP-aineistolla toteumasuhde on seitsemän yhdeksästä

TAULUKKO 7d. Informanttien diftongien avartumistoteumat tiedostamis- ja imitaatiotesteissä.

Informanttien eksplisiittisesti mainitsema piirre	Potentiaaliset ilmenemiskohdat imitaatio- ja tiedostamistestissä	PM-aineiston toteumat	SP-aineiston toteumat	Yht.
Avartuneet diftongit	<i>vieläkö</i>	8 (13)	6 (10)	72 (111)
	<i>syödä</i>	6 (14)	9 (10)	
	<i>ruokaakin</i>	3 (11)	10 (10)	
	<i>viedä</i>	5 (11)	9 (10)	
	<i>mielenkiintoista</i>	7 (13)	9 (9)	

Avartuneiden diftongien tapauksessa on myös nähtävissä hienoista eroa aineistojen välillä. Diftongien avartuneisuus on syntyperäisillä porilaisilla lähes absoluuttinen, kun taas PM-aineiston informanteilla diftongien avartumisasteessa on hieman enemmän hajontaa.

TAULUKKO 7e. Informanttien *minä* : *mää* ja *sinä* : *sää* -toteumat tiedostamis- ja imitaatiotesteissä.

Informanttien eksplisiittisesti mainitsema piirre	Potentiaaliset ilmenemiskohdat imitaatio- ja tiedostamistestissä	PM-aineiston toteumat	SP-aineiston toteumat	Yht.
Yks. 1. ja 2. pers. pronominit: <i>mää</i> ja <i>sää</i>	<i>(voinko) minä</i>	5 (13)	3 (10)	38 (71)
	<i>sinä</i>	10 (14)	7 (10)	
	<i>minä (jään)</i>	8 (14)	5 (10)	

Persoonapronominien *mää* ja *sää* -toteutumien suhteen aineistojen välillä ei juurikaan ole eroja. Piirteitä lähti toteuttamaan keskimäärin puolet informanteista. Erillisenä huomiona mainittakoon, että jostain syystä ilmenemä (*voinko*) *minä* toteutettiin useiten jonain muuna kuin *mää* -muotona. Koska toteumajoukko on pieni, lienee kuitenkin kyse tilanteisesta variaatiosta – varmaksi asiaa en kuitenkaan voi tässä yhteydessä todeta

Taulukkoon 8 olen koonnut kaikkien imitaatio- ja tiedostamistestin teksteistä tarkastelemani piirteet kokonaiskuvan muodostamiseksi:

TAULUKKO 8. Kaikkien piirteiden toteumat ja toteumamaksimit (sulkeissa) imitaatio- ja tiedostamistesteissä.

Piirre	Yleiskielisen <i>d:n</i> vastineena <i>r</i>	Puuttuva rajageminaatio	Loppu- <i>n:n</i> kato	Avartuneet diftongit	Yks. 1. ja 2. pers. pronominit: <i>mää</i> ja <i>sää</i>
Toteumat yhteensä	13 (113)	46 (66)	219 (284)	72 (111)	38 (71)

Kuten taulukosta 8 käy ilmi, yleiskielisen *d*:n vastineena *r* on piirre, jonka informantit toteuttivat vain noin kymmenesosassa mahdollisista ilmenemispaikoista. Yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronomineista *mää* ja *sää* variantteja informantit käyttivät noin puolessa ilmenemispaikoista. Kaikkien muiden piirteiden toteumat imitaatio- ja tiedostamistesteissä on 2/3 tai enemmän. Tämän kokoavan tarkastelun pohjalta voinee siis sanoa, että aineistoni informanttien mielestä Porin murteen merkitseviä piirteitä näyttäisivät olevan ainakin rajageminaation puuttuminen, diftongien avartuminen sekä loppu-*n*:n kato.

On myös huomattava, että aineistoni on melko pieni ja tarkasteltavien piirteiden ilmenemispaikkojen määrä on perin rajallinen. Sen vuoksi taulukoissa 7a–7e kokoamani erot ja yhtäläisyydet eri informanttijoukkojen ja piirteiden välillä on tulkittava vain suuntaa-antaviksi ja taustoittaviksi koonneiksi, joiden perusteella ei kannata vetää kovin yleistettäviä johtopäätöksiä. Tiedostamistestin ja imitaatiotestin yhteydessä on perusteltua spekuloida sillä, mitkä tässä luvussa esittämäni kielenpiirteet tosiasiaassa ovat tiedostetusti tuotettuja. Esimerkiksi kielenkäyttäjien kyvyn kontrolloida diftongien avartumisasteita voi tietyin aineistoesimerkein kyseenalaistaa (esimerkki 15, Aarikka 2011: 26). Valitettavasti tämän tutkimuksen pääpainopisteiden ollessa muualla, en pysty tarttumaan tiedostamisen tematiikkaan informanttien piirretoteutumien yhteydessä.

Lisäksi imitaatiotestin yhtäläillä kuin tiedostamistestin kiistaton ongelma on se, että kielenkäyttäjien kyky imitoida ja kielentää kirjoitettua tekstiä haluamaansa muotoon ei välttämättä vastaa edes heidän omia standardejaan. Paavo sanallistaa oman huolensa imitaationsa onnistumisesta:

(16)

P: kyllä niñku näit ku ite- ite tälle lukee ni, kyl mä niñku, mulle tulee sis mielee että kyl porilaine sanois ihan, täysi erilaila mutta se-

LA: (nauraa)

P: sis mä en niñku-

LA: mm.

P: mulla ei vaan niñku sella- sillai. (.) tu mieleen, niit sanoja.

Paavo, T

Tätä seikkaa havainnollistaa Prestonkin taksonomiansa neljännellä osa-alueella: kielenpiirre saattaa olla havaittavissa mutta imitoimiskyvyn ulkopuolella.

4.2.4. Luonnehdinnan ja piirrehavainnon rajatapauksia

Kuten luvussa 4.2.1. mainitsen on raja informanttien piirrehavaintojen ja kuvainnollisen kuvailun välillä häilyvä. Toistuva luonnehdinta kumpienkin aineistojoukkojen informanteilta on Porin murteen ”tunnistettava rytmi” tai ”tunnistettava intonaatio”.

Osaltaan informantit varmasti ottavat kantaa sananloppuisen variaation moniin ilmenemisiin Porin aluepuhekielessä. Esimerkissä 17 Petri kommentoi vapaassa puheessani ilmenevää sanaparia *tiädä tua*. Epäselväksi jää, mikä nimenomaisesti Petrin kyseisessä repliikissä pysäyttää:

(17)

LA: mä sympjaa iha täysi koska mä tiädä tua fiilikse, se_o paha-

P: tiädä tua.

LA: (nauraa)

P: tos- tos- tuli, tiädä tua. siin o niijku, siin o joo. tos tulee just semmone. tiädä tua. joo, joo. ei mut siin tulee senne tiätty, tiädä tua.

Petri, VH

Päätelen, että Petrin huomio on kiinnittynyt juuri sananrajaan ja siinä tapahtuvaan variaatioon. Jos Petrin huomio olisi kiinnittynyt avartuneisiin diftongeihin, olisi esimerkiksi riittänyt vain jompi kumpi sana (*tiädä* tai *tua*) eikä koko sanaparia yhdistelmänä olisi tarvittu. On myös mahdollista, että Petrin kommentin kohteena ei ole vain yksi piirre vaan esimerkiksi sekä avartuneet diftongit että loppu-*n:n* kadosta johtuva sananrajainen rytmitys.

Lisäksi muutaman aineistoesimerkin pohjalta on syytä pohdiskella, voiko rajageminaation puuttuminen olla merkittävä tekijä informanttien mainitseman ”tunnistettavan rytmin” taustalla. Esimerkiksi Pinjalle rajageminaation puuttuminen on eritoten rytmillinen piirre, kuten hän esimerkissä 18 tuo ilmi:

(18)

P: no se_o- no suñki puheestas kuuluu se,

LA: (naurahtaa)

P: semmone, se, et miten sen nyt sit selittää. ku- no vaiks se just se sadettakki ku sehän nyt on-

LA: mm.

P: sadettakki mut se_o sadetakki,

LA: mm.

P: porissa. ja kaikkii, niñku sano- sanoje lopustaki iha niñku lauseessa. ni- niist tulee semmone se ry- rytmitys no em mä tiä mikä se-

LA: mm.

P: mi- mi- mikä sen sit tekee mut se.

Pinja, VH

Esimerkissä 19 Pinja mainitsee rajageminaation puuttumisen olevan se nimenomainen piirre, jonka perusteella hän tunnistaa, onko keskustelukumppani Porista kotoisin vai ei:

(19)
LA: nii tyypillisin nii mä kysyi sitä et mist sä tunnistat sen-
P: ni juu.
LA: et jos joku on, porist kotosi.
P: nii äsken ku sä, puhuit esimerkiks tee äitil ei oo koskaa ollu koiraa.
LA: (naurahtaa) aa. ni ollu koiraa vai?
P: ni. ei o' olluk koiraa.
LA: nii. joo.
P: ni, mut nii, ei oo ollu koiraa.
LA: joo. aiva.
P: täm- tämmöset niin ku ne. jote- jotain jää sielt välistä ain pois.
LA: nii nii. joo.
P: tai jäädä. jäädä, jäädä kiinni tai.¹⁰
LA: (naurahtaa)
P: nii, no se, joo.
LA: joo. ja se_om muute toi, mua it-
P: mä en osaa selittääs sitä et- et mi- mikä se niin ku, on.
LA: mm.
P: mut se o varmaa se sama mikä o siin sadetakissa ja.
LA: joo.
P: muissakis sanoissa.
Pinja, VH

Rajageminaation käsiteltävyyttä kielenkäyttäjien kannalta saattaa vaikeuttaa se, että kirjoitetussa kielessä sitä ei merkitä, vaikka se puheessa kuuluu normitettuun yleiskieleen. Kirjoitetun ja puhutun kielen ollessa suhteessa toisiinsa, ei liene täysin perusteetonta olettaa, että kirjoitetun kielen opetus tavallaan tarjoaa kielenkäyttäjille ne välineet, joilla huomiot myös puhutusta kielestä tehdään. Vaikka esimerkissä 20 rajageminaation toteutumattomuus on selkeä (*ollu koiraa*) ja sen pystyisi helppotajuisin termein sanallistamaan (esim. ”*k* tulee vain kerran, pitäisi sanoa *olluk koiraa* kahdella *k*:lla”) ei Piia pysty luonnehtimaan kielenilmiötä kuin ylimalkaisesti toteamalla että *jotain jää sielt välistä ain pois*.

Myös toinen informantti Piia on törmännyt Porin murteen piirteisiin, jotka tuntuvat olevan kirjoitetun kielen ja siten käsiteltävyyden ulkopuolella:

¹⁰ Erityisesti tässä repliikissä väitän informantin esimerkistä korvakuulolta erottavani, että rajageminaatiossa ei ole hänen kokemuksensa mukaan kyse yksin konsonantin kahdentumisesta, vaan Porin alueella tietyt sananrajat sisältävät jotain muuta prosodista erityisyyttä, jonka voi todennäköisesti todentaa fonologisilla mittauksilla. Samanlaisen ”prosodisen erityisyyden” olen kuulevinani sanaparin *tiädä tua* rajalla, johon Petri tarttuu esimerkissä 18.

(20)

P: silloŋ ku_on tai, varsinŋki just teatteril_lavalla ku tietää ne repliikit-

LA: nii.

P: mitä sen kuuluu sanoo ja sit se sanooki sen niinŋku, se sanoo sen, ihan niinŋku se on kirjo-
tettu mut se sanoo sev vaam porim murteella-

LA: aiva.

P: ja siin on niinŋku, siin on hy- helppo huomata. (nauraa)

LA: joo.

P: et nyt jotaim muuttu.

LA: nii nii. osaak_sä eritellä_et mikä se- m- mitä se on.

P: mä en ehkä- en ehkä osaak kyllä. edelleenkään.

LA: mm. et- et nii.

P: edelleenkään sanoa et nii. et- et mikä tai et. nii. et mikä se_on se,

LA: mm.

P: tai et mitä ne tekee. (nauraa)

LA: mm. (nauraa) mut jotai ne tekee se- selkeesti sitte!

P: jotai- se- jotai- jotain siinä tapahtuu!

LA: joo.

Piia, VH

Se, mihin Piia itse asiassa ottaa kantaa on tietoisuutemme ulkopuolella. Hän kuitenkin viittaa teatterilaisten pitäytyvän kirjoitetussa tekstissä (*se sanoo sen, ihan niinŋku se on kirjoitettu mut se sanoo sev vaam porim murteella*), joten on perusteltua arvella, että Piia kommentoi rajageminaation kaltaista kielenilmiötä, jota ei kirjakielessä merkitä.

4.2.5. Ot siit sit ja muita Porin aluepuhekielen kiteymiä

Moni aineistoni informanttini käytti haastattelussa omia esimerkkejä, joilla kielenkäyttäjät pyrki kuvaamaan jotain Porin alueen puhekielestä kiteytettynä, esimerkin kautta. Näiden kiteymien tarkasteleminen ja jatkotutkimus olisi erityisen mielenkiintoista juuri siksi, että kielitieteellisen käsitteistön puuttuessa kielenkäyttäjät havainnollistivat elävän kielen esimerkein juuri niitä piirteitä – Porin aluepuhekielen tunnistettavinta ydintä. Taulukossa 9 kokoan aineistostani tällaisiksi kiteymiksi tulkitsemani kielenkäyttäjien antamat esimerkit.

TAULUKKO 9. Informanttien aineistossa käyttämät kiteymäesimerkit.

Kiteymä	Informantti
<i>ot ny siit vet</i>	Siiri, Pekka
<i>ot siit sit</i>	Pirita
<i>an ny</i>	Pasi
<i>aŋ ku mää</i>	Pasi
<i>tul ny poikkeee</i>	Pauliina
<i>hei ny</i>	Päivikki
<i>tuanoini (myös tua, noini)</i>	Pirita, Pekka, Pilvi, Paavo
<i>tiäräksää, tiäksää</i>	Pirita, Santeri, Sanna
<i>ekstiä</i>	Paula, Petra

Informantit antoivat myös muita esimerkkejä Porin aluepuhekielestä kielenaineksen välityksellä. Näitä esimerkkejä olen käsitellyt luvuissa 4.2.2. ja 4.2.3. ja 4.2.4. Kiteymäesimerkeiksi olen tulkinnut vain sellaiset esimerkit, joilla koen informanttien pyrkineen kuvaamaan koko kielimuotoa, ”Porin murretta tyypillisimmillään”. Vaikka kiteymissä on yhtäläisyyksiä ja niistä voi huomioida piirteitä (yks. 2. pers. imperatiivien loppuheitot, persoonapronominimuodot), informanttien tarkoitus haastattelun asiayhteydessä ei tulkintani mukaan ole ollut kuvata näitä piirteitä vaan, kuten sanottu, Porin aluepuhekieltä metonymisesti yhdellä toteamuksella.

Informanttien kiteymäraporteissa on edustettuina kolme hieman laajempaa ryhmää: toisaalta joukko imperatiivimuotoisia predikaatteja (*ot*, *an*, *tul*), partikkeli *ny* sekä puhekielelle tyypillisiä diskurssipartikkeleja kuten *tiäräksää*, *tiäksää*, *ekstiä*.

Erityisen luontevaa kiteymäesimerkkien käyttö tuntuu olevan PM-aineistoni informanteille. SP-aineistossa vain kahdessa haastattelussa nousi esille jokin kiteymäilmaisuu (Siiri, Sanna & Santeri), kun PM-aineistosta yhdeksän informanttia neljästätoista nosti esille jonkin kiteymäilmaisun. Tämä painottuminen selittynee osittain sillä, että kielimuodon ollessa vieras, kummalliseksi koetut ilmaisut jäävät paremmin mieleen ja tulevat siten kerrotuksi haastattelutilanteessa. Viitteitä samasta ilmiöstä antaa myös Marjatta Palanderin itä- ja eteläsuomalaisten nuorten aikuisten murreasenneselvityksessä annetut luonnehdinnat Porin murteesta, joiden yhteydessä mainittiin vastaavanlaisia kiteymäesimerkkejä paitsi Porin murteesta (*em mää tiä, tua noin*) myös Turun murteesta (*Turúst, toislt puolt jokkee*) (Palander 2011: 55–58). Mieleenpainuvasta kiteymäkokemuksesta hyvänä esimerkkinä toimii Petran hauska anekdootti *ekstiä* -ilmaisun merkityksen väärinymmärryksestä.

(21)

P: -sis joku ekstiä,

LA: nii.

P: oli ihan niinkut tosi. et va- vaiks sitä käytetään aika vähän,

LA: nii.

P: ni se oli silti semmonen et mulla meni tosi pitkään et mä ymmärsin mitä se tarkoittaa.

LA: nii nii.

P: et- et niñku et etkö sinä tiedä, tai tälleen ja,

LA: nii.

P: joskus ku- mä ensimmäisiä kertoja ku kuulin nim mä luulin et se on joku niñku_et, kuvail-
laa et jokin asia on ekstiä, et joku asia on hienoa, tai joku asia on kamalaa tai jotain, ni joku
asia on ekstiä, silleen et,

LA: (nauraa)

P: mm et aika mielenkiintonen mut mitähän se tarkoittaa?

Petra, VH

Lisäksi muutama informantti käytti esimerkkejä vielä laajemmassa metonymisessa merkityksessä: jokin sana tai tietty ilmaus saattoi merkitä kokonaisia kielimuotoja, niiden yhtenäisyyksiä tai ”kieliperheen” rajaa. Esimerkissä 22 Sanna sijoittaa Porin ja Turun ja Rauman murteet lähelle toisiaan. Perusteet ovat lyhyet ja ytimekkäät:

(22)

S: mul varmaa tulee niñku sillai öhh öh niñku intuitiivisesti tai mihi- enemmänki- et ei
niñkä_et miltä pori nyt sit kuullostaa mut et mihi pori o tottunu yhdistämään ni ehkä sillee
rauma ja turku lähinnä sen takii koska siäl o semmosii niñku, ko.

LA: mm.

S: semmoset jutut mitkä jotenki tuntuu niñku, tuntuu tutuilta. et turkulaisest voi vähä aikaa
erehtyy,

LA: mm.

S: niñku, jos se puhuu, jos se puhuu tota-

Sanna, (Sanna & Santeri) VH

Esimerkissä 22 Sanna käyttää Turun, Rauman ja Porin aluepuhekielten yhteisenä nimittäjänä *ko* -muodon käyttöä yleiskielisten *kuin* (niin kuin) ja *kun* variantteina. Tällä yhden saneen esimerkillä hän pyrkii siis kuvaamaan jotain, joka hänen omassa kielijäsennyksessään tekee Turun, Rauman ja Porin murteista jollakin tapaa samankaltaisia.

Esimerkissä 23 Pinja pohdiskelee Rauman ja Porin aluepuhekielten yhtäläisyyksiä. Hän käyttää molempien murteiden yhteisenä nimittäjänä ”tiädäksää-tyylistä puhetta”.

(23)

P: kyl se joo, varmaa se rauma seudun semmone, se lyhyt- ly- niñku sanoje lyhentämine,

LA: mm.

P: ni se_o. ja se, se semmone vähä semmone tiä- tiädäksää,

LA: mm.

P: tyylinem puhen ni, varmaa molemmissa on a-, aika ominaist kuiteŋki.
Pinja, VH

Pinjan ottama esimerkkikiteymä voi myös olla esimerkki diftongien avartumisesta ja persoonapronominien muodosta, mutta Pinjan nostama ilmaisu toimii hänelle mielestäni kahden erilaisen mutta toisaalta samanlaisen kielimuodon yhteisten piirteiden metonymisena vertauskuvana.

4.3. Porin murteen kuvauksen ja kielenkäyttäjien huomioiden yhtymäkohdat ja rajapinnat

Kalevi Wiik esittää kirjassaan Sano se murteella 18 erinäistä Porin murteen piirrettä aineistoesimerkkien välityksellä (Wiik 2006: 268). Olen tulkinut Wiikin jaottelua ja yhdistellyt siihen myös sellaisia huomioita, joita Paula Eskola nostaa esiin Porin murrekirjassa (1987). Sellaiset piirteet, joissa Wiik on ilmoittanut olevan vaihtelua eteläisen ja pohjoisen Porin murrealueen välillä, olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle – esimerkiksi *d* : *r* -vaihtelu on Wiikin esittämän jaottelun mukaan vain Porin eteläisen murreryhmän piirre (Wiik 2006: 268).

TAULUKKO 10. Porin murteen traditionaalisten esitysten (Kalevi Wiik ja Paula Eskola) sekä informanttien havaintojen vertailua.

Mainittu kirjallisuudessa	Piirre ja esimerkki	Informanttien eksplisiittiset havainnot	Piirteen toteutukset tiedostamis- ja imitaatiotestissä
Wiik, Eskola	sananloppuisten <i>-ia -ua -ea</i> ja <i>-yä</i> oikeneminen: <i>pappia : pappii</i>	---	ei potentiaalista ilmenemispaikkaa
Wiik, Eskola	vokaaliaineksen loppuheitto: <i>polta : polt</i>	mainintoja yhdessä muiden sananloppuisten katoilmiöiden kanssa	<i>syöd, syäd, syär, vied, viäd, viär</i>
Wiik, Eskola	rajageminaation puuttuminen: <i>saak kiinni : saa kii</i>	useita mainintoja	esim. <i>itse vain</i> (tarkemmin ks. taulukko 7b)
Wiik, Eskola	loppu- <i>n:n</i> kato: <i>maan : maa</i>	mainintoja yhdessä muiden sananloppuisten katoilmiöiden kanssa	esim. <i>mää jää kotiin tänää</i> (tarkemmin ks. taulukko 7c)
Wiik, Eskola	<i>-nsa : -s</i> <i>hänen talonsa : häne talos</i>	---	ei potentiaalista ilmenemispaikkaa
Wiik, Eskola	<i>rr : r, mm : n, nn : n, ll : l</i> <i>ymmärrän : ymmärän</i>	---	ei potentiaalista ilmenemispaikkaa
Wiik	<i>ht : tt</i> <i>horjahtaa : horjattaa</i>	---	ei potentiaalista ilmenemispaikkaa
Wiik, Eskola	yleisgeminaatio <i>kalaa : kallaa</i>	---	<i>jottai, kottii, tännää, mittää</i>
Wiik, Eskola	<i>ts : tt</i> <i>metsä : mettä</i>	---	<i>itte, ite</i>
Wiik, Eskola	puolipitkä vokaali <i>kala, ei kalà¹¹</i>	mainintoja intonaatiosta ja ”tasaisesta nuotista”	---
Eskola	<i>ie, uo</i> ja yö-diftongien avartuminen <i>siellä : siällä</i>	yksittäisiä mainintoja esimerkkien kautta	esim. <i>miälekiintosta</i> (tarkemmin ks. taulukko 7d)

Kuten taulukon 10 koonnista voimme huomata, jotkin kielitieteellisessä esityksessä ja murrekirjan kuvauksessa mainitut piirteet jäivät tyystin informanttien huomioiden ja toteutuksen ulkopuolelle. Joillakin piirteistä ei ollut imitaatio- ja tiedostamistesteissä potentiaalista ilmenemispaikkaa, joten kyseisten piirteiden osalta lienee turhaa vetää johtopäätöksiä. Koonnin perusteella voisi kuitenkin todeta, että aineistoni perusteella informantit mielsivät Porin murteen merkitseviksi piirteiksi ainakin avartuneet diftongit,

¹¹ Eskola tosin mainitsee omassa kirjassaan, että puolipitkää vokaalia tavataan toisinaan (Eskola 1987 : 212).

loppu-*n:n* kadon, rajageminaation puuttumisen ja vokaaliaineuksen loppuheiton. Lisäksi myös puolipitkän vokaalin puuttuminen Porin murteesta saattaa vaikuttaa siihen, että informantit kuvailivat Porin murteen ”nuottia” ja intonaatiota tasaiseksi, kenties erotuksena lounaisista murteista, joissa puolipitkää vokaalia esiintyy (Wiik 2006: 201).

Jos kielenkäyttäjät eivät tehneet huomioita kaikista traditionaalisesti Porin murteeksi määritellyistä piirteistä, eivät kaikki heidän tekemät huomionsa myöskään löytyneet piirreluettelosta. Kielenkäyttäjät kiinnittävät paljolti huomiota seikkoihin kuten rytmi ja intonaatio, joita dialektologisessa traditiossa ole huomioitu juuri ollenkaan (Mustanoja 2011: 48), vaikka ne rinnastuvat puheen prosodisiin piirteisiin kuten kesto, paino ja sävelkorkeus. Omassa aineistossani esimerkiksi Pasi kiinnittää imitaatiotestinsä aikana kahdestikin huomiota siihen, miltä hänen imitaationsa ”alkaa kuulostaa”:

(24)
toi vois olla jotenki voink_mä- voink_mä odottaa vähä aikaa. kuulosti kyl turulta jo.

(25)
joo. minä jään kotiin tänään. gyl mää jää kottii tänää. oho se oli varmaa rauma- raumaa. mää jää kotii tänää. joo.
Pasi, IT

Mielenkiintoiseksi tapaukseksi vertailussa nousee Pasinkin esimerkissä 25 esiintynyt yleisgeminatio, jota informantit eivät maininneet vapaan haastattelun yhteydessä ollenkaan. Imitaatio- ja tiedostamistesteissä kuitenkin kolme SP-aineiston informanteista (Sanna, Satu, Sini) ja PM-aineistosta neljä (Pauli, Pinja, Pauliina, Pekka) toteuttivat ainakin jossain kohtaa testiään yleisgeminatiota. PM-aineiston informantit Pauliina ja Pasi osoittavat kuitenkin empimistä sen suhteen, kuuluuko yleisgeminatio todella tyypilliseen Porin murteeseen. Esimerkissä 25 Pasi käyttää yleisgeminatiota kielentäessään sanan *kotiin*, mutta toteaa sen olleen ”varmaan raumaa” ja toistaa repliikin ilman yleisgeminatiototeumaa. Myös Pauliina harkitsee yleisgemination toteuttamista *kotiin* ja *tänään* -sanoissa, mutta on epävarma:

(26)
P: viis. minä jään kotiin tänään. mää. (.) mä laita iha jään. onkoha kotti tänää, tänä- tänäpä, tänäpä! (nauraa)

(27)
P: mää jään kotii. mää laita ny kotii koska mä en tiä onks se kotti vai kotii (naurahtaa) kotii tänäpä.
Pauliina, T

Toinen huomion arvoinen seikka lienee se, ettei kummassakaan valitsemistani Porin murteen traditionaalisista esityksistä mainita informanttien eksplisiittisesti mainitsemaan *i* : *ei* -variaatiota niissä tapauksissa, joissa verbin yleiskielinen imperfektimuoto on homonyyminen preesensmuodon kanssa (esim. *mietin* : *mietein*).

Monet PM-aineistoni informantit eksplisiittisesti kertovat Porin murteen olevan heille ”hetken kieli” (ks. tarkemmin 5.3.) ja useat aineistoni informantit kiinnittävät kommentoimansa kielimuodon (”porin”) sekä ajallisesti että funktionaalisesti omaan kielenkäyttöönsä sekä muihin kielenkäyttäjiin (ks. tarkemmin 5.1.1. ja 5.2). Vastakohtaisesti sekä Eskola että Wiik eksplisiittisesti toteavat, etteivät ole keskittyneet kuvaamaan Porin murteen muutosta tai nykytilaa vaan ”vanhaa murretta” ehyenä ja kielimuotona. Myös osa SP-aineistoni informanteista mainitsi kuvaavansa tiedostamistestin murteistusluennassa kieltä, jota ei koe ajankohtaiseksi tai omaan idiolektiinsa kuuluvaksi (ks. esimerkki 30). Tavallaan aineistoni vertailukohtat – kielitieteelliset esitykset ja kielenkäyttäjien havainnot – saattavat kommentoivat siis kokonaan eri kielimuotoa, mikä tekee niiden vertailemisesta vähintäänkin ongelmallista. Tähän problematiikkaan pureudun kattavammin alaluvussa 5.4.

5. Nuoret aikuiset kielenkäyttäjinä ja tarkastelijoina

Tämän työn aineistoanalyysiin syventyessäni aineistostani alkoi erottua mielenkiintoista säännönmukaisuutta, jota en työn suunnitteluvaiheessa osannut ennakoida. Prosessin aikana minua alkoi enenevässä määrin kiinnostaa, mitä käsitteitä informantit käyttivät ja miten informanttini vastauksiinsa päätyivät sen sijaan, mitä he kysymyksiini vastasivat. Tässä luvussa erittelen informanttieni tapaa tehdä valintoja erilaisiin aikaan ja vaihteluun kiinnitettyihin kielimuotoihin ja auktoriteetteihin nojaten (5.1.). Lisäksi esittelen, miten haastatteluissa oli esillä erillisen entiteetin, tarkasteltavana olevan kielimuodon suhde yksittäisiin, arkielämässä kohdattuihin kielenkäyttäjiiin (5.2.). Luvussa 5.3. syvennyn siihen, miten informanttini toivat ilmi oman suhteensa kotipaikkakuntansa aluepuhekieleen ja millä tavalla tämä henkilökohtainen suhde vaikutti kielellisten ilmiöiden käsiteltävyyteen. Lopulta alaluvussa 5.4. hahmottelen, miten aineistoni ja tutkimuskirjallisuuteni pohjalta on mahdollista perustellusti väittää, että sekä fennistit että tavalliset kielenkäyttäjät suomalaisista aluepuhekielistä puhuttaessa saattavat itse asiassa keskustella kahdesta käsitteellisesti hyvin erityyppisestä kielimuodosta: alati varioivasta funktionaalisesta puhekielestä, joka sisältää myös alueellisesti varioivaa ainesta, ja toisaalta luonnolliseen kieleen vertautuvasta, normitetusta ja institutionalisoidusta murteesta.

5.1. Kielellisen valinnan perusteleminen: kuka puhuu aitoa murretta ja koska?

Ryhtyessään tuottamaan Porin aluepuhekieltä imitaatiotestissä ja tiedostamistestin murteistusluennassa informanttini olivat valinnan edessä. Pyysin informanttejani tuottamaan murteistusluennat ”mahdollisimman paksuksi, aidoksi poriksi” ja imitaatiotestin kuusi virkettä ”niin kuin porilainen ne sanoisi”. Informanttieni piti siis testitilanteessa päättää, minkälainen Porin murre on aitoa ja kuka on aito Porin murteen tuottaja. Tässä alaluvussa tarkastelen, minkä ajan Porin murretta informanttini testiä tehdessään tavoittelivat ja pitivät ”aitona murteena” (5.1.1.) ja keitä he pitivät murreauktoiteetteina, tämän aidon murteen oikeutettuina määrittäjinä (5.1.2.).

5.1.1. Informanttien huomiot kielen ajallisesta kiinnekohdasta ja muutoksesta

SP-aineiston informantit, jotka ovat asuneet Porissa koko nuoruutensa ja jolla suurimmalla osalla on vanhempia sukulaisia alueella, tiedostivat ja toivat ilmi puhekielimuodossa meneillään olevat muutosprosessit ja tilanteessa tapahtuvan variaation – PM-aineistoin informanteista yksikään ei maininnut vastaavanlaisia seikkoja. Osasyyn tähän saattaa olla se, että tiedostamistesti, joka edellytti SP-aineiston informanteilta saman tekstipätkän kielentämistä sekä ”aidoksi Porin murteeksi” että omaksi, itselleen luontevaksi puheeksi houkutteli informantit pohdiskelemaan kielen muutokseen ja variaatioon kytkeytyviä seikkoja.

Esimerkissä 28 Siru pohdiskelee, millaisen esitystavan valitsisi murteistusluentaan: sellaisen, jota informantin isovanhempi käyttäisi vai sellaisen puheenparren, jota hän itse käyttäisi keskustellessaan Porissa asuvan äitinsä kanssa:

(28)

S: tää on nyt vaikee ku, nyt mä aloi miettii et niin̄ku. iha sillee intuitiivisesti vaa, jos m- jos mä puhuisi mu äidi kans tän se olis hyvin porilaisittai mut mä en esimerkiks e-mä sano lähd en̄kä lähr,

LA: ni!

S: mikä mu mummuni sanois niin̄ku mikä ois sillee viä enemmän senne pori. (läiskyttää käsiään)

LA: mm.

S: ni sit ku alkaa niin̄ku miettii et miten sen niin̄ku poriks menee.

LA: no su- no sä voit tehdä siin-

S: (jos mä lue tä vaa niin̄ku mä kävisi mu) äidi kans keskustelun.

Siru, (Siru & Sini) T murteistus

Esimerkin lopussa Siru päätyy valitsemaan puhettavan, jota kokisi itse käyttävänsä, vaikka toteaa toisen, isovanhempansa kielirepresentaation olevan *viä enemmän senne pori*. Tätä *mikä mu mummuni sanois* -versiota Porin puhekielestä Siru eksplikoi yleiskielen *d:n r* -vaihteluesimerkillä (*lähd* : *lähr*). Myös Simo erottaa tietoisesti murteistusluentansa kielennysluennastaan *d* : *r* -vaihtelulla:

(29)

S: tä_o iha sama m- varmaa mitä mä sano seuraavaks paitsi-

LA: (nauraa)

S: et kaik- niin̄ku niin̄ku deet lausutaa deen eikä ärrän. (mä koita vähä sujuvammi tähä.)

Simo, T kielennys

Esimerkissä 30 Siiri arvelee oman kielennysluentansa muistuttaneen aika paljon murteistusluentaansa:

(30)

S: aikalai samallai meni.

LA: mm.

S: mut tää oli vähä ehkä tää komme pyärä, em mää sillai kyl sanois mut mä_aattele et se o porin murret silti

LA: mm.

S: niinjo komme pyärä niinjo vähäm. ja ny- nyt sit tavallisesti vai? joo.

Siiri, T kielennys

Siiri kiinnittää erityistä huomiota yleisgminaatioon tiedostustestin sanassa *komea*. Hän ei liitä yleisgminaatiota oman puhekielensä piirteeksi, mutta kokee sen kuitenkin osaksi Porin murretta. Tähän oman kielen ja Porin murteen mieltämysuhteeseen palaan tarkemmin luvussa 5.4.2.

Myös Severin ilmituodun epäilyksen siitä, eroaako hänen kielennysluentansa murteistusluennasta millään tavalla, voi tulkita kielimuodon kronologisena ankkurointina:

(31)

LA: joo-o. sit sillai ku sää itte sanoisit.

S: em mää ny tiä erooks toi mitejkkää.

Severi, T kielennys

Jos ”aidon murteen” versio ei eroa omasta kielennöksestä, Severin strategia on todennäköisesti sama kuin Sirun: tavoitella murteistusluennassa sellaista puheenpartta, joka sopii omaan suuhun ja jota itse voisi käyttää toisen porilaisen kanssa keskustellessa tai Porissa keskustellessa. On toki myös mahdollista, että Severi vain epäilee omia murteistustaitojaan ja kokee murteistusluentansa epäonnistuneeksi.

5.1.2. Murreauktoriteetit

Haastattelujen ja testien yhteydessä molempien aineistojen informantit toivat esiin kielenkäyttäjiä, kielenkäyttäjäjoukkoja tai kirjallisia lähteitä, joita he pitivät erityisessä auktoriteettiasemassa puhutun kielen ”porilaisuuden” arvioimisessa tai tuottamisessa.

SP-aineistossa erityisesti Siru käyttää kielellisenä vertauskohtana omaa isovanhempaansa, kuten esimerkissä 28 esitin. Isovanhemmat toimivat myös muille aineiston informanteille selkeänä auktoriteettinä sen suhteen, millaista vanha ja aito

Porin murre on. Esimerkissä 32 Siiri kertoo käyttävänsä tällaisia isovanhempansa käyttämiä ”porilaisia vanhoja sanoja” (*hantuuki*) toisinaan tarkoituksella:

(32)

S: -ni me oikee niin ku ruakittaa sitä välil sillei just jonku- jonku,

LA: nii.

S: Jennin ki kans niin ku et- et oikee tahallaa käytetää niin ku niit et, (nauraa)

LA: (nauraa)

S: ku ne_o nii haus koi just ku,

LA: nii

S: muistaa ko mummu_o puhunu, hantuuki ja, mitä näit ny_o kaik- kaikki mahdolliset sis-

LA: mm.

S: tämmöset oikee porilaiset niin ku vanhat sanat.

Siiri, VH

Myös PM-aineistossa informantit tuntuivat etsivän murreauktoriteetteja varttuneemmasta kansanosasta. Esimerkissä 33 Pauliina kysyy minulta ensin oikeita vastauksia ja kun ilmoitan, ettei testiin ole olemassa sellaisia hän tarkoittaa, että haluaisi tietää, mitä mieltä *joku oikeesti nelkytluvulla porissa syntyny* hänen Porin murteen representaatiostaan olisi:

(33)

P: onks sul- onks sul muute sit näihi ne oikeet vastaukset, tai murre-¹²

LA: voi ko ei oo maailmas,

P: nini!

LA: varsin kaa puhutus kiäles oikeit vastauksii-

P: joo okei okei, (nauraa)

LA: et ei oo! (nauraa)

P: joo okei, selvä. (nauraa) mut et ois ollu kiva jos joku, joku oikeesti m-hm nelkytluvulla porissa syntyny kääntäs nää myös ni vois ol vähä eril- lai. (---)

Pauliina, T

Pekka puolestaan viittaa esimerkissä 34 tiettyyn samassa pihapiirissä vaikuttavaan rouvaan, joka otti kantaa Pekan itsereflektioon, minkä verran Porin murre on tarttunut hänen omaan puheeseensa:

(34)

P: itse asias, viime- viime kesänä tota, tota, mä, polttelin tupakkaa tossa, tai no ku koko, koko kesä tuli polteltu silleen tupakkaa tos, tota, et ku meillä oli parvekeremontti nim mä, poltim meidän kerrostalom pihassa ni, mää justiiins silleen pohdin et kyl mullaki ov varmaam, niin ku et, et tota, on varmaan jonkin verran porim murret tarttunu,

LA: mm.

¹² Tällainen ”oikeiden vastauksien” kyseleminen oli haastattelujen alkupäässä hyvin tavallista. Haastattelujen edetessä aloin testejä esitellessäni erikseen painottaa, että testiin ei ole olemassa oikeita vastauksia ja että siihen ei ole piilotettu mitään kompakysymyksiä tai tärpejä.

P: ee- mä vaan mietin et on varmaan kuiteki, sit jotain, nii sit siinä oli semmone, sis yläker-
rassa asuu semmonem mummo joka o asunut siinäkit talossa koo- koo- kolkkyt vuotta et ei-
köhäs se oo asunu koko ikänsäp porissa ni,
LA: ni.
P: se oli vaan se, naine sillee, no hyviv vähä! (naurua)
Pekka, VH

Aineistostani tosin löytyy mainintoja myös nuoremmista auktoriteeteista tai sellaiseksi
pyrkivistä kielenkäyttäjistä, jotka ovat puuttuneet informanttien kielenkäyttöön ja
varsinkin sen porilaisuutta tavoittelevaan ainekseen (esim. Pauli, Petri). Esimerkissä 35
Pauli vastaa kysymykseen ”mikä murre on poria lähellä” ja kertoo, että hänen porilaiset
ystävänsä ovat hyvin tarkkoja Turun ja Porin murteen eroista varsinkin Turun alueelle
tyypillisen *si*-imperfektin suhteen.

(35)
P: tavallaaha se on se (--) turum murret tavallaa mut ku siellä ei oo sitä isi juttua ollenkaan
siinäp, porim murteessa ni se on tavallaan-
LA: mm.
P: se_on sillä tavalla selkee erottava tekijä näitten tota- mulla tietysti, porilaiset kaverit aina
korjaa jos mä ö, vähänkään-
LA: (naurahtaa)
P: sin- tarttunut sitä isi juttua, ni, ni tuota, nyt sä puhut niinkut, turkulaiset puhuu että, ä- älä
noim puhut tai näi.
Pauli, VH

Kirjallisista lähteistä murreauktoriteettina oli maininta muutamassa haastattelussa.
Esimerkissä 36 Siiri viittaa tässäkin työssänikin käyttämään Paula Eskolan Porin
murrekirjaan analysoidessaan Porin kaupunkialueen ja Reposaaressa¹³ aluepuhekielten
mahdollisia eroja:

(36)
S: mää- mää_o itse asias lukuuk kans paljo sitä paula, eskolam murrekirjaa must se o
mahtava,
LA: mm.
S: kaheksakytluvu niinku iha mahtava niinku-
LA: joo.
S: tota, kuvaus niinku näist eri murte-. ni se vieläkin osaltaan pitää paikkansa oikeesti et re-
posaares tää vanha polvi puhuu eri tavalla.
LA: nii.
S: et siälläki_on jo oma murteensa.
Siiri, VH

Severi puolestaan viittaa omistamaansa murreseurakirjaan auktoriteettina ja yrittää
muistella sen sisältöä esimerkissä 37. Severin muistelua seuraa mielenkiintoinen

¹³ Reposaaressa on Kokemäenjoen suiston uloin saari ja Porin 71. kaupunginosa, joka sijaitsee noin 30 ki-
lometrin päässä Porin keskustasta.

Sebastianin kanssa käytävä neuvottelujakso siitä, kenen kieltä sanakirjassa oikeastaan kuvataan ja kuka tätä kuvattua kieltä osaa puhua.

(37)

SEV: ni ja sit en tiä onjks siinä vähä ruottistaki vaikutteita.

LA: ni.

SEB: miten. mikä. (naurahtaa)

SEV: mä yritä ny miättii mitä niit oli. (.) aaapua. (.) no_em muista. unohdak koko juttu. (naurahtaa) voi olla että m-

LA: (naurahtaa) mut sä tarkotat tälläst niñku sanastotyyppistäm-

SEV: sanastotyyppii ku mä miäti ku mulla_on kotona se, pori suami, pori sanakirja,

LA: mm.

SEV: nii ni mä yritä siitä miättii siin oli mum muistaakseni aika-

SEB: sis niñku vanha äm- pori, niñku oikee pori.

SEV: niij just se.

LA: mm.

SEV: se mitä mä_en osaa.

SEB: nii, no, ei varmaa kukaa.

SEV: mm.

SEB: ni kukaa-

LA: ni.

SEB: oikeestip puhuva, siä' asuva.

Sebastian & Severi, VH

Tähän Sebastianin ja Severin esiintuomaan ”oikean porin”, jota ”kukaan ei osaa” sekä sen sanakirjamaisen kuvaamisen problematiikkaan palaan tarkemmin alaluvussa 5.4.

Lisäksi informanteista Pauliina mainitsee haastattelussaan ”mu Pori o kaunis” -nimisen internet-sivuston, jolta löytyy mm. sanastolista (MPOK).

Myös porilainen murretaiteilija Elina Wallin nousee esille muutamassa PM-aineistoin haastattelussa (Paavo ja Peppi), tosin molemmissa tapauksissa enemmänkin hauskana anekdoottina sellaisesta Porin murteen käytöstä, josta informantti ei ollut aluksi ymmärtänyt mitään. Perustellusti voinee silti väittää, että Wallinin kirjoitukset ja hänen tapansa representoida Porin aluepuhekieltä on varmasti vaikuttanut ainakin jollakin tavalla näiden kahden informantin käsitykseen Porin aluepuhekielestä.

5.2. Kommentoinnin kohteena kielimuoto - vai sittenkin kielenkäyttäjä?

Haastatteluiden kysymyksenasettelussa ja siten haastatteluiden keskiössä oli kielimuoto, ei kielenkäyttäjät: kysyin informanteilta ”millaiselta pori kuulostaa”, ”mikä murre on poria lähellä oleva murre” ja niin edelleen. Haastatteluaineistoa läpikäydessäni ja erityisesti kysymyksiä ”mitä murretta pori muistuttaa”, ”missä kohden pori muuttuu

toiseksi murteeksi” ja ”mikä murre on porista kauimpana” vastauksia analysoidessani huomasin, että vaikka informantit pyrkivät kuvaamaan kielimuotoa kielimuotona – ihmisistä eli kielenkäyttäjistä irrallisena omana entiteettinään – hiipi inhimillisyys haastateltavien itsensäkin huomaamatta vastauksiin mukaan. Kielimuodoista puhuttaessa osa informanteista viittasi eksplisiittisesti tai implisiittisesti yhteen kielenkäyttäjään tai kielenkäyttäjien joukkoon, jonka havaitsemasta kielenkäytöstä informantit joko johtivat kokonaisen kielimuodon, korjasivat mielipidettään tai moninaistivat sitä.

Esimerkissä 38 Sanna kertoo, että ei pidä Pohjanmaan alueen murteita samankaltaisina kuin Porin alueen, sillä kuulee töissä pohjalaisten ja tamperelaisten puhetta ja on alkanut yhdistää nämä kaksi kielimuotoa toisiinsa. Hän siis johtaa työkavereidensa puheesta oman käsityksensä siitä, millä tavalla Pohjanmaalla puhutaan:

(38)

S: ku sit taas mää oo alkanu kuulee pohjamaas niñku enemmä yhtäläisyyksii sit taas siihe mite tampereel puhutaa mikä sit taas johtuu siit et mun työpaikas o paljo just pohjalaisii ja tamperelaisii-

LA: mm.

S: mitkä mää koita niñku, koko aja hakee,

LA: nii.

S: siit jotenki alitajusesti niñku, et m- milt ne kuullostaa.

Sanna, (Sanna & Santeri) VH

Tavallaan kielimuoto on siis menettänyt paikallisuutensa, sillä Sannan jäsentämä kielimuoto (*pohjamaa*) rakentuu hänen työkavereidensa idiolekteistä, jotka itse asiassa asuvat Tampereella ja ovat Pohjanmaalta ”vain” kotoisin. Oikeastaan Sanna siis mieltää *pohjamaaksi* muutaman yksilön työtilanteissa tuottaman puheen, jolla ei ole sidoksia itse alueeseen maantieteellisesti muulla tavalla, kuin näiden muutamien yksilöiden kautta.

Toisenlaisessa vastaavankaltaisen johtopäätöksen tekee Piia esimerkissä 39:

(39)

P: öö no ei ehkä- ulvilas o aika sama mut et jos menee jonnekki, nakkilaan, tai- tai sis e- en o itse asias ollus siel kauheestim mut ihmisii jotka on tullus sieltä ni must tuntu- must he puhuu viel jotenki vahvemmin, poria-

LA: joo.

P: vaik se ei sit oiskaa ehkä iham poria-

LA: joo.

P: mut et.

Piia, VH

Esimerkissä 39 Piia erikseen toteaa, ettei ole viettänyt paljoa aikaa Nakkilassa, mutta mieltää ”Nakkilasta tulevien” (tod. näk. tuntemiensa, sieltä kotoisin olevien) ihmisten puheen vielä ”vahvemmin porilaiseksi” kuin (ilmeisesti) tuntemiensa porilaisten puheen. Itse asiassa Piia siis kertoo, että sisällyttäessään Nakkilan Porin murteen vaikutuspiiriin, hän perustelee ratkaisunsa muutamalla Nakkilasta kotoisin olevalla ihmisellä ja heidän kielenkäytöllään.

Aineistostani löytyy myös useita tapauksia, joissa informantti tavoittaa jäsentämänsä kielimuodon vain yhden ihmisen perusteella. Informanttini Paavo asetti Porin murteesta kauimmas stadin slangin ja Kotkan murteen. Haastattelussa kysyin häneltä miksi juuri Kotkan murre, sillä koin valinnan olevan poikkeuksellisen spesifi. Esimerkissä 40 Paavo vastaa:

(40)

LA: jos mä saa kysyy, ku toi kotka tuli noi tollai-

P: m.

LA: spesifisti ni et-

P: m.

LA: mikä siin on semmost mikä joteŋki on, nii kaukana.

P: no ei, sis- mä en sis, en niŋku yksityiskohtasesti osaa kertoo mut se- toi, silloŋ ku mä oli armeijassa nin, mul oli, ää kotkast tämmönen, niŋkun, armeijakaveri,

LA: joo.

P: ja- ja hän niŋku puhu, niŋkun tosi- tosi vahvast sillee. ja se oli joteŋki tosi erilaist, se oli kyllä mum mielest tosi erilaist kaikesta muustakis suomeŋ kielestä mutta. (naurahtaa)

LA: (nauraa)

Paavo, VH

Paavo ei siis oikeastaan asettanut Porin murteelle vastakohtaiseksi toista kielimuotoa, ”Kotkan murretta” vaan yhden kielenkäyttäjän, kotkalaisen armeijakaverinsa puhuman kielen, jonka Paavo laajensi käsitteellisesti kokonaiseksi kielimuodoksi ”Kotkan murteeksi”.

Kysyessäni Sirulta ja Siniltä heidän parihaastattelussaan Porin murteesta etäistä murretta, Siru ilmoittaa heti vastauksensa, mutta Sini siirtyy muistelemaan raahelaisen opiskelukaverinsa tapaa puhua. Lopulta Sirukin kertoo edellisellä viikolla kohdanneensa raahelaisen:

(41)

SIR: joku paksu savo.

LA: mm.

SIR: oikee joku kunno savom murre.

SIN: mä_en tiä sillo t- tual, pukuompelu-

SIR: oulu.

SIN: pualella- nii. ni siäl oli- mum miälest se_oli raahesta se tyttö.
 SIR: mää kuunteli raahelaist koko viime viiko!
 SIN: ja se- me naurettii sis-
 SIR: ja lapset ei ymmärtäny mitä se jussi puhu!
 SIN: joo. ja me naurettii siä sitä, ku se' niñku sillee t- tuppas niit kirjaimii sin sanoihi iha vitusti,
 LA: (nauraa)
 SIN: ja mää sit vähä niñku napsi pois siältä,
 LA: m. mm.
 SIN: ni me oltii niñku aika sillee, kaukana toisistamme. (.) mut et mä_en sit osaa oikee. nii.
 SIR: mä sano oulu tai pohjois- ouluki o ehkä jopa viä enemmän.
 SIN: mä_en oikee siitäkää sit osaa sanoo millai siä puhutaa.
 SIR: no varmaa melkei samallai ku raahes.
 SIN: mut joku- joku tommone mis venytetää oikee paljo.
 LA: mm.
 SIN: tupataa kirjaimii.
 Siru & Sini, VH

Esimerkissä 41 on nähtävissä, miten toinen haastateltavista, Siru, on huomattavasti kärkeämpi keskustelemaan kielimuodoista ja vetämään johtopäätöksiä (*no varmaa melkei samallai ku raahes*), kun taas Sini on itse antamastaan raahelaisesimerkistä huolimatta varovaisempi ottamaan kantaa tekemiensä välillisten havaintojen (esim. raahelainen opiskelukaverinsa) perusteella ja painottaa erityisesti maantieteellistä sijaintia (*mä_en oikee siitäkää sit osaa sanoo millai siä puhutaa*).

Aineistossani oli myös muutamia tapauksia, joissa informantti tarkentaa käsitystään tai muuttaa vastaustaan yhden kielenkäyttäjämiston perusteella. Ennen esimerkissä 42 käytyä keskustelua Sanna miettii, missä Porin murre pohjoista kohden mentäessä muuttuu toiseksi murteeksi, eikä oikein osaa antaa vastausta. Santeri on aikaisemmassa puheenvuorossaan sanonut Merikarvian olevan Porin murrealueen pohjoisraja. Hetken mietittyän Sanna sanallistaa:

(42)
 SANN: mä_en tiä mite merikarvialaiset puhuu.
 SANT: no se_o aikalai samallaist mum miälest. ja toiha oli merikarvialt tua äijjä. (osoittaa ulos)
 SANN: totta! totta!
 LA: (naurahtaa)
 SANN: ja se kyl puhu aika niñku, aika porilaise kuulosesti.
 Sanna & Santeri, VH

Santeri siis auttaa Sannaa muistuttamalla häntä pariskunnan mökkinaapurista, joka on Merikarvialta kotoisin. Näin Sanna myös siirtyy vastaamaan, että Merikarvian murre on

vielä aika paljon Porin murretta muistuttava, ja että murrealue on näin ollen pohjoisuuntaan laajempi kuin etelän ja idän suuntaan, joiden osalta Sanna määrittää Porin murteen rajoiksi Luvian ja Kullaan, jotka ovat maantieteellisesti lähempänä Porin keskustaa kuin Merikarvia.

Informanttini Pilvi kertoo oman haastattelunsa alussa omien opiskelukavereidensa kotipaikoista:

(43)

P: mut et siis suurin osa on kyl muuttanu jostai muualt mut et. on kyl muutama iha- ja sit satakuntalaisii täätty_o vaikkei iha porist oiskaa.

LA: nii nii.

P: merikarvialt esimerkiks tai. mitä täs nyt o.

LA: mm.

P: eurajoki, näitä.

Pilvi, VH

Puhuessamme Porilainen taparikollinen -sketsistä esille tulee myös porilaista taparikollista sketsissä näyttelevän Antti Virmavirran kotipaikkakunta Harjavalta:

(44)

P: tiäk_sää onks tää, virmavirta porilaine vai?

LA: se_o mum miest mää just luin, siit jonku jutu. se om mum mielest harjavallast kotosi.

P: nii nii et on se niijku täält päi, joo-

LA: joo et se_o täält päi, joo,

P: joo.

LA: mut, e- mut et eij_o porist kotosi.

P: nii nii et tietty se voi erot- erotas se, se harjavalta pori, puhettapa kans. en tiädäs siis yhtää.

Pilvi, VH

Itsellenikin yllättäen objektiivinen kielentutkija, haastatteliija Aarikka kokee esimerkissä 44 tarpeelliseksi erikseen alleviivata, että vaikka Virmavirta on kotoisin *täält päi*, hän ei ole Porista kotoisin. Tämä todennäköisesti laukaisee Pilvissä pohdinnan siitä, että Harjavallan ja Porin puhekielillä voi siis olla jotain eroa.

Haastattelun myöhemmässä vaiheessa kysyessäni, mille paikkakunnalle pitää mennä puhekielen muuttuessa joksikin muuksi kuin Porin murteeksi, ei liene sattumaa, että juuri nämä aikaisemmin haastattelussa ilmenneet paikkakunnat (Eurajoki, Merikarvia ja Harjavalta) ovat ne, jotka Pilvi ottaa esille:

(45)

P: nii se on rauhee haḡkala, haḡkala arvioida mā_en ot tās nyt kauheesti_es, liikkunu. muual, mut mā luulisi et ehkä jossai luvial, alkaa ole vähä erilaist. no eurajoki o ainaki jo sit iha-

LA: mm.

P: iha, rauman. kaltaista, murretta. no merikarvial varmaa puhutaa suurimpiirteiv viäl, samal taval, ehkä.

LA: mm.

P: kyl siälläki_o vähä semmone oma juttunsat toisaalta. (.) mitäs tās nyt on lähellä. no oisko Harjavalta sit kans suuripiirtei.

Pilvi, VH

Esimerkissä 45 Pilvi tuo selkeästi esille, ettei tunne Satakunnan aluetta kovin hyvin, tai että ei ole liikkunut siellä kovinkaan paljoa. Siksi on luonnollista, että hän johtaa kielialueen erityispiirteitä niiden ihmisten puheesta, joiden hän tietää olevan kotoisin Satakunnan alueelta ja joista hänellä on henkilökohtaista kokemusta tuntemiensa kielenkäyttäjien välityksellä.

Yhtälaillla implisiittisesti yksilöreferenssistä raportoi Paula, joka imitaatiotestiä tekiessään toistuvasti viittaa ”niihin”, jotka olen esimerkistä 46 lihavoinut selkeyden vuoksi:

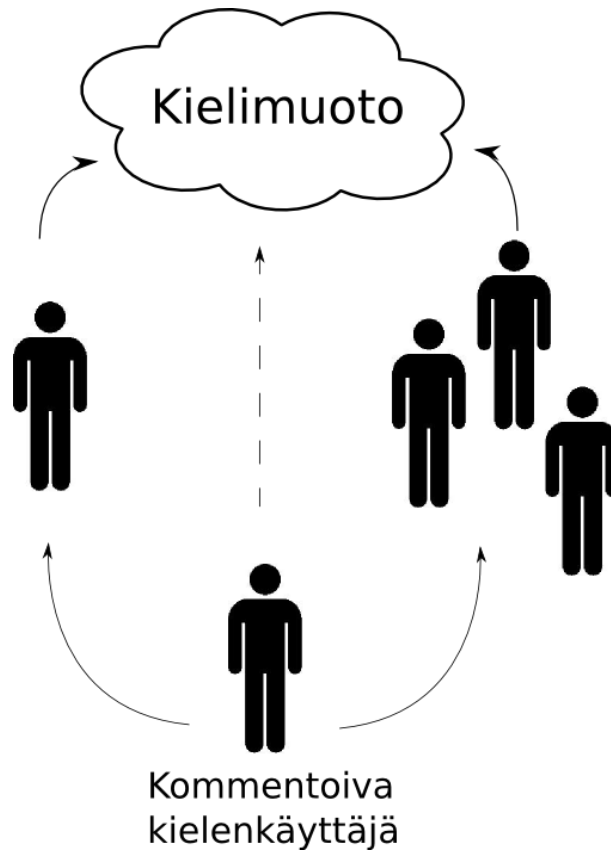
(46)

ku mää mieti mitä **ne-** mitä täällä ku täällä odotetaa ni ei täällä ventata mut täällä ov varmaa niinku. (.) mā en sitä saa ku mā aatteli_että, voink mää ny- (.) onks tääl ny sitte oottaa. (.) jos siin on_et voink mää ny oottaa, (.) ina, **ne** ei sano s- siihe ei tuu se ina ku se on niinku vähän aikaa, siihe tulis joku muu sana. (.) tää o haḡk- haḡkala, kauhee hankalaa tällai. ku tääl o samallaila mää, mummiälest niinku meilläki. mut kaikki lyhennetää voink mää ny oottaa. (.) mut em_mā muist- em_mā osaa sanoo mitä- mite sanottais toi vähän aikaa edes hetke mitem mää se, miten **ne** sanoo? (.)

Paula, T

Lienee perusteltua väittää, että viitatessaan ”niihin” Paulalla on mielessään joku tietty kielenkäyttäjäjoukko – porilaisten osajoukko, joiden kielenkäyttöä hän pohdiskelee ja pyrkii imitoimaan.

Kuviolla 1 pyrin hahmottamaan, millä tavoin kielenkäyttäjät tekevät huomioita kielimuodosta. Vaikka he eksplisiittisesti viittaisivatkin vain kielimuotoon, on taustalla kokemus kielenkäyttäjäjoukosta – ”niistä” ja toisinaan vain yhdestä kielenkäyttäjästä.

KUVIO 1. Kielenkäyttäjän kommentointiprosessi: Kielimuotoon käsiksi kielenkäyttäjäkontaktien kautta.

Huomioita siitä, että kielenkäyttäjien ”heimoasenteet” ovat vaikuttaneet kielestä tehtyihin luonnehdintoihin, on esitetty aikaisemminkin (Mielikäinen – Palander 2004: 103). On mielestäni kuitenkin huomattavaa, että aineistossani kielimuodosta puhuttaessa käsillä oli lopulta oikeastaan informanttien kokemus yksittäisten yksilöiden tai pienten ryhmien kielenkäytöstä – ei varsinaisista heimostereotypioista. Tässä luvussa käsittelemien havaintojeni tarkoituksena ei ole osoittaa informanttien tai yleensäkin kielenkäyttäjien induktiivisen päättelyn aukkoja. Harva meistä on lopulta käynyt kaikissa maamme kunnissa – käsitys puhutun Suomen maantieteellisistä eroista rakentuu pakostakin sosiaalisten kontaktien välityksellä: opiskeluiden, työnteon tai muun eritaustaisia ihmisiä yhdistävän kokemuksen kautta. Mielestäni on kuitenkin mainitsemisen arvoista, että oman aineistoni valossa tämä prosessi – kielimuodon jäsentäminen yksittäisen kielenkäyttäjäkohtaamisen perusteella – ei tunnu olevan tiedostettu.

5.3. Kielenkäyttäjän ja kielimuodon suhde

Kuten alaluvussa 3.5.3 kerroin, muutin yhtä haastattelurunkoni kysymyksistä huomattavasti, ettei se toiminut alkuperäisessä muodossaan haastattelutilanteessa. Porin murretta puhuvan julkisuudenhenkilön sijaan aloin kysyä informanteiltani ns. havahtumisen hetkeä – tilannetta, jossa he olisivat havahtuneet siihen, että joku heille vieras ihminen puhui vahvaa Porin murretta ja sitä, millä perusteella he tämän tunnistamisen tekivät. Uudenmuotoinen kysymys toi esille myös aineistojoukkojeni erot. SP-aineistoni informantit raportoivat tunnistamisen ja ”epäilemisen” hetkistä, kuten esimerkissä 47 Sebastian ja Severi:

(47)

SEB: epäilyi. ja jotenki ehkä sellane länsisuomalaisuus.

LA: nii.

SEB: mut- mut niist mitkä aattelee et toi vois ol porilaine_ni niit ei yleens oo, oo- niin ku päässy tai kiinnostanu nii paljo et- et niit ois voinu todentaa, varsinaisesti.

LA: nii.

SEB: jotai länsisuomalaist epäily ehkä enemmänki joku intonaatio ja jotai,

LA: mm.

SEB: sanoje lyhentelyi.

LA: mm.

SEV: mul oli joskus opiskelija mikä oli, satakunna- tai sis tuolta samkista,

LA: ni.

SEV: nii ni, meillä opiskelemissa, ni, en tiännyt että se olis siältä_mä luuli et se_on ihan, tosta, tampereelta. niin nii,

LA: mm.

SEV: se ku rupes puhumaa ni siit_tuli heti semmone niin_ko_et, tää kuullostaa nyt jotenki o-oudon tutulta, sit sillai et ook_sää hei siältäppäi?

LA: ni.

SEV: joo. kyl sen tunnistaa sik ko se tulee vast- varsin_ki jos o semmone oikeen vahvasti mur-

LA: mm.

SEV: murtaem puhuva ni sen tunnistaa.

LA: mm.

SEV: jotenki tiadostamattaan_ki.

Sebastian & Severi, VH

SP-aineistoni informanteista Sanna syventyy mietiskelemään, miten ”havahtumisen” ja ”epäilemisen” kokemus riippuu paikasta ja keskustelukumppanista. Esimerkissä 48 Sanna käy läpi, miten porilaisen avopuolison puheessa murre ei kiinnitä huomiota, mutta yleiskielisessä ympäristössä oman murteen kuuleminen aiheuttaa reaktion:

(48)

S: tai se_o jännä juttu, et ku mä p- asu ”Santeri” kans,

LA: mm.

S: ja ”Santeri” tiätyst puhuu mul koko aja porii,

LA: mm.
 S: ni mä_e kiinnit siihe huamioo.
 LA: ni.
 S: mut et sit, esimerkiks, mä_epäile et mun tanssitunnil yks tyttö o porilaine-
 LA: mm.
 S: ja ku mä kuuli ku se, jotai- se viäl kaakatti oikee jotai,
 LA: (naurahtaa)
 S: tai jotai niñku, tai sil oli tosi, niñku vahva mielipide se oli muute ehkä puhunu mul aika-
 semmi yleiskielisesti, mut se halus niñku joteñki sanoo et eiks me ny vaa joteñki voitais men-
 täs asias eteepäi tai joteñki, sil oli painavaa sanottavaa-
 LA: (naurahtaa). joo.
 S: ni sit se tuli niñku nii porilaisesti. niñku just joteñki ä- ne sanat päättyy sil taval-
 LA: mm.
 S: tai siin _o se rytmi tai joku se- joku poljento ja- ja tiätty eikä- iha niñku siihe puheeseen
 olis tullu joteñki erillaine saundiki.
 LA: nii.
 S: niñku koska ehkä mentii jollekki semmosel (naurahtaa), tietyl identiteeti alueelle.
 LA: ku alko vituttaa.
 S: ni esimerkiks! (nauraa) ni sit mä_oli sillee toi o muute porilaine iha saatana salsaa.
 LA: ihanasti sanottu toi et mä epäile et se_o porilaine.
 SANT ja LA: (nauraa)
 S: (naurahtaa) joo! joo! ja mu nyrkkeilytunnil oli itseasias kans yks tyttö jonka kans me siin
 jotai puhuttii- se oli kans aluks puhunu sillee niñku selkeemmi, mut sit ku ikäänku, siin
 mentii niñku tuttavallisemmaks tai näi,
 LA: mm.
 S: ni siält alko kuuluu se niñku pori enemmän ja mä_oli kans et, nyt, nyt on porilainen.
 LA: (naurahtaa) nii.
 S: kyl se sit vaa, kävi ilmi. et näin on.
 Sanna, (Sanna & Santeri) VH

Useassa PM-aineistoni informantissani tällaisen ”havahtumiskokemuksen” tiedusteleminen aiheutti kummeksuntaa. Jotkut informanttini myönsivät suoraan, etteivät erottaisi Porin murretta esimerkiksi Turun murteesta. Tämä toki kertonee enemmänkin kielenkäyttäjän tendenssistä tunnistaa murteita, mutta osaltaan on viesti myös siitä, että osa PM-aineistoni informanteista ei koe Porin murretta omalla kielenkäytölleen läheiseksi ja siten tutuksi kielimuodoksi.

Peppi nimeää haastattelussaan kysyessäni havahtumisen hetkeä Anneli Auerin¹⁴ ja hänen televisiohaastattelunsa. Esimerkissä 49 Peppi vastaa tarkennuspyyntöni: mikä kiinnitti hänen huomionsa Auerin puheeseen ja eri toten sen porilaisuuteen?

(49)
 P: emmä_tias se vaan joteñki siis- siihev vaan niñku kiinnitti huomioo ja aluksi mä aattelin et se on turkuu koska se kuulosti niin oudolta,
 LA: (naurahtaa) joo?

¹⁴ Anneli Auer oli syytettynä Ulvilassa vuonna 2006 tapahtuneesta poikkeuksellisen raa’asta Jukka S. Lahden murhasta.

P: mutta et sittem mä tajusin et Anneli, sehä_o Ulvilasta.
LA: nii nii.
P: et mä niijku, olettaisin että näissä, dialekteissa ei oo niim paljo eroo.
Peppi, VH

Peppi siis oli alun perin ajatellut Anneli Auerin puheen kuulostavan turkulaiselta, ja ymmärrettyään, että Auer on kotoisin Ulvilasta hän sai vahvistuksen oletukselleen, että kyseisillä kielimuodoilla ei ole kovin suurta eroa.

Pauli, jonka isä on syntynyt Enossa ja jolla on sukua ja siten myös sidoksia Itä-Suomeen, pohdiskelee Porin murteen tunnistamista esimerkissä 50:

(50)
P: jos mä olisin täällä pääkaupunkiseudulla tuntisiņko mä sitte ihmisen joka puhuu porim murretta ni, ehkä se on ol- vois olla mutta tota en o ihav varma.
LA: nii nii.
P: että e- bongaisiņko porukasta toki ei tuolla- ahaa, tutu- kuulostaa tutulta-
LA: (naurahtaa)
P: että tuo om porilaista. niijku, et selkeesti mä- sen huomaa jos jotkut puhuu itämurteita ni sem mä huomaan heti että oikei,
LA: aivan.
P: et nyt- nyt toi on tuttu murre et toi- toi ov varmasti jostaki, kuopio joensuu akselilta että tota,
LA: joo.
P: et tavallaa, sem mä tunnistan nopeem- nopeemmin, ehkä.
Pauli, VH

Pauli selkeästi ymmärtää, mitä tarkoitan murteeseen ”havahtumisella”, äkillisellä tunnistamisen tunteella. Hän vain samaistuu kiellisesti itämurteisiin, eikä koe samanlaista havahtumisen tunnetta Porin murretta kuullessaan. Sen sijaan Pauli suoranaisesti epäilee, tunnistaisiko Porin murretta ollenkaan arkikontekstista ja fyysisestä kielikontekstista, Porin kaupungista, irroitettuna.

Myös imitaatiotesti laukaisi joillakin PM-aineistoni informanteilla kielellistä projisointia: kun heidän oli määrä miettiä, miten kirjoitetut yleiskieliset virkkeet sanottaisiin Porin murteella, he siirtyivät pohtimaan, miten testin repliikit voisi tuottaa sillä murteella, jonka he kokivat jollakin tapaa omakseen. Esimerkkinä tästä Riihimäellä syntynyt ja Vantaalla suurimman osan elämästään asunut Petra:

(51)
mul tulee sis- mul tulee melkei heti niņku mielee et miten mä- miten tän niņku sanois va- vantaaks!
Petra, IT

Kysyessäni, mikä murre on Porin murretta lähellä, Pauliina aloittaa pohdinnan itse asiassa siitä, mikä murre on savolaismurteita lähellä:

(52)

P: no tota tota. mä- mul_ov varmaan taas tosi niijku semmone, (naurahtaa) mustavalkone kuva kaikist murteist, mut niijku, et mä aattele niijku- mä lähen nyt siit savom murteest en-
siij-

LA: mm.

P: ku se on sillee, joteņki.

Pauliina, VH

Pauliina ei eksplisiittisesti spesifioi, miksi hän ”lähtee savon murteesta”, mutta voimme olettaa, että hän valitsee itselleen läheisen murteen ja miettii sen suhteutumista muihin murteisiin, sillä se on helpompaa, ja siirtyy näin tutun ”murreperheen” jäsenyyksestä ja mentaalista kartoittamisesta itselleen vieraampaan, läntiseen murrealueeseen. Esimerkin 52 katkelmaa seuraa useiden sekuntien analyysijakso, jossa Pauliina pohtii mm. etelä- ja pohjoissavon murteiden erilaisuutta ja suhdetta ”pohjoisiin murteisiin”. Tämän suhteen hän sitten rinnastaa samanlaiseksi sidokseksi, kuin mikä Turun ja Porin alueen murteiden välillä on:

(53)

P: mut kumminķin_ni savom murteet mä joteņki helposti yhdistän myös niijku pohjoseen.

LA: joo.

P: siell_oj joitaki semmosii saman tyyppisii juttuja. mä joteņki nään sen niin, sitte tää etelä. mä vähäl luule et- tä_ov varmaav vääri mut mä yhdistä se turu aluee murteisii,

LA: mm.

P: ensimmäisenä.

LA: joo.

Pauliina, VH

Myös Pasi hakee vertailupintaa omalta kotiseudultaan Pohjanmaalta, kun kysyn häneltä murrerajoista (missä puhuttu kieli lakkaa kuulostamasta Porin murteelta):

(54)

P: en tiedäk kyl se ainaki- pohjammaalla se_on ainaki niin että melkei joka- joka pitäjässä om melkein oma-

LA: nii.

P: omanlainen se murre et, en tiä oņks se täällä sit, mä en oo kauheesti kyl, tossa pyörinyt tossa mitä täs on lähellä, kullaa ja luvia ja tämmösii.

Pasi, VH

PM-aineiston informanttien muuttohistoria on hyvin heterogeeninen. Analysoidessani aineistostani kielenkäyttäjän suhdetta Porin murteeseen kielimuotona havaitsin melko odotettavastikin, että mitä lähempi ja tutumpi Länsi-Suomi ja sen alueet keräämieni

taustatietojen perusteella informantille olivat, sitä helpompi heidän oli eritellä murrerajoja ja puhua Porin murteen tunnistamisesta ja siihen ”havahtumisesta”.

Toisaalta tottumuksen vaikutus saattoi olla juuri päinvastainen. Hyvä esimerkki tällaisesta Porin murteeseen ”turtumisesta” on Pilvin haastattelusta. Pilvi, joka on syntynyt Turusta, mutta asunut Porissa haastatteluhetkellä noin kuusi vuotta, ilmoittaa ensin murteiden olevan hyvin samankaltaisia, mutta muistelee sitten aikaa, jona asui Turussa ja kohtasi porilaisen – ennen kuin siis oli tottunut kuulemaan ko. murretta – ja muuttaa näin mielipidettä:

(55)

P: mut em mä sit tiätyä tiädä et er- erooks turu ja pori murre ees loppuje lopuks iha kauheesti. kyl ainaki kaverit ain nauraa ku mä mee turkuu käymää- (nauraa)

LA: (nauraa) joo.

P: kauhee murre! se oli hauska mä muistan ku mä opiskeli ammattikorkees turussa ja sinnet tuli, porilainen tyttö-

LA: mm.

P: opiskelemaa ja. sit mä en ymmärtäny mitää mitä se puhu-

LA: (nauraa)

P: mä katoi sitä vaa iha silmäp pyöreenä, sis millai toi voi puhuu tollai. mut,

LA: (nauraa)

P: sit mä_o alkanu itekki (nauraa) puhuu iha samal tavalla. on ne siis selkeesti aika kaukan toisistaa ne murteet joo. tällai ajattelee äänee samalla (ku mä puhu).

Pilvi, VH

Pilvin kuvaama ilmiö liittyyneen samaan seikkaan kuin PM-aineiston informanttien havainnot (esim. esimerkki 48) siitä, että Porin murteen tunnistamiseen ja siihen havahtumiseen liittyy kiinteästi myös havainnon paikka ja kielellinen konteksti: toisella paikkakunnalla Porin murretta puhuvaan tuntemattomaan kiinnittää huomiota hyvin eri tavalla kuin itse Porin kaupungin fyysisessä kontekstissa.

Näiden aineistoesimerkkien perusteella on perusteltua väittää, että informantit virittäytyvät eri tavoin tekemään havaintoja kielimuodosta sen perusteella, miten läheinen suhde heillä kyseiseen kielimuotoon on. Tämä on kuitenkin eri asia kuin kielenkäyttäjän analyysin tarkkuus: käsiteltävyys ja yksityiskohtaisuus kuten Preston niitä tarkoittaa. Kielenpiirteiden käsiteltävyys ja luonnehdinnan yksityiskohtaisuus ovat yksilöllisiä: toiset kielenkäyttäjät ovat yksityiskohtaisempia kun taas toiset keskittyvät kuvainnollisempaan luonnehdintaan. Jotkut informanteistani tekevät piirretarkkoja huomioita, vaikka eivät ole läheltä Poria tai edes Länsi-Suomesta kotoisin. Heidän ns. ärsykeherkkyytensä vain on eri – Porin murteeseen ei havahduta, jos se ei kann

erityistä henkilökohtaista merkitystä kielenkäyttäjälle. SP-aineistoni informantti Sami ynnää esimerkissä 56:

(56)

S: kyl sen niijku kyl sen ain- (haukottelee) huomaa kun jossain puhutaam poria.

LA: mm.

S: iha eri taval ku sen, et jos puhutaa vaiks savoa.

LA: mm.

S: ni- tai kyllähä senki huomaa et joku puhuu nyt poik- än äs poikkeavasti siit mitä valta' media' virras yleensä' näkee ja kuulee, mut et, kyl se niijku korva- korrvaan se- se semmone porilaisuus ni se kuullostaa, oudommalta vaiks se kuullostaa tottakai tutummalta mut siihe- se rekisteröi iha eri taval.

Sami, VH

5.4. Aito murre ja vaihteleva puhekieli

Analysoidessani aineistoani informanttien puheista alkoi selkeästi hahmottua kaksi hyvin erilaista tapaa jäsentää puhuttua kieltä suhteessa sen sisältämään alueellisesti tunnistettavaan kielenainekseen. Toisaalta informantit esittivät hyvinkin tarkkanäköisiä huomioita puhutun kielen vaihtelusta ja omista kielellisistä rekistereistään, joista toiset olivat ”murteellisempia” kuin toiset. Toisaalta kommentoinnin kohteena saattoi olla hyvin erilainen puhekielimuoto: luonnolliseen kieleen rinnastuva, normatiivinen aito murre, jota ”osataan puhua” tai ”ei osata”, ja jossa on todistettavasti oikeita ja vääriä muotoja (ks. luku 5.1.).

Taulukossa 11 luetteloin niitä piirteitä, joita aineistoni informantit ja myös kielitieteelliset luonnehdinnat liittivät näihin kahteen kielimuotoon, joita kutsun tässä luvussa termeillä ”(alue)puhekieli” ja ”murre”. Tämän jaottelun perustelen alaluvuissa 5.4.1. ja 5.4.2. sekä tämän työn aikaisemmissa käsittelyluvuissa (esim. 5.1.) tehdyillä huomioilla.

TAULUKKO 11. Kielenkäyttäjien kaksi tapaa jäsentää puhuttua kieltä.

	(Alue)puhekieli	Murre
Yleisluonne	funktionaalinen, keskiössä käyttötarkoitus = <u>muuttuva</u>	romantisoitu, keskiössä kielimuodon itseisarvo = <u>säilytettävä</u> (vrt. uhanalainen)
Norminmukaisuus	vaihteleva	staattinen, oikeat ja väärät muodot
Kiinnekohta ajassa	”nyt”, ”hetken kieli”	mennyt tai väistynyt, ”vanhojen kieli”
Näkökulma	<u>kielenkäyttäjän</u> : minä kielenkäyttäjänä, muut kielenkäyttäjät	<u>kielimuodon</u> : ”kuka <u>sitä</u> osaa enää puhua”
Muuta	saattaa sisältää murreainesta, mutta ei ole ”vain” murretta	vertautuu luonnollisiin kieliin

Termissä (alue)puhekieli olen merkinnyt sanan ”alue” sulkeisiin, sillä funktionaalinen puhekieli ei informanttien puheissa näyttäytyä pelkästään alueellisesti leimallisena ja tunnistettavana. Alueelliset muodot ja murteellinen kielenaines olivat kielenkäyttäjien kuvausta mukaillen osa puhuttua kieltä siinä kuin puhutun kielen muut yksilölliset piirteet: joku puhuu nopeasti ja toinen hitaasti, joku puolestaan murteellisemmin kuin toinen. Tällaisen yksilöllisen variaation lisäksi informanttini tunnistivat tilanteista variaatiota. Näihin havaintoihin palaan tarkemmin luvussa 5.4.1.

Tutustuessani tutkimuskirjallisuuteen aloin oivaltaa, että taulukossa 11 hahmottelemani jaottelu on löydettävissä myös kielitieteellisistä julkaisuista ja tutkimuksista. Vaikka tutkimusten kohteena on näennäisesti sama asia – puhuttu, alueen perusteella tunnistettava ja alueellisesti jaoteltava kielimuoto – on tutkijasta ja termien määrittelystä riippuen käsillä itse asiassa jompi kumpi: ”aito murre” tai ”vaihteleva (alue)puhekieli”, parhaassa tapauksessa molemmat yhtä aikaa. Tätä aihetta sivuan luvussa 5.4.3.

Yksin tästä tematiikasta ja aineistoanalyysistä saisi aikaan kokonaisen pro gradu -työn tai tieteellisen artikkelin. Yritän tässä aluvussa siis käydä oman aineistoni avulla pinnallisesti lävitse asiaa, jonka syvempi analyysi jää jatkotutkimuksen harteille.

5.4.1. Kielenkäyttäjien vaihtelutietoisuus

Muutama informanteistani toi ilmi tiedostavansa tilanteisen variaation tiedostamistestin tekemisen yhteydessä. Esimerkiksi Siru tuo esille tiedostavansa oman idiolektinsa

tilanteisen vaihtelun siinä suhteessa, että puhuu toisille porilaisille eri tavalla kuin ei-porilaisille:

(57)

LA: nii. sää voit nyt iha vaa nyt niijku päättää, tavallaa, sä voit vaiks. todeta, et nyt mä niijku, valitsen tästä sen jota äidin kanssa käyttäisin, en sellaista jota. mummu käyttäis.

S: mä valitsen sen ni se on luontevampi, koska mää puhuisi varmaa nii, en puhuis niijku, ei porilaiselle mut mun äidilleni varmaa tai jollekki siis sillee, porilaisittain.

Siru, (Siru & Sini) T murteistus

Joissakin tapauksissa idiolektin sisäinen variaatio, ”porilaisaineksen variaatio” on selvinnyt informantille jossain tilanteessa tai jonkun toisen osoittamana. Esimerkissä 58 Sebastian kertoo, miten ”porilaisuudet” omassa kielessä tulevat pintaan esiintymistilanteissa:

(58)

S: sit myäski se_et, mä_o huomannu- tai, mä saa palautet ain siit et jos mä jännitän, tai niijku, joku esiintymistilanne,

LA: ni.

S: mä itse asias videoin just, omaa puhettani yhtee, ööö, jatkokoulutusjuttuu ni, huomasi et se_oli hyvinäki porilaist et se jotenki jännitys tuo sielt se, alkuperäse tunnekiälän tai jonku sellassee.

Sebastian, (Sebastian & Severi) VH

Esimerkki 58 on siitäkin mielenkiintoinen, että Sebastian alkaa kertoa vaihteluhavainnosta omana havaintonaan, mutta tarkentaa sen oikeastaan tulleen tietoonsa toisten antaman palautteen kautta (*mä_o huomannu- tai, mä saa palautet ain siit*).

Vaikka alaluvussa 5.1.1. mainitsin, että PM-aineistoni informantit eivät tehneet havaintoja Porin aluepuhekielen muutoksesta ja variaatiosta, se ei tarkoita, että he eivät tiedostaisi millään tavalla kielellisen vaihtelun ja muutoksen ilmiöitä. Muutamat PM-aineistoni informanteista pohdiskelevat paitsi vaihtelua ylipäättään myös omaa kielellistä repertoariaan suhteessa Porin murteeseen. Esimerkiksi Pauliina vastaa kysymykseeni murrerajoista ja esittää ennen esimerkin 59 katkelmaa teesin, että murrerajoja on vaikea määrittää, koska kieli elää ihmisissä, jotka puolestaan matkustelevat ja muuttavat. Omalla kohdallaan hän ei kuitenkaan usko sidoksen Porin murteeseen olevan niin vahva, että se kestäisi eron fyysisestä kielikontekstista, Porin kaupungista:

(60)

P: mää luulen että, mun kieleen esimerkiks ei tulej jäämään porim murretta.

LA: nii.

P: et, mulla se on joteŋki (naputtaa pöytää) aina se kieli sillee nii hetkessä,
LA: nii.
P: että, että tota, et nii.
Pauliina, VH

Myös esimerkiksi Pauli tuo esiin, että tiedostaa vaihtelun ihmisten kielenkäytössä paitsi eri tilanteissa myös idiolektien sisällä. Kysyessäni häneltä Porin murteelle läheisintä murretta hän siirtyy analysoimaan pääkaupunkiseudun puhekieltä, jota kuvailee erilaisten murteiden sekoitukseksi. Esimerkissä 61 Pauli jääkin pohdiskelemaan sekä yksittäisten kielenkäyttäjien tilanteista variaatiota (*voe' äänem painot muuttua*) että sitä, mitkä seikat kielenkäyttäjien puheeseen vaikuttavat (*riippue sitte ihmisten omista taustoista et mikä mihin kiv vaikuttaaj ja*):

(61)
P: täälläki, aika monet puhuu sillä tavalla, suht rivakasti-
LA: nii.
P: et tavallaan- et tottakais sitte jos siiheŋ keskusteluun yhtyy niitä ihmisiä sieltä lapista tai itäsuomesta ni, se oe- voe' äänem painot muuttua ja riippue sitte ihmisten omista taustoista-
LA: mm.
P: et mikä mihin kiv vaikuttaaj ja, ja sit jos tavallaa, porukkaa om paljon jostakim maakunnista nes saattaa alkaa keskenään puhua sitä omaa murrettam mutta tota-
Pauli, VH

Lopuksi on todettava, että muutama PM-aineistoni informanteista toi eksplisiittisesti ilmi, että ”puhuu yleiskielisesti”, eivätkä läheskään kaikki informanttini ainakaan maininneet tiedostavansa tilanteista variaatiota puheen murteellisuuden suhteen.¹⁵ Vaihtelutietoisuus oli kuitenkin jollakin tapaa läsnä lähes jokaisessa haastattelussa, esimerkiksi ”murre tarttuu” -tyyppisten keskusteluaiheiden kautta (ks. mm. esimerkki 34). Esimerkiksi informanttini Pasi pohdiskelee, miten Porin murteen ”ihme leikkaus” on muuttanut hänenkin tapaansa puhua:

¹⁵ Kielenkäyttäjien kuva itsestään murteen puhujina versus yleiskielisinä puhujina saattaa myös muuttua iän myötä, asenteen muutoksen tai lisääntyneen tietoisuuden tuloksena (ks. esim. Mustanoja 2009: 78–79).

(62)
P: em mäkää ot tällai puhunu enne.
LA: nii.
P: ni ku mä ny- mäkip puhu tällail_et sanoij ja-
LA: (naurahtaa)
P: sanoja, tällälaila, pitäs puhuu. (naurahtaa)
LA: ni. (naurahtaa)
P: et kyl se vähä tulee siält tommone, ihme, leikkaus.
LA: mm.
P: en tiä se on joteņki. vaikee selittää kyl.
Pasi, VH

Aineistoni valossa voinee siis turvallisesti olettaa, että jokaisella informanteistani oli vähintäänkin tiedostamatonta tuntumaa siihen, että puhutun kielen ominaisuuksiin kuuluu variaatio ja siten myös muutos.

5.4.2. Murre normatiivisena kielenä

Alaluvussa 5.4.1. kuvailemani varioivan ja funktionaalisen puhekielen lisäksi informanttini tuntuivat tunnustavan hyvin erilaisen puhekielen muodon, jota tässä alaluvussa 5.4. olen kutsunut termillä ”(aito) murre”. Tämän työn alaluvussa 5.1. esittelin, miten informanttini pyrkivät representoimaan ”aidon murteen” ja keihin he viittasivat puhuessaan ”aidon murteen osaajista” ns. murreauktoriteetteina. Nämä informanttien pohdinnat aidon murteen ympärillä kuvaavat nähdäkseni juuri heidän tapaansa jäsentää murre normatiiviseksi kielimuodoksi, jota kuvasin taulukossa 11. Tyypillistä informanttien aidon murteen pohdinnoille oli, että ne kytkeytyivät jonkun toisen kielenkäyttöön – ”aidon murteen” puhujana nähtiin joku toinen, tyypillisesti vanhempi henkilö ja vaikka omassa kielessä tunnistettiin ja tunnustettiin olevan alueellista ainesta (ks. tarkemmin 5.4.1.), ei itseä kielenkäyttäjänä asetettu ”aidon murteen puhujan” positioon, ainakaan samalla tavoin kuin nämä usein identifioimattomat auktoriteettiasemaiset ”aidon murteen osaajat”.

Vaikka aidosta murteesta puhuttaessa käsillä olisivatkin myös kielenkäyttäjät kuten murreauktoriteetit, on aineistoni perusteella todettavissa, että aidosta murteesta puhuttaessa kielenkäyttäjät asettuu mentaalisesti taustalle itse kielimuodon noustessa edustalle. Murre näyttäytyy luonnollisena kielenä, jota ”käytetään” aivan kuin vierasta kieltä (esim. ”en ole päässyt käyttämään englantia pitkään aikaan”), kuten Satu esimerkissä 63 kuvaa kysyessään tarkennusta tiedostamistestin murteistusluennan ohjeistukseen:

(63)

S: oikee semmoseks vanha aikaseks mitä ei välttämät ittekkää kä- niñku ni- karrikoidusti käytä?

LA: nii!

S: joo.

LA: tai sis semmoseks mitä sä ajattelet semmosen, stereotyyppisen niñku, porina tai semmosen joteñki, nii.

S: joo.

Satu, TT

Kuten esimerkistä 63 ja alaluvun 5.1.1. ajallista kiinnekohtaa käsittelevistä aineistoesimerkeistä käy ilmi, erityisesti SP-aineiston informantit liittivät ”aidon murteen” menneeseen tai vähintään väistyvään aikaan.

Lisäksi aineistossani on useita retorisia rinnastuksia murteen ja vieraan kielen välillä – murre rinnastetaan luonnolliseen kieleen, jota joko osataan tai ei osata. Esimerkissä 64 Peppi kyseenalaistaa leikillisesti imitaatiotestiin orientoituessaan opinnäytetyöni tarkoituksen:

(64)

P: mä toivon että tää suñ kradun lopputulos on se että ulkopaikkakuntalaiset eivät osaap poria-

LA: (nauraa)

Peppi, IT

”Luonnollinen kieli” -rinnastus ei kuitenkaan koske aineistossani vain Porin murretta vaan murteiden kuvaamista ylipäättään. Esimerkissä 65 Piia toteaa, ettei osaa Turun murretta, vaikka on sieltä kotoisin. Tämän todettuaan hän pohdiskelee sitä, mikä minuakin kielentutkijana kiinnostaa: miksi toisten – tässä tapauksessa hänen ystäviensä – puheessa alueellissävytteinen aines on vahvasti läsnä ja hänen puheessan (ainakaan hänen itsensä mukaan) ei, vaikka mitään ilmiselvää ja arkijärkistä selitystä ei erolle ole:

(65)

P: mut tosiaan. mut et tosiaan tuntuu et niñku itelle esim (yskäisee) ku, pyydetää aina välil niñku puhuu jotai turum murret ku on siält, kotosin-

LA: mm.

P: mut ku mä en oikee osaa. (naurahtaa)

LA: nii nii.

P: tai joteñki et. (.) en niñku, ymmärräs sitä, murretta nii hyvin et. en sit tiäm mistä johtuu et sit taas on niñkuk kavereita jotka, puhuu tosi vahvaa turkua.

Piia, VH

Yleisesti ottaen murre-kieli -rinnastuspari on vahvasti läsnä koko aineistossani ja näkyy monessa informanttien vastauksessa kysymykseen katsomatta. Esimerkissä 67 Pirita

kuvailee vapaasti Porin murretta kielenä, jolla on omia tyypillisiä piirteitä (vrt. ranska rakkauden kielenä jne.):

(67)

P: vähän niinju (semmse aattelet) tiäks, jos porim murteella kiroilet ni sä oot uskottavampi.

LA: (nauraa)

P: (nauraa) ko se ettät sää kiroilisit savoks. (nauraa)

LA: joo.

P: jost- jostai syystä tää- tu- tulee semmne et se on niinju semmne tosi jämäkkä, kieli ja-

LA: m.

P: ja semmone- toiki on niinju, ehkä nyt löydä iha oikeet sanaa mut semmone, karski ehkä vähä (jopa)-

LA: joo.

P: sellane.

Pirita, VH

Myös sanonta ”on kuin oma kielensä” ja muut vertauskuvat mielikuvineen varmasti vaikuttavat informanttien sanavalintoihin ja ajatteluun. Luviaa tai Raumaa luonnehtii ”omiksi kielikseen” ainakin kolme informanteistani (Pilvi, Paula, Petra). Tämä murteen rinnastuminen luonnolliseen vieraaseen kieleen on analogiana ja vertauksena niin normaalistunut, että myös itse yllätyksekseni käytän sitä Petran haastattelussa:

(68)

LA: tota sit jos sä miätit tai niinju että millä sanoilla sää kuvailisit tai niinju, poria, tai porin kieltä et, mi- mimmosta se on, tai milt se kuullostaa.

Petra, VH

Kielenkäyttäjät ja minä emme ole yksin: myös kielitieteellisessä kirjallisuudessa murretta saatetaan kutsua jonkin alueen kieleksi (Siitonen 1995: 155). Vaikka tarkoitus on käyttää vertaiskuvallista kieltä, ei liene kohtuutonta väittää, että kieli murteen metaforana kytkee murteeseen luonnollisen ja normitetun kielen piirteitä kuten ”oikeat ja väärät” muodot, sanastollisuus, osaaminen ja opettelu.

Imitaatio- ja tiedostamistestin yhteydessä puhun myös dialogin ”kääntämisestä”, joka sanasemanttisesti prosessina (käännetään kielestä toiseen) osaltaan vahvistaa ja orientoi informantit puhumaan murteesta ”vieraana kielenä”. Jos keräisin aineistoni nyt, välttäisin kyseisen vaikutelman luomista ja vahvistamista, ja ohjeistaisin testit erilaisin sanamuodoin.

Lopuksi on mainittava, että murteiden ”kielistynyttä” asemaa tuetaan yhteiskunnassa ja julkisessa keskustelussa monella tapaa. Luvussa 5.1.2., jossa käsittelin murreauktoriteetteja, esiin nousivat esimerkiksi murrekirjat ja eritoten muresanakirjat, jotka vahvistavat olemassaolollaan sitä käsitystä, että murteet ovat normatiivisia,

luonnollisia kieliä. Myös erilaiset murretaiteilijat, murreesarjakuvat ja muu murrekirjallisuus tukee tätä vaikutelmaa. Ei siis ole ihme, että myös tavallisten kielenkäyttäjien kielikäsitteet ohjautuvat käsittämään murteet kokonaisina, ehyinä ja opeteltavina kielimuotoina – ei elävinä, muuttuvina ja jatkuvasti vaihtelevina puhutun kielen muotoina.

5.4.3. Kielitieteilijät aluepuhekielen tai murteen tutkijoina

Kuten jo luvussa 4.3. mainitsin, tuntui traditionaalisten murteenkuvausten vertaaminen kielenkäyttäjien havaintoihin vaivalloiselta. Sekä Wiik että Eskola eksplisiittisesti toteavat tarkastelevansa murretta kielimuotona, joka on kadonnut tai katoamassa. Informanttini puolestaan kuvasivat limittäin ”aitoa murretta” ja funktionaalista, elävää puhekieltä. Näistä kahdesta hyvin erilaisesta näkökulmasta näennäisesti samaan puhutun kielen muotoon oli haastava löytää kohdennusmerkkejä, jotka tekisivät vertailemisesta mahdollista ja järkevää.

Esimerkiksi kirjassaan Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset (2010) Marjatta Palander pyrkii määrittelemään termin ”murre” ja muut moninaiset termit, joita alueellisesti leimallisesta puhutusta kielestä kielitieteilijöiden keskuudessa on käytetty ja käytetään. Vaikka Palanderin selvitys terminologiasta on tyhjentävä ja kattava, on Palanderin hahmottelussa läsnä ajallinen eriyttäminen: ”perinnäiset murteet” ja ”paikallismurteet” sekä ”aluemurteet” kuvataan menneiden aikojen ja pienten kylien murteina, joiden rinnalle ja/tai tilalle nykyiset ”kaupunkipuhekielet” ja ”nykypuhekieli” ovat syntyneet. (Palander 2010: 27) Kansanlingvistiikka ja -dialektologia nojaavat fennistisessä tutkimuksessa vahvasti vanhaan dialektologien traditioon, jossa variaatiota ei olla katsottu murteiden tutkimuksessa relevantiksi tutkimuskohteeksi, sillä murteiden ajateltiin joka tapauksessa katoavan tyystin (Nuolijärvi – Sorjonen 2005: 11–12). Kenties tämän vuoksi kahtiajako ”uusien aluepuhekielten” ja ”vanhojen murteiden” välille on jäänyt henkiin, vaikka kielitieteilijät eivät sitä tietoisesti enää pidä elossa. Keskustelua siitä, että termit eivät tosiasiaassa vastaa toisiaan ja niitä käytetään synonyymisinä, vaikka tarkoitteet tuntuvat olevan hyvinkin erilaisia, on kyllä käyty (Hurta 1999: 56).

Hyvänä esimerkkinä kahtiajaosta ja kielitieteilijöiden tiedostamattomasta ristiriitaisesta suhtautumisesta kielen muutokseen löytyy Liisa Mustanojan väitöskirjasta. Mustanoja kirjoittaa, että ei-lingvistin vertailukohteena on muuttumaton vanhan murteen ideaali,

kun taas kielentutkijan näkökulmasta on selvää, että murre voi ajan myötä muuttua ja silti säilyttää alueellisen omaleimaisuutensa (Mustanoja 2011: 372). Saman luvun viimeisessä kappaleessa hän kuitenkin kirjoittaa: ”Tampereen kaupunkimurteen säilyminen on murrebuumin myötä saanut vahvaa tukea, ja murteella on kaikki edellytykset elää ja voida hyvin myös tulevaisuudessa. (Mustanoja 2011: 373). ” Jos muuttumaton murre ei ole kielitieteilijöiden vertailukohde, minkä kielimuodon ”edellytyksistä elää” puhumme ja miksi?

Tässä tutkimuksessa olen nimennyt tutkimuskohteekseni alueellisesti leimallisen ja sellaiseksi tunnistettavan puhutun kielen. Kielimuoto voi olla tunnistettava, vaikka jotkin sen piirteet muuttuisivat, enkä lopulta ole täysin vakuuttunut siitä, että murteet – niin kuin kielenkäyttäjät ne toisistaan erottavat – olisivat vain erilaisten tutkijalähtöisesti määritettyjen piirrejoukkojen summa. Joka tapauksessa lienee vähintäänkin perusteltua väittää, että Palanderin toteamus: ”Kielitieteilijälle murre -termin merkitys on neutraali” (Palander 2010: 28) on kyseenalainen.

Luvussa 5.4.2. esittelemääni kieli- ja murrekäsitteiden välistä analogiaa voi soveltaa myös kielitieteilijöiden näkemyserojen samankaltaisuuteen erilaisten kiellisten periaateristiriitojen yhteydessä. Yhtymäkohtia esimerkiksi suomen kielen poliittiseen ohjailuun ja kielenhuoltoon liittyvään keskusteluun on nimittäin nähtävissä. 1900-luvun alkupuolen pitkälliset taistelut ja kipakat väittelyt suomen kielen ohjailun pääperiaatteista ovat palautettavissa fennistien väliseen periaatteelliseen eroon: pitäisikö normitetun kielen seuralla sitä, miten ihmiset puhuvat (deskriptiivinen näkemys, kielenhuolto) vai pitää yllä kansallista kunniaa ja saada ihmiset puhumaan ja kirjoittamaan ”oikein” (puristinen näkemys, oikeakielisuus)? (ks. esim. Kalliokoski – Pokela 2004). Hyvin samankaltaisena vedenjakajana voi nähdä myös kielitieteilijöiden asenteet suhteessa dialektologisen tradition määrittelemiin ja ainakin aikaisemmin katoavaksi uskottuihin murteisiin ja nykypuhekieliksikin kutsuttuihin kielimuotoihin, jotka tosiasiallisesti ovat sama, alati muutoksessa oleva tutkimuskohde: puhuttu, alueellisesti tunnistettava suomen kieli.

6. Metodologisten ratkaisujen arviointia ja pohdintaa

Tässä luvussa käsittelen sellaisia seikkoja, jotka tutkimusprosessin aikana herättivät minut pohdiskelemaan metodologisia valintoja paitsi tässä tutkimuksessa myös muissa fennistisissä kansan- ja sosiolingvistisissä tutkimuksissa. Luvussa 6.1. pohdiskelen, voiko tutkijan oma kotipaikkakunta vaikuttaa hänen harjoittamaansa kielitieteelliseen tutkimukseen ja kysyn perustellusti, miksi kyseistä seikkaa ei juurikaan fennistien piirissä ole problematisoitu. Luvussa 6.2. puolestaan erittelen haastattelututkimuksien yhteydessä kerättyjen taustatietojen relevanssia ja monitahoisuutta. Luvussa 6.3. käsittelen tämän tyyppisten tutkimuksien yhteydessä esiteltyjä ja rakenneltuja integraatioindeksejä osanan kielenkäyttäjien puhekielen analyysiä ja kyseenalaistan niiden merkityksen kvalitatiivisen sosio- ja kansanlingvistisen tutkimuksen kannalta.

6.1. Tutkija oman murteensa puhujana ja tutkijana

Monet suomenkielistä puhekieltä alueellisesta näkökulmasta tarkastelevat nykytutkimukset on tehty tutkijan omalla synnyin- tai asuinseudulla. Toisin sanottuna tutkija on tutkinut aluepuhekieltä, joka on hänelle merkityksellinen ja todennäköisesti jollakin tapaa hänen oman idiolektinsa osa (esim. Vaattovaara 2009, Mustanoja 2011, Nuppenen 2011).

Kulttuurientutkimuksen ja muiden etnografisiksi tutkimusaloiksi lukeutuvien tieteenalojen käsitteelliseen metodologiaan on 1960-luvulta saakka liitetty emic-etic -jaottelu, jolla tutkija jäsentää tietoa tutkimuskohteestaan ja samalla punnitsee suhdettaan ja näkökulmaansa tutkimuskohteeseen. Emic-tasolla käsitellään kulttuurin sisäisiä rakenteita ja näkökulma kulttuuriin on yhteisön sisäinen. Etic-taso puolestaan tarjoaa etäisemmän ja objektiivisemmän, kulttuureita ulkoapäin tarkastelevan ja niiden piirteitä vertailevan näkökulman. (Routledge encyclopedia of social and cultural anthropology 2010: 220.) Näkökulmien ymmärrys ja tietoinen valinta vaikuttaa myös siihen, miten tutkijan tulee problematisoida oma tutkimusprosessinsa. On ymmärrettävää, että tutkiessamme esimerkiksi suomalaista kahvipöytäkulttuuria saatamme oman kulttuuriperintömme vuoksi olla ns. sokeita sellaisille huomioille, joita kulttuuripiirimme ulkopuolinen tutkija havaitsisi. Toisaalta tutkiessamme itsellemme vierasta kulttuuria saatamme jättää huomiotta tutkimuksen kannalta merkityksellisiä asioita.

Sosiolingvistiksi ja eritoten kansanlingvistiksi tutkimuksessa kielitutkimus leikkaa kiistatta kulttuuritutkimuksen rajapintaa. Kun tutkijan tutkimuskohteina ovat kielenkäyttäjien havainnot ja asenteet omasta kielestään, ei kielen ja kulttuurin symbioottista suhdetta voi vähätellä. Siitä huolimatta itselleen läheistä kielimuotoa tutkivat kielitieteilijät eivät toistaiseksi ole problematisoineet tutkijapositionaan, vaan huomiot tutkijan omasta taustasta ja sen vaikutuksista ovat jääneet hajanaisiksi. Esimerkiksi Marjatta Palander mainitsee, että itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsityksien selvitystyön yhteydessä on havaittu, että pääasiassa opiskelijoiden tuottamissa litteraateissa saattaa olla virheitä johtuen siitä, että jokin piirre on puuttunut litteroijan omasta murteesta ja jäänyt siksi tältä ”kuulematta” (Palander 2010: 186). Oman idiolektini ja siten kuuloherkkyyteni vaikutusta translitteraatiopresssiin olen pyrkinyt minimoimaan siten, että luvussa 4.2.3. tarkastelemani SP-aineiston litteraattit on tarkastanut toinen työni ohjaajista, FT Tommi Kurki.

Johanna Vaattovaara puolestaan kertoo tehneensä oman väitöskirjatutkimuksensa haastattelut Pellossa ”itselleen luontevalla peräpohjalaisella murteella”, mutta painottaa alaviitteessä olevansa ”ulkopuolinen” mitä Tornionjokilaaksoon tulee (Vaattovaara 2009: 50). Samaisen väitöskirjan esipuheessa hän kuitenkin kiittää liikuttavin sanankääntein isäänsä, jonka identifioi tornionjokilaaksolaiseksi (Vaattovaara 2009: esipuhe), joten lienee perusteltua väittää, että myöskään Vaattovaaran näkökulma tutkimuskohteeseensa ei ole täysin ulkopuolisen tai vailla henkilökohtaista sidosta. Liisa Mustanoja, jonka väitöskirjatutkimus käsittelee idiolektien muutosta tamperelaisten kielenkäyttäjien reaaliaikaisen pitkittäisaineiston valossa, ei mainitse omaa suhdettaan Tampereeseen tai sen kieleen ollenkaan, vaikka pääteltävissä on, että hänellä on henkilökohtainen suhde kaupunkiin ja sen alueella puhuttuun kieleen.

Vaikka en oman tutkimusasetelmani suhteen pysty tarkemmin syventymään siihen, mitä kaikkia mahdollisia vaikutuksia omalla kielellis-kulttuurisella taustallani tutkimukseni kannalta on ollut, pystyn epäilyksettä toteamaan ainakin sen, että niitä on ollut. Ensinnäkin, kuten luvussa 5.3. aineistoesimerkeilläni osoitin, kielenkäyttäjän henkilökohtaisella suhteella kielimuotoon on merkitystä kieltä tutkaillessa ja sitä kommentoidessa. En näe mitään syytä, miksi kielentutkija ja ei-kielitieteellisen koulutuksen saanut kielenkäyttäjä eroaisivat tässä toisistaan, vaikka kielitieteilijän ote on analyttisempi. Lisäksi kahdessa aineistoni haastattelussa (Pinja, Petri) haastateltava

tarttui puheeseeni ja käytti siten omia repliikkejäni esimerkkeinä kielenpiirteistä, joihin ei kuvauksellisin keinoin päässyt käsiksi. Lopulta ei ole likimainkaan mahdotonta, että olen johdatellut haastateltaviani tai tulkinnut tutkimusaineistoani eri tavalla kuin tutkija, jolla ei ole henkilökohtaista suhdetta Poriin ja sen alueella puhuttuun kieleen, tai edes käsitystä siitä. Samaan hengenvetoon on kuitenkin huomautettava, että todennäköisesti jotkin tässä työssä esiin nostetut seikat olisivat jääneet huomiotta, jos tutkimuskohteeni olisi minulle vieras ja näkökulmani tutkimaani kielimuotoon ulkopuolisen. Joka tapauksessa: kielitieteilijät eivät kommentoi ja tutki kieltä sen ulkopuolelta – koulutuksesta ja kriittisestä tutkimusotteesta huolimatta olemme myös tavallisia kielenkäyttäjiä, joilla on henkilökohtainen suhde kieleen ja jokin kielellis-kulttuurinen tausta.

6.2. Taustatietokäsite murroksessa

Kielenulkoisten muuttujien vaikutusta tehtyihin havaintoihin on tarkasteltu sosiolingvivistissä tutkimuksissa labovilaisittain traditionaalisten muuttujien joukolla. Traditionaaliseksi taustamuuttujaksi on valittu muuttujia kuten ikä, sukupuoli, syntymäpaikka ja muuttohistoria sekä vanhempien syntymäpaikat. (Ks. esim. Milroy – Gordon 2003: 23–48.) Tällaiset tiedot myös minä keräsin informanteistani ja esittelin ne luvuissa 3.2. ja 3.3.

Näiden vertailtavien ja absoluuttisten taustatietojen lisäksi aineistoni tulkintaan vaikutti erinäiset implisiittiset ja eksplisiittiset taustatiedot, joita informantit jakoivat kanssani haastattelutilanteessa. Informantit saattoivat esimerkiksi positoida itsensä joko asiantuntija-asemaan tai selkeästi maallikon asemaan. Tämän positioinnin he saattoivat tehdä hyvin suurin sanankääntein, kuten Piia esimerkissä 69:

(69)

et mä just mietin sitä ku sä kutsuit mut haastateltavaks ni mä ooj joteņki murteiden kans tosi niņku huono-
Piia, VH

Lisäksi informantit saattoivat tuoda implisiittisesti ilmi, että ovat syventyneet asiaan ja pitävät itseään ”kieli-ihmisinä”. Selkeimmät esimerkit tällaisesta asiantuntijuuden implisiittisestä osoittamisesta ovat kielitieteellisen koulutuksen saaneen Samin (esimerkki 71) ja toisaalta Pepin (esimerkki 70) haastatteluista, joissa molemmat osoittavat sanavalinnoillaan (*tendessi*, *dialekti*) syventyneisyyttä ja jonkinasteista harrastuneisuutta kielen ilmiöitä koskien ja mahdollisesti myös tarvettaan osoittaa se.

(70)

P: et mä niin ku, olettais in että näissä, dialekteissa ei oo niim paljo eroo.

Peppi, VH

(71)

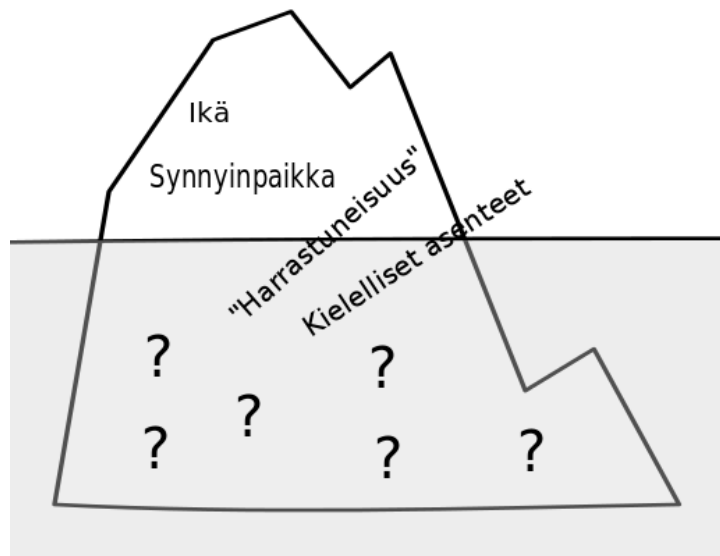
toki kiele nkäytöst jos puhutaa ni kyllähä sit taa_se ympäristö sitä muakkaa. et kyl semmosii tendensei on nähtävis.

Sami, VH

Tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston ja tutkijan suhde on erityislaatuinen, sillä tunnen kaikki SP-aineiston informantit henkilökohtaisesti, suurimman osan hyvinkin läheisesti. Vaikka tällaisesta asetelmasta saattaa olla tutkimuksellisesti myös haittaa, sai se minut pohtimaan erityisen kriittisesti taustamuuttujien ja kielenulkoisten muuttujien vaikutusta informanttien vastauksien eli aineiston tulkintaan. Koska tämä tutkimus kuten useimmat kvalitatiiviseen haastatteluaineistoon pohjaavat tutkimukset perustuvat viimekädessä tutkijan tekemään analyysiin, on perusteltua olettaa, että analyysiin vaikuttavat kaikki ne informanttien henkilöhistoriaan ja persoonaan liittyvät muuttujat, jotka tutkija informanteistaan tietää. Käytännössä aineistoanalyysiini on siis saattanut vaikuttaa sellaiset muuttujat, joita toisenlaisessa tutkimusasetelmassa tutkija ei saisi tietoonsa kuin sattumalta. Tällaiset tiedot voivat vaikuttaa paljonkin esimerkiksi syvälukutekniikalla tuotettuihin integraatioindekseihin. Esimerkiksi Johanna Vaattovaaran väitöskirjassaan käyttämä kiinnittyneisyysindeksi perustuu osittain haastateltavien antamien vastauksien sanavalintojen tunteellisuuteen (Vaattovaara 2010: 78-91). Vaattovaara perustelee ratkaisuaan sillä, ettei halunnut tutkijalähtöisesti määrittää kiinnittäytymisen indikaattoreita vaan halusi poimia ne aineistosta (Vaattovaara 2010: 79). Vaikka Vaattovaaran ajatus aineistolle uskollisesta lähestymistavasta on ihailtava, on se mainitsemieni taustatietojen kannalta melko ongelmallinen. Yksittäisten sanavalintojen analyysissä tulkinnan luotettavuuden vaarantaa se, ettei tutkija voi olla hallitusti selvillä kielenkäyttäjien persoonallisuuksista ja yksilöllisistä sanasemanttisista vivahde-eroista (kiinnittäytymisindekseistä tarkemmin ks. alaluku 6.3.).

Kuviolla 2 pyrin havainnollistamaan, miten kvalitatiivisessa tutkimusaineistossa erityisen merkitykselliseen asemaan nousevien taustatietojen ja kielenulkoisten muuttujien joukko hahmottuu: jäävuoren huippuna ja aina näkyvissä ovat traditionaaliset kielenulkoiset muuttujat (esim. ikä, synnyinpaikka, sukupuoli).

Haastattelutilanteessa tutkija saattaa saada käsityksen informantin kielellisistä asenteista ja kielisuhteesta (ks. esim. 5.3.) tai asemoitumisesta asiantuntija-maallikko -akselille. Jäävuoren juureen jää kuitenkin paljon seikkoja, jotka kuitenkin taustalla vaikuttavat kielenkäyttäjän suhtautumiseen puhuttuun kieleen.

KUVIO 2. Kielenulkoisten muuttujien tavoitettavuus tutkijan näkökulmasta.

Omassa tutkimusasetelmassani olen ollut siinä poikkeuksellisessa tilanteessa, että SP-aineiston informanttien osalta minulla on ollut epätyypillisen paljon tietoa niistä seikoista, jotka kuviossa 2 jäävät tutkijan ulottumattomiin, aineistonkeruutilanteen pinnan alle. Tämän työn puitteissa minun ei ole mahdollista arvioida perinpohjaisesti, miten asetelma on vaikuttanut aineistoanalyysiini ja siten tutkimukseni tuloksiin. Rehellisyyden nimissä on kuitenkin mainittava, että vaikutusta varmasti on ollut.

Vaikka ihmistieteellisissä haastattelututkimuksissa on mahdotonta päästä laboratorio-olosuhteiden kaltaisiin mittaustuloksiin (eikä se toki ole edes tarkoituksenmukaista) on kuitenkin huomattava, että nykyisen mallinen tapamme kerätä taustatietoja vain traditionaalisesta muuttujajoukosta on riittämätön. Uudenlaiset datankeruumenetelmät ja olemassaolevat sosiaalisen median aineistot (esimerkiksi Facebook ja Google+ -kontaktit mallintamassa kielenkäyttäjien sosiaalisia ja kielellisiä kontakteja) tarjoavat

monenlaisia mahdollisuuksia täysin uudenlaisten muuttujajoukkojen ja sosiaalisten verkostojen hahmottamiseen tutkimuksen tueksi.

6.3. Integraation ja ”kotiseurakkauden” tutkimisesta kielel- nulkoisena muuttujana

Alueellisesti tunnistettavan puhekielen säilymisen ja/tai muuttumisen ja niihin kohdistuvien asenteiden fennistisessä tutkimuksessa on haluttu ottaa kielen ulkoisena muuttujana tarkasteluun myös informanttien kiinnittyminen tai integraatio omaan kotimai-
tai asuinseutuunsa. Tämän kiinnittymisen, nk. kotiseurakkauden operationalisoimiseksi on puolestaan kehitelty erilaisia indeksejä (ks. väitöstutkimuksista esim. Kurki 2005, Vaattovaara 2009). Näillä integraatioindekseillä on pyritty todentamaan, että positiivisesti kotiseutuunsa tai paikkaan suhtautuvien asenne näkyy myös heidän idiolektissään. Toisin sanoen indeksien päätarkoitus oman tulkintani mukaan on osoittaa todeksi ns. maalaisjärkinen oletus siitä, että mitä positiivisemmin kielenkäyttäjä kotipaikkakuntaansa suhtautuu ja mitä vahvemmat sosiaaliset ja kielelliset kontaktit hänellä paikkakuntaan on, sitä vahvempaa murretta hän puhuu.

Indeksien toteuttamistapoja on monenlaisia. Tommi Kurki on omaan väitöstutkimukseensa räätälöinyt indeksin, joka yhdistelee kielitieteilijöiden pääasiassa Eva Sundgrenin, mutta myös Milroyn, Lippi-Greenin ja Edwardsin käyttämien indeksien ominaisuuksia. Käytännössä Kurjen käyttämä indeksi muodostuu 12-kohtaisen kysymyssarjan perusteella. (Kurki 2005: 82-83) Kurjen integraatioindeksin kysymykset käsittelevät seikkoja kuten puolison ja oman perheen kotiseutu ja yhteydenpitotiheys, työpaikkaan ja harrastuksiin liittyvien sosiaalisten kontaktien määrä ja yhteydenpitotiheys, muuttohistoria ja toiveasuinpaikka. Informanttien vastaukset Kurki on pisteteyttänyt ja laskenut lopulta pisteytyksestä indeksin arvojen 0-10 välille, jossa 10 on erittäin voimakas integroitumisaste ja 0 löyhä. (Kurki 2005: 260-261).

Johanna Vaattovaara on puolestaan halunnut oman indeksinsä muodostusmuuttujien olevan aineistolähtöisiä ja on siksi paitsi pisteteyttänyt informanttiansa vastauksia samankaltaisiin kysymyksiin kuin Kurki, myös tulkinnut vastauksien tunnepitoisuutta. Menettelyn heikkoudet: tutkijan intuition korostumisen ja yksilöllisen ilmaisun erot hän tunnustaa itsekin (Vaattovaara 2009: 89).

Vaikka houkutus todentaa havaittuja tuloksia luonnontieteellistä mitattavuutta imitoivilla mittareilla on suuri, on mielestäni järkevää kohdentaa tutkimukselliset intressit kvalitatiivisissa tutkimuksissa kohden niitä kielenkäyttäjiä ja kielenkäyttäjien joukkoa, joiden tapauksessa asennoituminen kotiseutuun, siellä puhuttuun kieleen ja murteellisuuteen ylipäättään ei ennusta sitä, miten alueellisesti tunnistettavaa kielenkäyttäjän tai heidän joukkonsa käyttämä kieli on. Viitteitä tällaisesta löytyy nimittäin myös viimeaikaisista puhutun kielen tutkimuksista (Ks. esim. Mustanoja 2011: 352–355).

Olisi kenties tarvetta kysyä, todentavatko indeksien viitoittamat tulokset indeksien tarpeellisuuden metodina. Toisin sanoen: viime kädessä kyse on siitä, löytyisivätkö nämä odotuksen mukaisesti ja niitä vastaan kielellisesti toimivat informantit aineistosta ilman integraatiomittareita normaalin kvalitatiivisen aineistoanalyysin avulla. Tässä tutkimuksessa kysyin SP-aineistoni informanteilta, tuntevatko he itsensä porilaisiksi vai onko Pori vain paikka, josta he ovat kotoisin. Vastaukset olivat moninaisia ja niiden analysoiminen olisi kiinnostavaa – samoin kuin vastauksien mallintaminen vasten informanttien käyttämää kieltä – mutta kumpikaan tarkastelu ei tämän työn puitteissa ole mahdollinen.

Integraatioindeksit ovat varmasti käytännöllinen apuväline isojen otoksien kvantitatiiviseen asenneanalyysiin, mutta pienissä aineistoissa niiden käyttäminen tuntuu kvalitatiivisen tutkimuksen perustelemiselta kvantitatiivisen tutkimuksen metodien kielellä.

7. Lopuksi

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellut sitä, miten kaksi nuorten aikuisten joukkoa, Porista kotoisin olevat ja Poriin aikuisiällä muuttaneet, tarkastelevat ja kuvailevat Porin aluepuhekieltä.

Informanttini tekivät puhutusta kielestä hyvin erilaisia havaintoja: kuvailevia ja kuvauksellisia, mutta myös kielenainekseen kohdistuvia huomioita. Aineistoni pohjalta Porin aluepuhekielen merkitseviksi piirteiksi hahmottuivat loppu-*n:n* kato, diftongien avartuminen, rajageminaation puuttuminen, vokaaliaineksen loppuheitto ja tietyissä määrin myös *d : r* -vaihtelu, yks. 1. ja 2. persoonapronomien *mää/sää* -edustus, yleisgeminaatio sekä *i : ei* -muotoinen imperfekti (*mietin : mietein*). Alaluvussa 4.2.4. spekuloin, kattavatko traditionaaliset piirrekategoriat sittenkään kaikkia alueellisesti merkitseviä piirteitä. Aineistossani tällaisia vaikeasti traditionaaliseen piirremäärittelyyn sopivia alueellisesti tunnistettavia kielellisiä seikkoja olivat informanttieni tekemät huomiot Porin aluepuhekielelle tyypillisestä rytmistä, joka liittyi sananrajaisiin ilmiöihin kuten loppuheitto, loppu-*n:n* kato ja yleisgeminaation puuttuminen.

Informanttini toivat haastattelussa esille myös kiteymiksi kutsumiani kielellisiä esimerkkejä, joilla he pyrkivät kuvaamaan koko Porin murretta tyypillisimmillään. Informanttien kielellistä kuvausta tarkastelin kahta Porin murteen traditionaalista kuvausta vasten: Paula Eskolan Porin murrekirjan (1987) ja Kalevi Wiikin Sano se murteella -teoksen (2006) Porin murteen määritelmiä. Luvussa 4.3. totesin, että informantit olivat joko vapaassa haastattelussa tai haastattelujen tiedostamis- ja imitaatiotestiosuoksissa yhdistäneet suurimman osan traditionaalisten kuvauksien mainitsemista piirteistä Porin murteeseen. Katvettakin löytyi: kaikkia piirteitä informantit eivät kommentoineet, eivätkä kaikki informanttien kommentoimat piirteet löytyneet traditionaalisista kuvauksista.

Analysoidessani informanttien tekemiä kielihuuomioita aloin hahmottaa, että kielen kommentointi ei ole yksinkertainen prosessi. Aineistostani löytyi erilaisia tulkintoja Porin murteen ajallisesta kiinnepohdasta ja siitä, kuka ”oikeaa murretta” osaa puhua (5.1.). Kommentoinnin kohteena ei myöskään välttämättä ollut kielimuoto, josta informanteilla oli kokonainen ja viimeistelty, omakohtainen kokemus – käsitykset kielimuodosta saattoivat muotoutua yhden kielenkäyttäjäkontaktin kautta.

Kommentoinnin tulokulmaan vaikutti myös informanttien ja käsillä olevan kielimuodon suhde – kysymykseni, joka käsitteli murteeseen havahtumisen kokemusta ei hahmottunut niille PM-aineistoni informanteille, joilla ei ollut Porin aluepuhekieleen kielellis-kulttuurista sidettä.

Informanttien kommentoinnin tavan ja siihen vaikuttavien seikkojen lisäksi havaitsin, että informanttien kommentoinnin kohteena tuntui olevan kaksi hyvin erilaista puhutun kielen käsitekonstruktiota: varioiva (alue)puhekieli ja aito, oikea murre. Alaluvussa 5.4.3. väitin, että tämän kaltainen kahtiajako näkyy edelleen myös kielitieteilijöiden keskuudessa. Informanttieni osalta tämä käsitteellisesti erilaisten alueellisesti tunnistettavien kielimuotojen määrittely tekee kyseenalaiseksi, onko tavoitteeni – Porin murteen merkitsevien piirteiden määrittäminen – ylipäätään mahdollista. Jos informantit luonnehtivat eri kielimuotoja, voi heidän tekemiensä huomioiden vertailtavuuden perustellusti kyseenalaistaa.

Luvussa kuusi pohdiskelin tutkimusasetelmaani ja metodologisia valintojani sekä kansanlingvististen tutkimusten metodologisia haasteita ylipäätään.

Aloitin tämän työn anekdootilla, jossa tuntematon ihminen tunnisti syntymäpaikkakuntani puheeni perusteella. Tämän ja lukuisten muiden vastaavien arkielämän tilanteiden valossa on siis turha keskustella siitä, onko murteita kielimuotoina olemassa – jos kielenkäyttäjät osaavat edelleen liittää ihmisen alueeseen puheen perusteella, lienee turha väittää, että sidosteisuus alueen ja kielen välillä olisi menettänyt merkityksensä. Tärkeämmäksi ja oleellisemmaksi kysymykseksi nousee, miten kielentutkijat alueellisesti leimallisia puhekielen muotoja tutkivat ja millaisia kysymyksiä he tältä alueellisesti tunnistettavalta kielimuodolta ja sen käyttäjiltä kysyvät.

Päättyessäni tätä tutkimustyötä minulla on enemmän kysymyksiä kuin sitä aloittaessa. Ovatko murteet yhtä kuin kielitieteellisesti määritettyjen piirteiden joukko? Jos ovat, miten voimme perustella, mitkä piirteet mihinkin murteeseen liitetään? Kuka tämän määrittelyn saa tehdä – kielenkäyttäjä vai kielitieteilijä? Jos puolestaan käytämme murteen tunnusmerkkinä sen tunnistettavuutta, olemme uuden umpikujan edessä. Kuka kelpaa minkäkin murteen tunnistajaksi?

Alueellisesti tunnistettavien puhutun kielten muotojen tutkimus erityisesti kielenkäyttäjien näkökulmasta on näkemykseni mukaan vasta aluillaan. Toivon, että tämä pro gradu -työ herättää kansanlingvistisen tutkimuksen kentällä ajatuksia ja tarjoaa osaltaan sytykettä sille uteliaisuuden kujeilevalle voimalle, joka tämänkin tutkimuksen sai aluille.

LÄHTEET

Aineslähteet

SAPU283 (Pauli)	SAPU284 (Pilvi)
SAPU285 (Paula)	SAPU286 (Peppi)
SAPU287 (Piia)	SAPU288 (Paavo)
SAPU289 (Pauliina)	SAPU290 (Pasi)
SAPU291 (Pirita)	SAPU292 (Petra)
SAPU293 (Petri)	SAPU294 (Pinja)
SAPU295 (Päivikki)	SAPU296 (Pekka)
SAPU297 (Sami)	SAPU298 (Siru & Sini)
SAPU299 (Siiri)	SAPU300 (Satu)
SAPU301 (Sebastian & Severi)	SAPU302 (Sanna & Santeri)
SAPU303 (Simo)	

Tutkimuskirjallisuus

Aarikka, Lotta 2011: ”*Emmää sillai porii niinko puhu*”. *Porin murre puheessa tiedostettuna ja tiedostamattomana*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kieli.

Eskola, Paula 1987: *Porin murrekirja*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Karhu, Anna 1995: Murrehaastattelu vuorovaikutustilanteena. Teoksessa: *Murteiden matkassa*. Studia Carelica Humanistica 6. Tampere.

Kotus, asennetutkimus [Online.] [Viitattu 9.10.2013]
Saatavissa: http://www.kotus.fi/files/2464/pdf_kysely_kielenkaytosta_2013-1.pdf

Kurki, Tommi 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kurki Tommi – Siitonen Kirsti 2009: Satakuntalaisuus puheessa. *Sananjalka 51. Suomen kielen seuran vuosikirja*. s. 158–166.

Krook, Kristina 1999: *Ensi tavun ie- yö- ja uo- diftongien avartuminen suomen murteissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Vammala.

Labov, William 1966: *The Social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
----- 1978: *Sociolinguistic patterns*. Blackwell Publishing. Oxford.

Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

LVV= Liikenneviraston välimatkalaskuri [Online.] [Viitattu 4.5.2011]
Saatavissa: <http://alk.tiehallinto.fi/www2/valimatkat/index.htm>

MPOK = Mu porini o kaunis -internetsivusto. [Online.] [Viitattu 30.3.2014]
Saatavissa: <http://muporiokaunis.fi/>

Hurta, Heikki 1999: Variaation tutkimuksen myytit ja stereotypiat.
Kirjoituksia sosiolingvistiikasta. s. 53–102. *Folia fennistica & linguistica* 22. Tampere.

Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2004: Suomalaisten murreasenteista.
Sananjalka 51. *Suomen kielen seuran vuosikirja*. s. 86–109

Milroy, Lesley – Gordon, Matthew 2003: *Sociolinguistics. Method and interpretation*.
Blackwell Publishing, Oxford.

Mustanoja, Liisa 2009: Tampereen puhekielen variaatio ja muutos 1970-luvulta
vuosituhannen taitteeseen. *Tampere kieliyhdistyksen*. s. 47–83 Suomalaisen kirjallisuuden
seura, Helsinki.
----- 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen: reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä*.
Tampere University Press.

Niedzielski, Nancy A. – Preston, Dennis R.. *Folk linguistics*. de Gruyter 2003.

Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen Marja-Leena 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun
kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten
tutkimuskeskus, Helsinki.

Nupponen, Anne-Maria 2011: “*Savon murre*” *savolaiskorvin*. *Kansa murteen
havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Joensuu.

Palander, Marjatta 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen
yksilömurteen kehityksestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
----- 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
2011.

Preston, Dennis R. 1996: *Whaddayaknow. The modes of folk linguistic awareness*.
Teoksessa: *Language awareness* 5/1 s. 40–73.

Pälli, Pekka 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis
Tampereensis 910. Tampere.

Rapola, Martti 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen kirjallisuuden
seura. Helsinki.

Routledge encyclopedia of social and cultural anthropology. 2010. [E-kirja.] Toim.
Alan Barnard – Jonathan Spencer. Routledge. Lontoo.

SAPU = Satakuntalaisuus puheessa –hankkeen kotisivut [Online.] [Viitattu 7.10.2013]

Saatavissa: <http://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/suomi-sgr/tutkimus/tutkimushankkeet/sapu/Sivut/home.aspx>

Siitonen, Kirsti 1995: Tuo noi – yhteisiä säikeitä Rauman ja Porin murteissa. *Kielen ja kulttuurin Satakunta*.s. 145–158. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 51. Vammala.

Vaattovaara Johanna 2009: *Meän tapa Puhua. Torniolaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Virtaranta, Pertti 1946: *Länsiyläsatakuntalaisen murteiden äännehistoria I*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Virtaranta, Pertti 1957: *Länsiyläsatakuntalaisen murteiden äännehistoria II*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Haastattelurunko

LIITE 1

Kursiivilla kirjoitetut täydennykset pyrkivät kuvaamaan sitä, miten asian loppukädessä haastateltaville haastattelutilanteessa esitin.

Yhdellä tähdellä merkityt kysymykset (*) on esitetty vain SP-aineiston informanteille, kahdella (**) vain PM-aineiston haastateltaville.

1. Millaisia sidoksia Poriin on? (sukulaiset, ystävät, työ, opiskelut)

→ SP: Miten usein käyt Porissa? Keitä yleensä siellä tapaat? Keitä sinulle tärkeitä siellä vielä asuu?

→ PMK: Mitä tiesit Porista ennen kuin muutit tänne? Asuuko sukulaisia? Kavereita? Onko Porissa syntyneitä kavereita/millaisesta porukasta kaveripiiri koostuu?

2. Tunteeko itsensä porilaiseksi?*

→ Ootko sä porilainen vai onko se vaan semmonen kaupunki, josta oot kotoisin?

3. Millä tavoin kokee, että porilaisuus kuuluu puheessa?*

4. Kokeeko, että porilaisuus on tarttunut omaan puheeseen?***

→ Ootko huomannu, et omaan puheeseen olisi tarttunut porilaisuuksia tai "jotain porilaista"? Tai onko joku muu huomauttanut jostain?

5. Osaako nimetä julkisuuden henkilöä, joka puhuu "selkeästi poria"?

→ Tuleeko mieleen jotain sellaista arkipäivän tilannetta (tai jos informantti on maininnut jonkun "tosi vahvaa poria puhuvan", viittaus tähän mainintaan), jossa olisit havahtunut, että nyt toi puhuu poria? Millä perusteella tunnistit sen poriksi? Mikä särähti/tarttui korvaan?

6. Tietääkö esim. porilaisen taparikollisen/V2-elokuvan? Mikä niissä representoidussa puheessa on "aidon porin" kuulosta, mikä särähtää korvaan?

7. Millaiselta pori kuulostaa?

8. Mitä murretta pori muistuttaa?

→ Mikä on lähellä? Vähän niinku perhettä tai sukua?

9. Miten kauas Porista pitää mennä, että aletaan puhua jotain muuta kuin Poria?

→ "ihan maantieteellisesti ajatellen"

10. Mikä murre ja/tai murre alue on porista kauimpana?

→ Jos mietit, että kaikki suomen puhekielen muodot asetettaisiin janalle ja pori olisi toisessa ääripäässä, minkä laittaisit toiseen?

SP-aineiston informanteilla toteutettu tiedostamistesti

Liite 2

KOULUUNLÄHTÖ

(Käskyt, kehotukset, pyynnöt, kysymykset)

ÄITI: LÄHDE KAHDEKSALTA, NIIN EHDIT.

MIKKO: VOINKO MINÄ ODOTTAA VÄHÄN AIKAA, EDES HETKEN?

ISÄ: SITTEN SINUT PITÄÄ TAAS TUODA SINNE.

MIKKO: NO, EI TEIDÄN TARVITSE VIEDÄ MINUA MIHINKÄÄN.
MENKÄÄ ITSE VAIN AUTOLLA!

ISÄ: MITÄ SANOIT?

MIKKO: EN MITÄÄN KAI (huokaa). MINÄ JÄÄN KOTIIN TÄNÄÄN.
TULEEKOHAN TELKKARISTA MITÄÄN MIELENKIINTOISTA?

ÄITI: KATSO NYT NOPEASTI! MATTIKIN TULEE JA MENE VIELÄ
PYÖRÄLLÄ.

MIKKO: MM. KOMEA PYÖRÄ.

ÄITI: SIINÄ PUHUU MEIDÄN URHEILIJAMME. MATTI PYSYY
HYVÄSSÄ KUNNOSSA...

ISÄ: MITÄ! JA VIELÄKÖ SINÄ MEINASIT SYÖDÄ JOTAIN
RUOKAAKIN

MIKKO: EN.

ÄITI: MENE NYT ETTET MYÖHÄSTY.

MIKKO: EN MENE SITTEN AINAKAAN TUOTA LOSKAISTA KATUA
PITKIN. KATSO KUINKA TAIVASKIN ON TUMMA!

ISÄ: ÄLÄ MENE, KUNHAN EHDIT SINNE PERILLE AJOISSA.

MIKKO: NO, KAI SIELLÄ PITÄÄ SITTEN KÄYDÄ.

PM-aineiston informanteilla toteutettu imitaatiotesti

Liite 3

VOINKO MINÄ ODOTTAA VÄHÄN AIKAA, EDES HETKEN?

VIELÄKÖ SINÄ MEINASIT SYÖDÄ JOTAIN RUOKAAKIN?

MENKÄÄ ITSE VAIN AUTOLLA!

EI TEIDÄN TARVITSE VIEDÄ MINUA MIHINKÄÄN.

MINÄ JÄÄN KOTIIN TÄNÄÄN.

TULEEKOHAN TELKKARISTA MITÄÄN MIELENKIINTOISTA?

Pro gradu Porin aluepuhekielestä - taustakysymykset

Liite 4

Tällä lomakkeella kerätään taustatiedot Porin aluepuhekieltä käsittelevän pro gradu -työni haastatteluaineiston tarkastelua varten. Antamanne tiedot ovat luottamuksellisia ja ne anonymisoidaan. Kiitos avustanne!

Nimesi

Syntymävuotesi

Koulutuksesi

Jos opiskelet tällä hetkellä esimerkiksi yliopistossa, voit vastata "Yliopistotutkinto", vaikket olisi vielä suorittanut tutkintoa loppuun.

Vaihtoehdot pudotusvalikossa: Peruskoulu, ammattikoulu, lukio, ammattikorkeakoulu, yliopistotutkinto; muu, mikä?

Ammattisi/opiskelemasi ala

Syntymäpaikkasi

Asumishistoriasi

Kirjoita ensin muuttovuosi, sen jälkeen paikkakunta (esim. 2006 Tampere; 2008 Pori).

Äitisi syntymäpaikka

Isäsi syntymäpaikka

Ystäväpiiriin ja puolison pääasialliset asuinpaikat

Jos suurin osa ystävistäsi ja puolisosi asuu Helsingissä, ja sinulla on muutamia ystäviä Tampereella, joiden kanssa olet säännöllisesti yhteydessä, voit vastata "Puoliso, suurin osa ystäivistä: Helsinki; Muutamia ystäviä: Tampere" jne.

PM-aineiston informanttien hakukuulutus

Liite 5

Auta fennistiä mäessä ja ilmoittaudu haastateltavaksi!

Teen opinnäytetyötä Turun yliopiston suomen kielen oppiaineeseen aiheenani Porin aluepuhekieli ja siihen liittyvät asenteet sekä syntyperäisten porilaisten että kaupunkiin muuttaneiden keskuudessa.

Etsin 80-luvulla syntyneitä Poriin muutamia vuosia sitten muuttaneita ja siellä asuvia haastateltavia. Haastattelujen kesto on noin puolesta tunnista tuntiin ja ne ovat hyvin vapaamuotoisia. Haastattelupaikka ja aika ovat sovittavissa haastateltavan omien aikataulujen mukaan, mutta aineisto minun olisi tarkoitus saada kerättyä toukokuun aikana. Valitettavasti en voi tarjota haastattelusta palkkiona kuin oman hyvän mieleni ja kahvia ja pullaa.

Jos kiinnostuit, ota yhteyttä: lamaar@utu.fi

Lotta Aarikka